

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΣ

Μεταπτυχιακή Εργασία

Παναγιώτα Αγγελή

ΑΜ: 355

Οι Πειρασμοί του Ιησού στην ερμηνευτική προσέγγιση του
Ιωάννου του Χρυσοστόμου

Επιβλέπων Καθηγητής: Θωμάς Ιωαννίδης

Αθήνα 2020

**Οι Πειρασμοί του Ιησού στην ερμηνευτική προσέγγιση του
Ιωάννου του Χρυσοστόμου**

**The Temptations of Jesus in the hermeneutical approach of Saint
John Chrysostom**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διήγηση των πειρασμών του Ιησού αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα των Συνοπτικών Ευαγγελίων. Ο Ματθαίος (4,1-11), ο Λουκάς (4,1-13) και ο συντομότερος αυτών Μάρκος (1,12-13) διηγούνται στα Ευαγγέλιά τους τα γεγονότα των πειρασμών του Ιησού υπό του διαβόλου στην έρημο. Η χρονική τοποθέτηση αυτών δε είναι ιδιαίτερος σημαντική καθώς ακολουθούν το γεγονός της Βάπτισης του Χριστού στον Ιορδάνη ποταμό, στιγμή κατά την οποία φανερώνεται η θεότητα και η υιότητά του, και προηγούνται της έναρξης της δημόσιας δράσης του. Αναφέρουν χαρακτηριστικά πως το Πνεύμα το Άγιο οδήγησε τον Ιησού στην έρημο προκειμένου να πειρασθεί υπό του διαβόλου καθώς νήστευσε 40 ημερώνικτα προετοιμαζόμενος για την έναρξη της διδασκαλίας και δημόσιας δράσης του.

Κατά τη διάρκεια των σαράντα ημερονυκτίων ο διάβολος ήταν παρών με ποικίλους πειρασμούς, ωστόσο με την παρέλευση της σαρανταήμερης νηστείας, οπότε και ο Ιησούς πείνασε, παρεμβαίνει πιο ενεργά ο διάβολος για να θέσει στον Ιησού τρεις πειρασμούς, οι οποίοι σχετίζονται με την πείνα, την κενοδοξία και τη φιλαργυρία των ανθρώπων. Μετά το πέρας των δοκιμασιών ο Χριστός νικητής, θα αποκαλύψει κατ' αυτόν τον τρόπο τη μεσσιανική του ταυτότητα και θα οδηγήσει την ανθρωπότητα στη δόξα του Θεού.

Το θέμα των πειρασμών είναι ιδιαίτερα προσφιές στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και Πατέρες ήδη από την αρχαία εκκλησία καθώς μέσα από το κείμενο προκύπτουν ποικίλες ερμηνείες αλλά και προεκτάσεις προς πνευματική καθοδήγηση, ωφέλεια και εν τέλει σωτηρία των πιστών. Η βάση για τη μελέτη και την ερμηνεία των πειρασμών είναι η διήγηση του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου. Σε εκείνη θα στηριχθεί και ένας από τους μεγαλύτερους Πατέρες, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο οποίος ακολουθώντας, ως γνήσιος εκπρόσωπος της Αντιοχειανής Σχολής, την ιστορικο-γραμματική ερμηνευτική μέθοδο, για να εκφωνήσει μία από τις σπουδαίες ομιλίες του.

Στην παρούσα μελέτη, θα εξετασθεί η έννοια του όρου «πειρασμός» στην ΠΔ και στην ΚΔ καθώς και στην εξωβιβλική Γραμματεία και στα χειρόγραφα του Qumran, θα παρουσιασθεί η κριτική έκδοση του κειμένου των πειρασμών και μία σύντομη ερμηνεία αυτών για

να γίνει πιο κατανοητή στη συνέχεια η εξηγητική - ερμηνευτική μέθοδος και προσέγγιση αυτών από τον ιερό Χρυσόστομο.

Σε αυτό το σημείο οφείλω να εκφράσω ολόθερμες ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Θωμά Ιωαννίδη, χωρίς την πολύτιμη συμβολή και τη βοήθεια του οποίου, η εκπόνηση της παρούσας μελέτης θα ήταν αδύνατη.

Παναγιώτα Αγγελή

Ψηφιδωτό 13^{ου} αιώνα, Βασιλική Αγίου Μάρκου, Βενετία

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ. 3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....σελ. 6
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....σελ. 9

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πρόβλημα και η ιστορία της επιστημονικής έρευναςσελ. 10
2. Πηγές και μέθοδος της παρούσας εργασίας.....σελ. 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ»

1.1 Ο «Πειρασμός» στην Παλαιά Διαθήκη.....σελ. 16
I. Ο πειράζων Θεός.....σελ. 17
II. Ο πειράζων άνθρωπος.....σελ. 18
III. Ο πειράζων διάβολος.....σελ. 20
1.2 Ο «Πειρασμός» στην Καινή Διαθήκη.....σελ. 21
I. Ο πειραζόμενος άνθρωπος.....σελ. 23
II. Ο πειραζόμενος Θεός.....σελ. 26
1.3 Ο «Πειρασμός» στην Εξωβιβλική Γραμματεία και στα χειρόγραφα του Qumran.....σελ. 28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΟΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΥΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΕΣ

2.1 Σύγκριση των συνοπτικών ευαγγελικών αφηγήσεων.....σελ. 30
2.2 Συνάφεια των συνοπτικών Ευαγγελίων.....σελ. 39
2.2.1 Συνάφεια της αφήγησης στο Μάρκο.....σελ. 39
2.2.2 Συνάφεια της αφήγησης στο Ματθαίο.....σελ. 41

2.2.3 Συνάφεια της αφήγησης στο Λουκά.....σελ. 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ.....σελ. 46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ

4.1 Ερμηνεία της αφήγησης του Μάρκου.....σελ. 52

4.2. Ερμηνεία της αφήγησης του Ματθαίου.....σελ. 56

 4.2.1 Ο Πρώτος Πειρασμός του Ιησούσελ. 56

 4.2.2 Ο Δεύτερος Πειρασμός του Ιησού.....σελ. 59

 4.2.3 Ο Τρίτος Πειρασμός του Ιησού.....σελ. 61

4.3 Ερμηνεία της αφήγησης του Λουκά.....σελ. 63

 4.3.1 Ο Πρώτος Πειρασμός του Ιησού.....σελ. 63

 4.3.2 Ο Δεύτερος Πειρασμός του Ιησού.....σελ. 65

 4.3.3 Ο Τρίτος Πειρασμός του Ιησού.....σελ. 66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

5.1 Ιουστίνος Απολογητής και Μάρτυρας.....σελ. 68

5.2 Ειρηναίος Λουγδούνου.....σελ. 69

5.3 Κλήμης Αλεξανδρεύς.....σελ. 71

5.4 Ωριγένης.....σελ. 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Α΄ Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

- 6.1 Το ερμηνευτικό έργο του Ιωάννου του Χρυσοστόμου
και η αξία του.....σελ. 76
- 6.2 Ερμηνευτικές αρχές και θεολογικές προϋποθέσεις
ερμηνείας της Καινής Διαθήκης κατά τον Ιωάννη τον
Χρυσόστομο.....σελ. 79
- 6.3 Το κείμενο της Καινής Διαθήκης ως ερμηνευτική αρχή στο
εξηγητικό έργο Ιωάννου του Χρυσοστόμου.....σελ. 81

Β΄ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΑΥΤΩΝ

- 6.4 Η ερμηνευτική προσέγγιση του Ι. Χρυσοστόμου
στους πειρασμούς.....σελ. 83
- I. Ο Πρώτος Πειρασμός.....σελ. 87
 - II. Ο Δεύτερος Πειρασμός.....σελ. 88
 - III. Ο Τρίτος Πειρασμός.....σελ. 89
 - IV. Ο διάβολος κατά τον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο.....σελ. 91
 - V. Ο Παλαιός και Νέος Αδάμ.....σελ. 93
 - VI. Προτροπέςσελ. 95

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ....σελ. 97

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....σελ. 100

SUMMARY.....σελ. 102

ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΩΡΙΩΝ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ.....σελ. 104

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΟΡΩΝ & ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.....σελ. 106

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ. 108

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΠΕ	Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων (Έκδοση της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος 1955 κεξ)
ExpT	The Expository Times
PG	Patrologia Graeca, cursus compeltus, ed. J. P. Migne. Paris 1857-1866
ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πρόβλημα και η ιστορία της επιστημονικής έρευνας

Το θέμα των τριπλών πειρασμών του Ιησού από το διάβολο στην έρημο προ της έναρξης της δημόσιας δράσης του παρουσιάζει ορισμένες δυσχέρειες ως προς: α) τη σειρά έκθεσής τους από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές αλλά και την έκταση αυτών σε καθ' έναστον των Συνοπτικών, β) την ουσία των πειρασμών και τον χαρακτήρα αυτών, γ) τον σκοπό που επιδίωκε ο διάβολος μέσα από αυτούς και δ) την ψυχολογική εξήγηση αυτών. Και πιο συγκεκριμένα προκύπτουν ορισμένες εύλογες απορίες: Έγιναν όπως περιγράφονται από τους Ευαγγελιστές ή απηχούν τις σύγχρονες με την εποχή εκείνη αντιλήψεις των μαθητών και του ιουδαϊκού λαού; Μήπως αποτελούν όραμα ή εσωτερικό βίωμα του Ιησού; Ή ποίηση και μύθος; Ο τόπος που διαδραματίζονται, δηλαδή η έρημος, έχει γεωγραφική ή θεολογική σημασία; Σχετίζονται με τις παραβολικές διηγήσεις που συχνά χρησιμοποιούσε για να διδάξει ο Χριστός; Έχουν κάποια συνάφεια με το παράδειγμα του βίου των αγίων; Ή ακόμη και με τις δοκιμασίες του Αβραάμ, του Βούδα ή του Ζαρατούστρα¹ κλπ;

Οι πειρασμοί του Χριστού δεν χαρακτηρίστηκαν ως απλό επεισόδιο από κανέναν ερμηνευτή της αρχαίας Εκκλησίας. Η αρχαία Εκκλησία τους συνέδεσε με το ζήτημα της σωτηρίας. Αυτό καθίσταται σαφές από το ότι στην ερμηνεία τους υπάρχει η σύνδεση της νίκης του Ιησού με την πτώση των πρωτοπλάστων², στην οποία ο σατανάς διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, όπως θα γίνει πρόδηλο κυρίως και στην ερμηνεία του ιερού Χρυσοστόμου. Για αυτό τον λόγο μπορούν να εκληφθούν και να ερμηνευθούν μέσα από τη: α) σωτηριολογική τους διάσταση, β) τυπολογική τους διάσταση (Παλαιός Αδάμ και πτώση- Νέος Αδάμ και σωτηρία), και γ) εποικοδομητική τους διάσταση προς ενίσχυση της πίστεως των χριστιανών ως μελών του σώματος του Χριστού.

Το ζήτημα των πειρασμών του Ιησού απασχόλησε ιδιαίτερος τους αρχαίους Εκκλησιαστικούς Συγγραφείς και Πατέρες προσπαθώντας να αποδώσουν τις ερμηνευτικές προεκτάσεις αυτών. Με πρώτον χρονικά του απολογητή και μάρτυρα Ιουστίνο (2^{ος} αι.), θα ασχοληθούν αργότερα

1 NANAΚΟΥ Σ., *Η εξηγητική προσπάθεια των πειρασμών του Ιησού εν τη ερημω ιδία βάσει των Ελλήνων ερμηνευτών*, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 11-12

2 NANAΚΟΥ Σ., *όπου παραπάνω*, σελ. 101

πλείστοι Πατέρες, με κυριότερους τους: Ειρηναίο της Λυών (2^{ος} αι.), τον Κλήμεντα Αλεξανδρείας (3^{ος} αι.), τον Ωριγένη (3^{ος} αι.), τον Ιωάννη Χρυσόστομο (5^{ος} αι.), τον Θεόδωρο Μοψουεστίας (5^{ος} αι.) και τον Κύριλλο Αλεξανδρείας (5^{ος} αι.). Η πλειονότητα αυτών δέχονται την ιστορικότητα των πειρασμών του Ιησού και ερμηνεύουν αυτούς ως τελεσθέντα γεγονότα προσδίδοντάς τους σωτηριολογικό χαρακτήρα. Ωστόσο διαφοροποιούνται ο Ωριγένης και ο Θεόδωρος Μοψουεστίας, ο οποίος θεωρούν πως ο δεύτερος και ο τρίτος πειρασμός αποτελούν όραμα και όχι πραγματικότητα. Από τους μεταγενέστερους Εκκλησιαστικούς Πατέρες μας παραδίδονται αξιόλογες ερμηνείες των πειρασμών από τον Θεοφύλακτο Αχρίδος (11^{ος} αι.) και Ευθύμιο Ζιγαβηνό (12^{ος} αι.).

Οι Πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς μάλιστα από πολύ νωρίς πρότειναν συγκεκριμένα αμαρτήματα (λαιμαργία, ματαιοδοξία, φιλοδοξία) για κάθε έναν από τους πειρασμούς³. Η επίδρασή τους υπήρξε μεγάλη και καθοριστική ώστε ακόμη και οι σύγχρονοι χριστιανοί να αντιλαμβάνονται τους πειρασμούς του Χριστού μέσα από το περιεχόμενο και την ερμηνεία των Πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων.

Οι ξένοι θεολόγοι ήδη από την εποχή του Διαφωτισμού και έπειτα θα ασχοληθούν επισταμένως με την ερμηνεία των πειρασμών με αποκορύφωμα τον 18^ο αιώνα. Ωστόσο ορισμένοι θα παραλείψουν να αναφερθούν σε αυτούς, όπως ο Bultmann, ο Dibelius κ.ά., αμφισβητώντας την ιστορικότητά τους. Οι οπαδοί της ιστορικο-γραμματικής μεθόδου ερμηνείας της Κ.Δ. και κατ' επέκτασιν της διήγησης των πειρασμών, θα ταχθούν υπέρ της ιστορικότητας αυτών. Μάλιστα θα υποστηρίξουν πως δεν είναι απλά υποκειμενικός δι' απλής εσωτερικής διέγερσης της ανθρώπινης φύσεως και πάλης που πηγάζει από την αγάπη για ζωή αλλά και αντικειμενικός καθώς πρόκειται για εξωτερική δόλια παρενόχληση από τον "πειράζοντα", όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν και οι Ευαγγελιστές⁴.

Στον αντίποδα θα βρεθούν οι οπαδοί της αλληγορικής ερμηνείας της Κ.Δ., με κύριο εκπρόσωπο τον γερμανό προτεστάντη θεολόγο D. Strauss αλλά και τον Fr. Schleiermacher, οι οποίοι θα υποστηρίξουν πως οι Συνοπτικοί αναφέρουν αυτούς με τη μορφή αλληγορίας, μύθου ή

3 ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ Μ., *Οι τρεις πειρασμοί του Χριστού και της εποχής μας*, 15ο Διαχριστιανικό Συμπόσιο στην Ασίζη με θέμα "Η πνευματικότητα ως πρόκληση για τον σημερινό κόσμο", 2018

4 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ. 334

ποίησης⁵ αμφισβητώντας έτσι ακόμη και την ιστορικότητα αυτών. Μάλιστα θεωρούν πως η διήγηση των πειρασμών που αναφέρουν οι Συνοπτικοί δεν μπορεί να νοηθεί ούτε σαν εξωτερική, ούτε σαν εσωτερική σκηνή, ούτε σαν υπερφυσικό γεγονός, ούτε σαν φυσικό γεγονός. Για αυτούς η ιστορία δεν μπορεί να συνέβη όπως την αναφέρουν οι ευαγγελιστές και επομένως πρόκειται για ένα πρωτοχριστιανικό μύθο που εξυφάνθηκε πάνω σε παλαιοδιαθηκικά μοντέλα⁶.

Επιπλέον στη Δύση, στον παλαιότερο θεολογικό ορθολογισμό, ο πειρασμός του Ιησού αντιμετωπίζεται ως ένα τέχνασμα του Σατανά, με το οποίο ήλπιζε να ξεκαθαρίσει αν ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ ήταν ένα τόσο διαφορετικό πρόσωπο απ'το οποίο θα είχε κάτι να φοβηθεί⁷.

Αρκετοί νεώτεροι ερμηνευτές έχουν ασχοληθεί με την ερμηνεία των πειρασμών, όπως ο καθηγητής και υπομνηματιστής Π. Τρεμπέλας, ο Σ. Νανάκος, ο Ν. Δαμαλάς, κ.ά.

2. Πηγές και μέθοδος της παρούσας εργασίας

Η πρώτη πηγή πληροφοριών για τη διήγηση των πειρασμών υπήρξε ο ίδιος ο Ιησούς, όπως άλλωστε έχει γίνει αποδεκτό από την πλειονότητα των ερμηνευτών. Αν και οι μαθητές του δεν μπορούσαν καν να διανοηθούν πως ο σατανάς θα τολμούσε ποτέ να να εμφανισθεί και να δοκιμάσει τον ίδιο τον Κύριο⁸. Ο συγγραφέας της προς Εβραίους επιστολής⁹ θα επιμείνει πως οι πειρασμοί του Ιησού υπήρξαν πραγματικά γεγονότα από τα οποία ο Κύριος απεδείχθη ο απόλυτος νικητής και καθώς δεν υπέκυψε, δεν αισθάνθηκε την αισχύνη ή τις τύψεις που νοιώθουν οι αμαρτωλοί άνθρωποι.

Βασικές πηγές για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας υπήρξαν η κριτική έκδοση του κειμένου της Καινής Διαθήκης¹⁰ αλλά και της

5 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 14

6 STRAUSS D., Fr. *Η ζωή του Ιησού ή κριτική εξέταση της ιστορίας του*, σελ. 315 & 318-323

7 ΣΒΑΪΤΣΕΡ ΑΛ., *Ιστορία της έρευνας του βίου του Ιησού*, σελ. 43

8 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, Αθήναι 1989, σελ. 66

9 Προς Εβρ. 2,18: «έν ᾧ γάρ πέπονθεν αὐτός πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι» και Προς Εβρ. 4,15: «οὐ γάρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας»

10 Nestle E. – Aland K., *Novum Testamentum Graece*, 27η έκδ., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001

Παλαιάς Διαθήκης¹¹, όπου κρίθηκε απαραίτητο. Από εκεί αντλήθηκε το “πρωτογενές υλικό” προκειμένου να στηριχθεί η ερμηνεία και η περαιτέρω ανάλυση του περιεχομένου των πειρασμών του Ιησού.

Επιπροσθέτως από την *Patrologia Graeca* (ed. J. P. Migne) αλλά και από τη Βιβλιοθήκη Ελλήνων Πατέρων και Εκκλησιαστικών Συγγραφέων χρησιμοποιήθηκαν οι αντίστοιχοι στίχοι που αφορούν στην ερμηνευτική προσέγγιση των πειρασμών από τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και Πατέρες που θα παρουσιάσουμε στην ανά χείρας μελέτη.

Για την ερμηνεία των Πειρασμών στον Απολογητή και Μάρτυρα Ιουστίνο ελήφθησαν υπόψιν οι θέσεις του όπως παρουσιάζονται στο *Διάλογο πρὸς Τρύφωνα* (103, PG 6 και Ε.Π.Ε. 77) και για τον Ειρηναίο από το έργο του *Κατὰ Αιρέσεων* (16,2 PG 7). Αντιστοίχως οι θέσεις του Κλήμη Αλεξανδρέα στα έργα του *Ἐκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί* (53, PG 9,72) και *Ἐκ τοῦ Θεοδότου ἐπιτομαί* (85, PG 9,69) αποτέλεσαν πηγές για την ερμηνεία και σχολιασμών των Πειρασμών από τον ιερό αυτό εκκλησιαστικό συγγραφέα. Τέλος στα Εξηγητικά και τις Ομιλίες του Ωριγένη και πιο συγκεκριμένα στα έργα: *Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐξηγητικῶν*(12, PG 13), *Εἰς Λουκᾶν* (Ὁμιλία 29, PG 13) και *Κθ’ Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ἐυαγγέλιον* (Β.Ε.Π. 15, 52) παρουσιάζεται η αλληγορική εξηγητική μέθοδος και ερμηνεία των Πειρασμών από τον χαλκέντερο και πολυγραφότατο αυτόν ερμηνευτή.

Κυρίως δε για το περιεχόμενο της ερμηνείας του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου αναφορικά με τους Πειρασμούς κατεξοχήν πηγή αποτέλεσε το *Ἵπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν* (Ὁμιλία 13, PG 57 και Ὁμιλία 16,4, PG 59) ενώ πλούσιο υλικό αντλήθηκε και από τις Ομιλίες του Αγίου αυτού Πατρός *Εἰς τὴν Γένεσιν* (Ὁμιλία 13, PG 53 και Ὁμιλία 62,4, PG 54), *Πρὸς τοὺς εγκαλοῦντας, τινὸς ἔνεκεν...* (Ὁμιλία 2,2, PG 49) και *Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικῶσι...* (Ὁμιλία 1,7, PG 49).

Ἄξιες μνείας εἶναι και οι σπουδαίες μελέτες των ελλήνων (Η. Οικονόμου, Π. Τρεμπέλα και Σ. Νανάκου, κά) αλλά και ξένων ερμηνευτῶν που συνεπικούρησαν το δύσκολο αυτό έργο.

Στην παρούσα εργασία ακολουθήθηκε η ιστορικοκριτική μέθοδος, με την οποία προσεγγίσαμε την ερμηνεία των αφηγήσεων των

11 Rahlf's A., *Septuaginta, Η Παλαιά Διαθήκη κατὰ τοὺς Ο΄*, Deutsche Bibelgesellschaft, 2007

Πειρασμών του Ιησού, με βάση τους νεώτερους Έλληνες και ξένους ερμηνευτές. Μέσω της συγκεκριμένης μεθόδου διερευνήθηκε το πώς δημιουργήθηκε το κείμενο στο σύνολό του και στα επιμέρους, καθώς και έγινε προσπάθεια να κατανοηθεί μέσα από τις ιστορικές συνθήκες που γράφτηκε. Πιο συγκεκριμένα ποιες ήταν οι προϋποθέσεις, το μήνυμα του συγγραφέα, ποίοι ήταν οι πρώτοι αναγνώστες αλλά και ο γενικότερος σκοπός του κειμένου. Βασικό στοιχείο της ιστορικοκριτικής μεθόδου είναι η αντικειμενικότητα καθώς ο ερμηνευτής προσπαθεί να ανιχνεύσει το νόημα του κειμένου παραλείποντας τις προσωπικές απόψεις. Επιπλέον ακολουθήθηκε η ιστορία της σύνταξης καθώς και η μέθοδος πρόσληψης των αφηγήσεων στους Πατέρες και τους Εκκλησιαστικούς Συγγραφείς πριν από τον Ιωάννη το Χρυσόστομο αλλά και στην ερμηνευτική προσέγγιση του Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Αρχικά παρατίθενται οι διαφορετικές ερμηνείες του όρου «Πειρασμός» στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη προκειμένου να παρουσιασθεί μία γενικότερη θεώρηση αυτού. Πιο αναλυτικά στην Π.Δ. ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον πειράζοντα Θεό, για τον πειράζοντα άνθρωπο και τον πειράζοντα διάβολο. Παράλληλα παρατηρείται να γίνεται χρήση του όρου και στην εξωβιβλική ραβινική γραμματεία αλλά και στα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης. Στην Κ.Δ. ο όρος αναφέρεται κυρίως στον πειραζόμενο Θεό και στον πειραζόμενο άνθρωπο. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται η σύγκριση των ευαγγελικών διηγήσεων και η συνάφεια διηγήσεως των πειρασμών μέσα από τις αφηγήσεις των Συνοπτικών Ευαγγελιστών. Στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθεί η κριτική του κειμένου όπως καταγράφεται από την έκδοση των NESTLE-ALAND και στο τέταρτο παρουσιάζεται αναλυτικά η σύγχρονη ερμηνευτική προσέγγιση των τριών Πειρασμών στις αφηγήσεις των Συνοπτικών Ευαγγελίων μέσα από την ιστορικοκριτική μέθοδο. Ακολούθως στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται οι προ του Ιωάννου του Χρυσοστόμου Πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς (ο Ιουστίνος Απολογητής και Μάρτυρας, ο Ειρηναίος Λουγδούνου, ο Κλήμης Αλεξανδρεύς και ο Ωριγένης) που ερμήνευσαν τις διηγήσεις των πειρασμών και γίνεται μία αναφορά σε αυτούς μέσα από το συγγραφικό τους έργο. Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο αφορά στον ιερό Χρυσόστομο. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά γίνεται μνεία στο ερμηνευτικό και εξηγητικό του έργο και στη συνέχεια γίνεται η παρουσίαση και ερμηνεία των

πειρασμών του Ιησού από το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο υπό το φως της πτώσης των πρωτοπλάστων (Παλαιός και Νέος Αδάμ) προβάλλοντας εκτός τον μεσσιανικό και τον διδακτικό-παραινετικό χαρακτήρα αυτών. Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο και μία σύντομη περίληψη όπου και εμπεριέχονται τα πιο σημαντικά συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ»

1.1 Ο «Πειρασμός» στην Παλαιά Διαθήκη

Στην Π.Δ., και πιο συγκεκριμένα στο κείμενο της μετάφρασης των Ο΄, χρησιμοποιούνται πολλάκις οι όροι πειράζω, πείραν λαμβάνω, πειρῶμαι, πειρασμός, δοκιμάζω, πείρα, δοκιμαστής, κ.ά. Οι αντίστοιχοι όροι που χρησιμοποιούνται στο πρωτότυπο εβραϊκό είναι *nasâh* (πειράζω) και *massâh* (πειρασμός)¹². Ωστόσο η έννοια του «πειράζειν» στην μετάφραση των Ο΄ διαφέρει από την έννοια του «δοκιμάζειν» γιατί η πρώτη προϋποθέτει χρήση δύναμης και υποδηλώνει ενέργεια ενώ η δεύτερη σημαίνει απλά διανοητική ενέργεια¹³.

Η έννοια του πειρασμού λαμβάνει ποικίλες διαστάσεις στο κείμενο της Π.Δ. ανάλογα με το πρόσωπο που ενεργεί και το πρόσωπο που δοκιμάζεται. Για αυτό και μέσα από την μελέτη των αντίστοιχων χωρίων της Π.Δ. μπορεί να διακρίνει κανείς το υποκείμενο του πειρασμού να διαφέρει και να παρουσιάζεται ως πειράζων είτε ο Θεός είτε ο άνθρωπος είτε και ο διάβολος.

Ίσως θα πρέπει να αναφερθεί στο σημείο αυτό και ο διαχωρισμός που κάνει ο Η. Οικονόμου¹⁴ στα κείμενα της Π.Δ. φέροντα τον όρο «πειρασμός», όπως ο πειρασμός του Αβραάμ¹⁵, ο εν Σινά¹⁶, ο προσφερθείς και απορριφθείς πειρασμός¹⁷ κ.ά. και στα κείμενα άνευ του όρου «πειρασμός», όπου όμως εκείνος υπονοείται, όπως ο κατακλυσμός του Νώε¹⁸, η παραπλάνηση των πρωτοπλάστων¹⁹, τα πάθη του Ιώβ, κ.ά.

12 Brown C., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol.3, «Tempt», σελ. 799

13 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη*, σελ.16

14 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη*, σελ.151-152

15 Γεν. 22,1-19, Η θυσία του Αβραάμ [βλ. Ν. Ολυμπίου, *Ερμηνεία Παλαιάς Διαθήκης (πρώτος τόμος), Από τη θυσία του Αβραάμ στην "Akedah Yitzhak" (Γεν 22,1-19 στην ΠΔ και τον πρώιμο Ιουδαϊσμό), Έννοια, 2006]*

16 Εξ. 19,1-20

17 Ησ. 7,1-17

18 Γεν. 6,5-8,22

19 Γεν. 2,25-3,24

I. Ο πειράζων Θεός

Η παρουσία του Θεού στα κείμενα του πειρασμού είναι απαραίτητο στοιχείο, διότι ο κύριος πρωταγωνιστής του δράματος του πειρασμού είναι ο Θεός, ο οποίος είναι καθ' οποιονδήποτε τρόπο παρών²⁰. Αν απουσιάζει εντελώς ο Θεός, κατά την Π.Δ., τότε ο πειρασμός είναι ανθρώπινος. Στην περίπτωση του πειράζοντος Θεού μπορούμε να διακρίνουμε δύο αντικείμενα: είτε τον δοκιμαζόμενο περιούσιο λαό του Θεού είτε μεμονωμένα πρόσωπα του Ισραηλιτικού έθνους.

Στην εκδοχή που ο Θεός πειράζει τον Ισραηλιτικό λαό αναφέρεται το περιστατικό κατά το οποίο ο Μωυσής αφού έχει λάβει τις Δέκα Εντολές στο όρος Σινά παροτρύνει τον λαό του: «*θαρσείτε, ἔνεκεν γὰρ τοῦ πειράσαι ὑμᾶς παρεγενήθη ὁ Θεὸς πρὸς ὑμᾶς, ὅπως ἂν γένηται ὁ φόβος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε*» (Εξ. 20,20).

Ομοίως γίνεται λόγος και σε άλλα σημεία της Π.Δ²¹. με βασικό σκοπό να κατευθύνει ο Θεός τον περιούσιο λαό Του προς την πραγματοποίηση της σωτηρίας του.

Στην εκδοχή που ο Θεός πειράζει εξ αγάπης μεμονωμένα πρόσωπα και δη ευσεβή και υπάκουα στις εντολές Του, με σκοπό να τονισθεί η αρετή τους, μπορούμε να κάνουμε μνεία σε δύο χαρακτηριστικές παλαιοδιαθηκικές προσωπικότητες, στον Αβραάμ και στον Ιώβ.

Αν και ο Αβραάμ δοκιμάσθηκε πολλές φορές στη ζωή του από τον Θεό, μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις πειρασμού είναι η θυσία του Ισαάκ (Γεν. 22, 1-19), στην οποία ο Θεός ζητά από τον Αβραάμ να εκφράσει την πίστη του με την υπακοή που συνταιριάζει δύο θελήσεις²² θυσιάζοντας τον μονάκριβο υιό του.

Άλλη μία προσωπική ιστορία αυτή του θεοσεβούς Ιώβ αναγνωρίζει αμυδρά ότι η δοκιμασία προσαρμόζει προσδευτικά τον άνθρωπο στο μυστήριο του Θεού²³. Ο διάλογος μαρτυρεί τον αγώνα προς τον Θεό, ο οποίος εκφράζεται δια μέσου της κραυγής και απευθύνεται προς Εκείνον με τολμηρή και βέβαιη ελπίδα²⁴.

20 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη*, σελ.134

21 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ.,όπου παραπάνω, σελ. 25

22 Λεξικόν Βιβλικής Θεολογίας, «*Δοκιμασία/Πειρασμός*», σελ.286

23 Λεξικόν Βιβλικής Θεολογίας, «*Δοκιμασία/Πειρασμός*», σελ.287

24 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη*, σελ.132

II. Ο πειράζων άνθρωπος

Για την Π.Δ. η ιδέα του πειρασμού, και δη του Θεού υπό του ανθρώπου, αποτελεί βασική θεολογική έννοια. Η έλλειψη πίστης, η αυθάδεια, η ανυπακοή και η μεμψιμοιρία ανάμεσα στο Ισραηλιτικό έθνος τους οδηγούν στο να προκαλέσουν τον Γιαχβέ²⁵ πειράζοντάς Τον.

Μετά την Έξοδο από τη δουλεία της Αιγύπτου ο Ισραήλ γνωρίζει τον πειρασμό της απιστίας²⁶, δηλαδή αμφισβητεί την παρουσία του Θεού ως σωτήρα καθώς δοκιμάζεται στην έρημο στερούμενος το νερό²⁷: «καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσῆν λέγοντες· δὸς ἡμῖν ὕδωρ, ἵνα πίωμεν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς Μωυσῆς· τί λοιδορεῖσθέ μοι, καὶ τί πειράζετε Κύριον;...καὶ ἐπώνομασε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Πειρασμός καὶ Λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ διὰ τὸ πειράζειν Κύριον λέγοντας· εἰ ἔστι Κύριος ἐν ἡμῖν ἢ οὐ;» (Εξ. 17,2. 7). Ένας τέτοιου είδους πειρασμός συνεπάγεται την πρόσκληση του Θεού, εκ μέρους των Ισραηλιτών, να απαλλαγούν από αυτή την ταλαιπωρία και να ενεργήσει κάποιο θαύμα ή καταστροφή προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξή Του, και κατ' επέκτασιν να τους σώσει. Ήταν τόσο μεγάλη η ασέβεια εκ μέρους τους που αφενός ο τόπος εκείνος της ερήμου ονομάσθηκε Πειρασμός και Λοιδόρηση προς ανάμνηση αυτού και αφετέρου ως ήταν αναμενόμενο επήλθε τιμωρία, η οποία περιγράφεται στους Αριθμούς (14,22-23) «ὅτι πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ὀρώντες τὴν δόξαν μου καὶ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίησα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπείρασάν με τοῦτο δέκατον, καὶ οὐκ εἰσήκουσαν τῆς φωνῆς μου, ἣ μὴν οὐκ ὄψονται τὴν γῆν, ἣν ὤμοσα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ἦ τὰ τέκνα αὐτῶν, ἃ ἔστι μετ' ἐμοῦ ὧδε, ὅσοι οὐκ οἶδασιν ἀγαθὸν οὐδὲ κακόν, πᾶς νεώτερος ἄπειρος, τούτοις δώσω τὴν γῆν, πάντες δὲ οἱ παροξύναντές με οὐκ ὄψονται αὐτήν».

Ωστόσο η απάντηση στη θεϊκή αυτή πρόσκληση θα δοθεί αμέσως. Πιο συγκεκριμένα στο Δευτερονόμιο αναφέρεται ρητά από τον Μωυσή, ως αρχηγός του περιούσιου λαού του Θεού, πως είναι αμαρτωλή ενέργεια να πειράζει κάποιος τον Θεό. Μάλιστα προειδοποιεί, «οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ὃν τρόπον ἐξεπειράσατε ἐν τῷ Πειρασμῷ» (Δευτ. 6,16), καθώς δεν δίσταζαν οι Ισραηλίτες ή μεμονωμένα άτομα εξ' αυτών να εκπειράζουν τον Θεό, δηλαδή να Τον υποβάλουν σε κάποια δοκιμασία

25 Brown C., The New International Dictionary of New Testament Theology, Vol.3, «Tempt», σελ. 799

26 Λεξικόν Βιβλικῆς Θεολογίας, «Δοκιμασία/Πειρασμός», σελ.286

27 ΚΛΕΟΠΑ Δ. –ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ. , Η εν Ευαγγελίσις Ιστορία..., Ευαγγελικός Κήρυξ, σελ.65

προκαλώντας Τον να φανερώσει σε αυτούς μία ή περισσότερες από τις υπερφυσικές Του ιδιότητες²⁸.

Το να δοκιμάζει ο Ισραήλ τον Θεό είναι μία εντελώς ανεξήγητη συμπεριφορά του περιούσιου λαού Του²⁹: «ποσάκις παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, παρώργισαν αὐτὸν ἐν γῆ ἀνύδρω; καὶ ἐπέστρεψαν καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ παρώξυναν» (Ψαλμ. 77,40-41), γιατί αυτό καθιστά αμέσως τον λαό παραβάτη της πρώτης εντολής του Μωσαϊκού Νόμου.

Σε ένα ακόμη σημείο της Π.Δ. και πιο συγκεκριμένα στην συνομιλία του Ησαΐα με τον Άχαζ, τον βασιλιά του Ιούδα γίνεται αναφορά στον πειραζόμενο υπό του ανθρώπου Θεό: «καὶ εἶπεν Ἰσραὴλ· οὐ μὴ αἰτήσω οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον» (Ησ. 7,12). Μάλιστα στο εν λόγω χωρίο φαίνεται πως αρνείται ο ίδιος να ζητήσει σημείο από τον Θεό και να τον προκαλέσει, αν και δύσπιστος, και έτσι ο προφήτης του ανακοινώνει την προφητεία για τον Εμμανουήλ.

28 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», τ. 10^{ος}, Θ.Η.Ε., Αθήναι, 1967, σελ.252

29 Brown C., The New International Dictionary of New Testament Theology, Vol.3, «Tempt», σελ. 800

III. Ο πειράζων διάβολος

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα πειρασμού του ανθρώπου υπό του διαβόλου στην Π.Δ. είναι η διήγηση της πτώσεως των πρωτοπλάστων³⁰. Σύμφωνα με την διήγηση ο διάβολος εμφανίζεται με τη μορφή φιδιού και πειράζει την γυναίκα (Εύα), η οποία με τη σειρά της δελεάζει και τον άνδρα (Αδάμ) με τελικό αποτέλεσμα την έξωσή τους από τον Παράδεισο. Αν και σε όλη την περικοπή δεν υπάρχει ευθεία αναφορά στον όρο «πειρασμός»³¹, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως κάθε πειρασμός δύναται να θέσει σε κίνδυνο την σωτηρία των ανθρώπων και αποτελεί δόλια υποκίνηση και παραπλάνηση του ανθρώπου υπό του σατανά, ο οποίος ακατάπαυστα πολεμά το σχέδιο του Θεού περί του ανθρώπου³², ζητώντας να παρασύρει αυτόν στην απώλεια. Μάλιστα ο πειρασμός και ο προσωπικός του αυτουργός, ο σατανάς, φανερώνονται στη διήγηση αυτή για να αποδείξουν πως η ανθρωπότητα έχει πλέον εμπλακεί σε μία δοκιμασία³³, η οποία την υπερβαίνει και την οποία θα ξεπεράσει παρά μόνον την έλευση του Χριστού, που θα οδηγήσει τη δοκιμασία σε νικηφόρο τέρμα.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως η λέξη πειρασμός παρουσιάζεται ως προσωποποιημένη δύναμη στη θρησκευτική ζωή. Αυτή η προσωποποιημένη δύναμη αναφέρεται στην δύναμη του κακού, στο διάβολο, ο οποίος παρακινεί κατ' εξοχήν τον άνθρωπο στην αμαρτία³⁴ με αφετηρία τους πρωτόπλαστους αλλά και πλείστα άλλα παραδείγματα ανθρώπων της Π.Δ.

30 Γεν. 3,1-19

31 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 25

32 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», Θ.Η.Ε. 10, σελ.251

33 Λεξικόν Βιβλικής Θεολογίας, «Δοκιμασία/Πειρασμός», σελ.287

34 ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, Αθήνα 1998, σ. 1379

1.2 Ο «Πειρασμός» στην Καινή Διαθήκη

Είναι φανερή η επίδραση των όρων του πειρασμού της Π.Δ. στους αντίστοιχους όρους του πειρασμού στην Κ. Δ. Αυτή η εξάρτηση οφείλεται στην σημιακή καταγωγή των συγγραφέων της Κ. Δ. αλλά και στην συχνή χρήση από αυτούς του μεταφρασμένου μασσωριτικού κειμένου από τους Ο³⁵. Έτσι τα ρήματα πειράζω, πειρώμαι και δοκιμάζω αλλά και τα ουσιαστικά προελθόντα από αυτά υιοθετούνται και εμπλουτίζονται από τους συγγραφείς της Κ.Δ. Ωστόσο υπάρχει σημαντική μορφολογική διαφορά μεταξύ των κειμένων των δύο Διαθηκών των αναφερομένων στο θέμα των πειρασμών καθώς στην μεν Παλαιά Διαθήκη περιγράφονται κυρίως τα γεγονότα των πειρασμών, ενώ στην Καινή Διαθήκη εκτίθεται κυρίως η θεολογία του πειρασμού³⁶.

Στην Καινή Διαθήκη απαντάται ο όρος «πειρασμός» αλλά και το ρήμα «πειράζω» πολλές φορές με την σημασία που είχε στη θύραθεν γραμματεία αλλά και στην Παλαιά Διαθήκη³⁷. Λιγότερες φορές συναντώνται τα ρήματα «πειράω» - «πειράομαι» (Πραξ 26,21 και Εβρ. 4,15) και «εκπειράζω» (Ματθ. 4,7, Λουκ. 4,12 και 10,25, Α΄ Κορ. 10,9).

Σύμφωνα με τον Σωφρόνιο Ευστρατιάδη³⁸, Μητροπολίτη Λεοντοπόλεως, η λέξη πειρασμός στα χωρία της Κ.Δ. μπορεί να σημαίνει: α) την κακή επιθυμία (υποκειμενικά)³⁹, β) την έξωθεν προερχόμενη δοκιμασία (αντικειμενικά)⁴⁰, γ) την δοκιμασία που προκαλείται στο άνθρωπο από τον διάβολο⁴¹, δ) οι δοκιμασίες και οι θλίψεις που δίνονται από τον Θεό στον άνθρωπο⁴², και τέλος, ε) η δυσπιστία προς τον Θεό, δηλαδή η απείθεια του ανθρώπου⁴³. Επομένως, όπως γίνεται αντιληπτό από τους συγγραφείς της Κ.Δ. η λέξη πειρασμός είτε έχει σημασία θετική

35 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., όπου παραπάνω, σελ.140

36 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., όπου παραπάνω, σελ.141

37 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 27

38 ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΟΥ Σ., (Μητρ. Λεοντοπόλεως), *Λεξικόν της Καινής Διαθήκης*, σελ. 614-615

39 Α΄ Τιμ. 6,9: "οί δέ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐπιπίπτουσιν εἰς πειρασμόν καίπαγίδα καί ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καί βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καί ἀπώλειαν"

40 Ματθ. 6,13: "καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ" καὶ Λουκ. 8,13: "οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας οἱ ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται"

41 Λουκ. 4,13: "Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμόν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ"

42 Λουκ. 22,28: "Ὑμεῖς δὲ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου" καὶ Πράξ. 20,19: «δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων»

43 Εβρ. 3,8: «μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ»

(όταν κάτι προέρχεται από τον Θεό για την πνευματική προκοπή του ανθρώπου) είτε σημασία αρνητική (όταν προέρχεται κάτι από τον διάβολο).

Ακολούθως θα εξετάσουμε τις δύο διαστάσεις της έννοιας του πειρασμού στην Κ.Δ. την πρώτη ως προς τον πειραζόμενο άνθρωπο και τη δεύτερη ως προς τον πειραζόμενο υπό του ανθρώπου Θεό, καθώς η τρίτη διάσταση του πειραζόμενου υπό του διαβόλου Ιησού θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια.

I. Ο πειραζόμενος άνθρωπος

Είναι χαρακτηριστική η χρήση του ουσιαστικού πειρασμός ή του ρήματος πειράζω στην Καινή Διαθήκη αναφορικά με τον πειραζόμενο άνθρωπο. Παρατηρεί κανείς πως οι συγγραφείς προσδίδουν διαφορετική διάσταση ή ερμηνεία ανάλογα με το περιεχόμενο που επιθυμούν να προσδώσουν στο κείμενό τους. Έτσι μπορεί οι πειρασμοί να προέρχονται από τον διάβολο, ο οποίος πειράζει τους ανθρώπους, από την επιθυμία αυτών προς τα πρόσκαιρα και εφήμερα ή σπανίως και από τον Θεό. Ακολούθως θα παρουσιασθούν οι πιο χαρακτηριστικές ερμηνείες. Ωστόσο αξιοσημείωτο είναι, σύμφωνα με τον Η. Οικονόμου⁴⁴, πως ο πειρασμός του ανθρώπου στην Κ. Δ. έχει δύο όψεις: μία αρνητική, όταν αυτός σημαίνει κίνδυνο απώλειας της πίστης του ανθρώπου για την ανυπακοή που έχει επιδείξει απέναντι στον Θεό και μία θετική, όταν παρέχεται μέσω αυτού απόδειξη της πίστης και εκφράζεται η συμμετοχή του στα πάθη του Χριστού.

Ο όρος πειρασμός απαντάται και στην Κυριακή Προσευχή στον στίχο: «καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ» (Μτθ. 6,13), υπό την έννοια της παράκλησης προς τον Θεό να προφυλάξει τους πιστούς («Ἀντιλαβοῦ καὶ σῶσον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Διαβόλου»⁴⁵) από κάθε κακό και πονηρό με τη βοήθεια της προσευχής. Για αυτό και η Θεία Πρόνοια «ὀπλίζει ἡμᾶς» κατά των πειρασμών και όλοι οι αναγεννηθέντες δια του Βαπτίσματος χριστιανοί έχουν λάβει τη θεία χάρη, τη θεία δωρεά⁴⁶.

Στο κατά Λουκάν ευαγγέλιο στην παραβολή του σπορέα γίνεται χρήση του όρου πειρασμός υπό την έννοια της δοκιμασίας και της στεναχώριας που προκύπτουν εξαιτίας της πίστης⁴⁷: «οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας οἱ ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ρίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται» (Λουκ. 8,13)

Ο Απόστολος Παύλος στις επιστολές του κάνει συχνά μνεία στον πειρασμό και προσδίδει διαφορετικές σημασίες. Σύμφωνα με τον Παύλο ο πειρασμός μπορεί να προέρχεται από τον Θεό: «πειρασμός ὑμᾶς οὐκ

44 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., όπου παραπάνω, σελ.137-8

45 Κωνσταντίνου Γ., Λεξικόν των Αγίων Γραφών, σελ. 768

46 ΠΟΛΑΚΗ Π., «Οι Πειρασμοί», τ. 14^{ος}, ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ, σελ. 837

47 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 30

εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν» (Α΄ Κορ. 10,13) ἢ και ἀπό τον διάβολο: «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστεία καὶ τῇ προσευχῇ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν» (Α΄ Κορ. 7,5).

Επίσης ο Απόστολος Παῦλος παραλείπει να ονοματίσει τον διάβολο ἢ σατανά και τον αποκαλεῖ «ο πειράζων» γιατί αυτό είναι το ἔργο και η αποστολή του και ἔτσι αναφέρει: «διὰ τοῦτο καὶ γὰρ μὴκέτι στέγων ἔπεμψα εἰς τὸ γινῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μὴ πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν» (Α΄ Θεσ. 3,5)

Ακόμη συνδέει τον πειρασμό με τον πλουτισμό και θεωρεῖ ὅτι αυτός μπορεί να οδηγήσει τους ανθρώπους στον ὄλεθρο και την καταστροφή: «οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν» (Α΄ Τιμ. 6,9)

Στο κείμενο της Κ. Δ. οι πικρές θλίψεις, οι οποίες πολλές φορές οδηγούν στην κατάπτωση του ἀνθρώπου, δεν αποκαλοῦνται μόνο δοκιμασίες ἀλλὰ και πειρασμοί⁴⁸: «Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν» (Ιακ. 1,2-3). Αν και φαινομενικά προέρχονται θεόθεν, σε καμία περίπτωση δεν προσάπτεται το γνώρισμα αυτό στον Θεό⁴⁹ γιατί ὅπως αναφέρεται στην επιστολή Ιακώβου: «Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα» (Ιακ. 1,12-13). Παρόλο που οι πειρασμοὶ αυτοὶ θέτουν σε δοκιμασία την ηθική αντοχή του ἀνθρώπου, εν τούτοις αποτελοῦν ευκαιρίες για την ἀνάδειξη της αρετῆς του. Και επιπλέον ἔχουν μέγιστη ηθική αξία καθὼς αυξάνουν την ικανότητα και τον ζήλο του ἀνθρώπου πρὸς ἀσκήση ἐνάρετου βίου, γιατί ο Θεὸς τους επιτρέπει⁵⁰.

48 Mtθ. 6,13, Λουκ. 22,28, Ιακωβ. 1,12, Α΄ Πέτρ. 1,6

49 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ., Λεξικόν των Αγίων Γραφών, σελ. 768

50 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», ΘΗΕ 10, σελ. 252

Αλλά και στην Αποκάλυψη του Ιωάννη η λέξη πειρασμός απαντάται υπό την έννοια των προσωπικών θλίψεων κάθε πιστού⁵¹ «μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις παθεῖν. ἰδοὺ δὴ μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν εἰς φυλακὴν ἵνα πειρασθῆτε, καὶ ἔξετε θλίψιν ἡμέρας δέκα...» (Αποκ. 2,10), όπου ο Θεός δεν επιθυμεί την ήττα αλλά την εγκαρτέρηση αυτού στους πνευματικούς αγώνες ώστε να τον επιβραβεύσει με το στεφάνι της νίκης⁵², σύμφωνα άλλωστε και με τη υπόσχεσή Του. Έτσι κατά την Τελική Κρίση⁵³ σαν απολύτρωση θα προηγηθούν πειρασμοί: «ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, καὶ γὰρ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, πειράσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς» (Αποκ. 3,10).

51 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 29

52 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», ΘΗΕ 10, σελ. 252

53 Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., Theological Dictionary of the New Testament, σελ.823

II. Ο πειραζόμενος Θεός

Στην Καινή Διαθήκη η έννοια του πειραζομένου Θεού καταγράφεται στις Πράξεις των Αποστόλων και στις Παύλειες επιστολές. Ο πειρασμός του Θεού προέρχεται από τον άνθρωπο σε αυτές τις περιπτώσεις και χαρακτηρίζεται ως αμαρτωλή ενέργεια⁵⁴, η οποία ήδη καταδικάζεται από την Π.Δ.⁵⁵

Στις Πράξεις των Αποστόλων η αναφορά στον πειραζόμενο Θεό γίνεται δύο φορές, από τους δυσπιστούντες και ανοήτως αποτολμώντες, σύμφωνα με τον Γ. Κωνσταντίνου⁵⁶, για να δοκιμάσουν δήθεν τη θεία Πρόνοια αυτού και τη θεία χάρι.

Στην πρώτη περίπτωση (Πρ. 5,9) ο Πέτρος, απευθυνόμενος στη Σαπφείρα, προσπαθεί να αποσπάσει μία απάντηση σχετικά με το αντίτιμο του κτήματος που πούλησαν εκείνη και ο σύζυγός της Ανανίας και την απόδοση αυτού προς όφελος της κοινότητας. Κατηγορεί εκείνη και τον Ανανία για εξαπάτηση του Πνεύματος, το οποίο «τὰ πάνθ' ὀρᾷ»⁵⁷: «ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαιψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ καὶ ἐξοίσουσί σε»

Στη δεύτερη περίπτωση (Πρ. 15,10) ο Πέτρος, στην προσπάθειά του να κάνει άνοιγμα στους εθνικούς χριστιανούς, ευρισκόμενος στη Σύνοδο των Ιεροσολύμων αναφέρεται στους αποστόλους και στους παρευρισκόμενους με τα εξής λόγια: «νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;»

Στις επιστολές του ο Απόστολος Παύλος κάνει αναφορά στον πειραζόμενο υπό των ανθρώπων Θεό. Πιο συγκεκριμένα στην Α' προς Κορινθίους επιστολή προσπαθεί να υπομνήσει στους αναγνώστες του τη συμπεριφορά των Ισραηλιτών, οι οποίοι προσπάθησαν να δοκιμάσουν και να προκαλέσουν τον Θεό στην έρημο⁵⁸, και ταυτόχρονα να αποτρέψει αυτούς από κάποια νέα παρακοή⁵⁹ καθώς ο Θεός δεν θα επιτρέψει σε

54 Mtθ. 4,7: «ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πάλιν γέγραπται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου»

55 ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., όπου παραπάνω, σελ.137

56 Κωνσταντίνου Γ., Λεξικόν των Αγίων Γραφών, σελ. 768

57 Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., Theological Dictionary of the New Testament, σελ. 824

58 Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., όπου παραπάνω, σελ. 824

59 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 31

κανέναν πειρασμό να ξεπεράσει τις δυνάμεις τους: Α΄ Κορ. 10,9-13 «μηδέ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθὼς καὶ τινες αὐτῶν ἐπείρασαν καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων ἀπώλοντο... πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν». Το «εκπειράζειν» τον Θεό αποτελεί σε κάθε περίπτωση θανάσιμο αμάρτημα, ὅπως αναφέρεται πολλάκις στην Αγία Γραφή και μάλιστα ισοδυναμεί με ασέβεια στον υπερθετικό βαθμό⁶⁰.

Επιπλέον στην προς Εβραίους επιστολή ο συγγραφέας, δανειζόμενος στίχους των Ψαλμῶν (95,7-11), παρουσιάζει το Πνεύμα να μιλά και να υπενθυμίζει πως τον καιρό της δοκιμασίας στην ἔρημο οι Ισραηλίτες πίκραναν τον Θεό και ἔτσι προσπαθεῖ να αποτρέψει τους αναγνώστες του να κάνουν το ίδιο αλλά και να ενθαρρύνει την πίστη τους: Εβρ. 3,8 «μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἔρήμῳ».

60 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», Θ.Η.Ε. 10, σελ.253

1.3 Ο «Πειρασμός» στην Ραββινική Γραμματεία, στα Απόκρυφα και στα χειρόγραφα του Qumran

Ο όρος πειρασμός συναντάται στη ραββινική γραμματεία, στα απόκρυφα βιβλία αλλά και στα χειρόγραφα του Qumran. Αξιοσημείωτο είναι πως και στην εξωβιβλική γραμματεία ο όρος πειρασμός μπορεί να αναφέρεται είτε στον πειραζόμενο άνθρωπο είτε στον πειραζόμενο Θεό.

Στη ραββινική γραμματεία αναφέρεται ο Αβραάμ ως παράδειγμα, ο οποίος αν και δοκιμάστηκε δεκάκις, απέδειξε τη μεγάλη αγάπη του προς τον Θεό. Ο Θεός δοκιμάζει όλους τους ανθρώπους και, εξαιτίας της διαβολικής ώθησης, ο πειρασμός πάντα οδηγεί στην απειλή ή τον κίνδυνο⁶¹. Οι ραββίνοι συνδέουν συχνά την έννοια του πειρασμού με τα κακά πάθη των ανθρώπων. Αλλά και στη *Mischna-Exodus Rabba* 31 (91c) αναφέρεται πως «οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃν ὁ Θεός οὐκ ἐπέειρασεν»⁶².

Στα Απόκρυφα και Ψευδεπίγραφα τονίζεται σαφώς η ανεξαρτησία του διαβόλου. Η ταλαιπωρία που υφίστανται οι άνθρωποι, σύμφωνα με αυτά τα κείμενα, δεν θα πρέπει πλέον να αποδίδεται στο Θεό αλλά στην πρόθεση του διαβόλου να τους καταπιέσει. Ο δοκιμάζων διάβολος μπορεί να προκαλέσει ακόμη και την πτώση των αγγέλων (Ενώχ 6 και 19) να υποκινήσει τον Θεό εναντίον του Αβραάμ (Ιωβηλαία 17) και να εκδικηθεί τον Θεό πειράζοντας τα δημιουργήματά Του (Ζωή του Αδάμ και της Εύας 11-16)⁶³. Στη Διαθήκη των 12 Πατριαρχών εννέα διαβολικά πνεύματα συμμετέχουν στον πειρασμό και μόνο όποιος λάβει τη σωστή απόφαση στη μάχη του φωτός και του σκότους θα μπορέσει να υπερασπιστεί τον εαυτό του στον πειρασμό.

Στον Φίλωνα τονίζεται περισσότερο η εκπαιδευτική προοπτική του πειρασμού με αποτέλεσμα ο πειρασμός αυτός καθαυτός και το περιεχόμενό του να είναι ήσσονος σημασίας⁶⁴. Άλλωστε ο Φίλωνας δεν κάνει ευθεία αναφορά στη λέξη πειρασμός αλλά επιλέγει να μιλήσει για άσκηση αρετής γιατί τη συνδέει με το έργο του Θεού⁶⁵.

61 Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., *Theological Dictionary of the New Testament*, σελ. 822

62 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 33

63 Brown C., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol.3, σελ. 801

64 Kittel G.- Friedrich G., όπου παραπάνω, σελ. 822

65 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 34

Στα συγγράμματα των Εσσαίων και του Qumran βασικό χαρακτηριστικό είναι η ερμηνεία των Γραφών με βάση την ιστορική-εσχατολογική προοπτική. Τα πάντα μέσα στις Γραφές μιλούν για το τι θα συμβεί κατά τους έσχατους καιρούς: τα δεινά που θα υποστεί η κοινότητα των δικαίων (Εσσαίων), ό,τι αφορά στην επιβίωση της κοινότητας αυτής και την τελική της νίκη⁶⁶. Για τους Εσσαίους ο κόσμος αναπαρίσταται σαν μια σφαίρα υπό την κυριαρχία του Βελιάλ (που στα εβραϊκά είναι συνώνυμο του στασιαστή, ασεβούς και φθορέα)⁶⁷, του αγγέλου του σκότους⁶⁸. Έργο αυτού είναι η πλάνη και η προσπάθειά του να παρασύρει τους ανθρώπους στην απληστία, αδράνεια, ακολασία, έπαρση καρδιάς, βλασφημία και σε όλες τις πονηρές σκέψεις⁶⁹. Οι πιστοί βρίσκονται σε μία κατάσταση σύγκρουσης στην οποία υπάρχει η συνεχής πίεση του πειρασμού προκειμένου να μεταβούν από την πλευρά του φωτός, στην οποία βρίσκονται λόγω της πίστης τους, στην πλευρά του σκότους⁷⁰. Αυτή η πίεση μπορεί να τους προκαλέσει προσκόμματα ή να τους οδηγήσει στον λανθασμένο δρόμο, δηλαδή τελικά⁷¹ να απομακρυνθούν από τον Θεό.

Στο Εγχειρίδιο Πειθαρχίας αναφέρεται η διδασκαλία πως ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο για κυριαρχία του κόσμου και έθεσε γι' αυτόν δύο πνεύματα για να περπατεί με αυτά μέχρι τον προσδιορισμένο χρόνο της επίσκεψής Του. Είναι τα πνεύματα της αλήθειας και της πλάνης⁷², δηλαδή με απλά λόγια απεικονίζεται η διδασκαλία φωτός-σκότους.

Στην προσπάθεια των νεότερων ερμηνευτών να βρουν διάφορους συσχετισμούς της κοινότητας του Qumran με την αρχαία Εκκλησία παρατηρείται πως βασικά γεγονότα της ζωής του Ιησού, όπως οι πειρασμοί στην έρημο και ο εξιλαστήριος θάνατός του, βρίσκουν το αληθινό νόημα στο υπόβαθρο της σημασίας του πειρασμού της ιερής κοινότητας της «διαθήκης» στην έρημο του Qumran και στον, ερμηνευόμενο ως εξιλαστήριο, θάνατο του Διδασκάλου της Δικαιοσύνης⁷³.

66 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων*, σελ. 110-111

67 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ αρχ. ΜΕΘΟΔΙΟΥ, *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, τ. 1^{ος}, σελ. 336

68 Brown C., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol.3, σελ. 801

69 ΓΡΑΤΣΕΑ Γ. – ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας*, σελ. 77

70 Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., *Theological Dictionary of the New Testament*, σελ. 822-823

71 Brown C., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol.3, σελ.802

72 ΓΡΑΤΣΕΑ Γ. – ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 63

73 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 302

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΟΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΣΤΟΥΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΥΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΕΣ

2.1 Σύγκριση των συνοπτικών ευαγγελικών αφηγήσεων

Η διήγηση των Πειρασμών του Ιησού υπό του διαβόλου στην έρημο μαρτυρείται μόνο στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές ενώ παραλείπεται από τον ευαγγελιστή Ιωάννη. Χαρακτηρίζονται δε ιδιαίτερης αξίας και σημασίας οι πειρασμοί καθώς δεν είναι καθόλου τυχαία η χρονική τοποθέτησή τους (μετά του Βαπτίσματος στον Ιορδάνη ποταμό και προ της έναρξης της δημόσιας δράσης του Ιησού). Ωστόσο η έκταση και το περιεχόμενο των αφηγήσεων των τριών πειρασμών ποικίλλει στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές. Ο Μάρκος αφιερώνει δύο στίχους (Μκ 1,12-13), ο Ματθαίος ένδεκα στίχους (Μτ 4,1-11) και ο Λουκάς δεκατρείς (Λκ 4,1-13). Ακολουθώς θα γίνει η σύγκριση, η κριτική και θα εξετασθεί η συνάφεια των διηγήσεων των πειρασμών όπως αυτοί καταγράφονται μέσα στο κείμενο της κριτικής έκδοσης της Καινής Διαθήκης των NESTLE-ALAND⁷⁴.

Μκ 1,12-13	Μτ 4,1-11	Λκ 4,1-13
12 Καὶ εὐθύς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον· 13 καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ	1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. 2 καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα	1 Ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἦγετο ἐν τῷ πνεύματι ἐν τῇ ἐρήμῳ 2 ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ

74 Nestle E. – Aland K., *Novum Testamentum Graece*, 27η έκδ., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001

<p>τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.</p>	<p>καὶ νύκτας τεσσαράκοντα ὕστερον ἐπέινασεν.</p> <p>3 καὶ προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.</p> <p>4 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· γέγραπται· οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.</p> <p>5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ</p> <p>6 καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἁρουσίσε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.</p> <p>7 ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πάλιν γέγραπται· οὐκ</p>	<p>διαβόλου. Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ἐπέινασεν.</p> <p>3 εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ διάβολος· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος.</p> <p>4 καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· γέγραπται ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος.</p> <p>5 Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμή χρόνου</p> <p>6 καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται καὶ ἢ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν.</p> <p>7 σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν ἐμοῦ, ἔσται σοῦ πᾶσα.</p> <p>8 καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· γέγραπται· κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις</p>
---	--	--

<p>ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου.</p> <p>8 Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν</p> <p>9 καὶ εἶπεν αὐτῷ· ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἔάν πεσῶν προσκυνήσης μοι.</p> <p>10 τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε, σατανᾶ· γέγραπται γάρ, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.</p> <p>11 Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος, καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ.</p>	<p>καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.</p> <p>9 ἤγαγεν δέ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἔστησεν ἐπὶ τὸ πτερυγίον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω·</p> <p>10 γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε</p> <p>11 καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.</p> <p>12 καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ὅτι εἴρηται, οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου.</p> <p>13 Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.</p>	
--	--	--

Όπως προαναφέρθηκε οι πειρασμοί του Ιησού καταγράφονται και μαρτυρούνται από τους τρεις Συνοπτικούς Ευαγγελιστές. Δηλώνουν πως πρόκειται για μία συγκεκριμένη πραγματικότητα που βίωσε ο Ιησούς και αγωνίσθηκε απέναντι στον σατανά, ο οποίος του εμφανίσθηκε πιθανώς με ανθρώπινη μορφή αφού συνομίλησε με αυτόν⁷⁵. Ο πνευματικότερος όμως των Ευαγγελιστών, Ιωάννης, παραλείπει τη διήγηση αυτή γιατί σύμφωνα με την εκδοχή του Ωριγένη «ἀπό Θεοῦ ἤρξατο καὶ οὐκ ἐγενεαλόγησεν αὐτόν ὡς Θεόν. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ Θεός, οὐκ ἐπειράζεται· οἰδέ ἄλλοι ὡς τὰ ἀνθρώπινα διηγούμενοι τοῦ Σωτῆρος, εἰσάγουσιν αὐτόν καὶ πειραζόμενον»⁷⁶.

Οι Συνοπτικοί Ευαγγελιστές, ωστόσο, εντάσσουν την ιστορία των πειρασμών του Ιησού στην ιστορία της Βάπτισης και πιο συγκεκριμένα μετά αυτής και προ της έναρξης της δημόσιας δράσης του. Μάλιστα δεν είναι μια απλή σύνδεση γεγονότων αλλά έχει και βαθύτερο νόημα, δηλαδή επέχει τη θέση από τη θεωρία (Βάπτιση) στην πράξη (έναρξη δημόσιας δράσης)⁷⁷. Κατά τη στιγμή της Βάπτισης ακούγεται η ομολογία του Θεού περί του εκλεκτού Του Υιού «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα» και η διακήρυξη της μεσσιανικότητάς του, γεγονός που καθιστά τους πειρασμούς ιδιαίτερα σημαντικούς, καθώς ο πειραζόμενος δεν είναι οποιοσδήποτε άνθρωπος αλλά ο ίδιος ο Υιός του Θεού. Και στις τρεις αφηγήσεις οι πειρασμοί είναι μεσσιανικοί, δηλαδή είναι πειρασμοί του Μεσσία μέσω των οποίων προσπαθεί ο διάβολος να επιτύχει την παραίτηση του Ιησού από τη μεσσιανική του ιδιότητα και κατ' επέκτασιν την απομάκρυνσή του και από τον Θεό Πατέρα.

Είναι χαρακτηριστικό πως ο ευαγγελιστής Λουκάς θέλει να προσδώσει διαφορετική ερμηνεία καθώς συνδέει αυτούς και με τα Πάθη του Ιησού. Μάλιστα ανάμεσα στη Βάπτιση και στους πειρασμούς παραθέτει έναν γενεαλογικό κατάλογο⁷⁸ ξεκινώντας από τον Ιησού καταλήγοντας στον Αδάμ και τον Θεό.

75 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 72

76 Ωριγένους, *Εἰς Λουκᾶν*, Ὀμιλία 29, PG13,1876C

77 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 49

78 Λουκ. 3,23-38

Όσο αναφορικά με τη διήγηση των Πειρασμών από τους Συνοπτικούς είναι ευδιάκριτες πέντε αντιθέσεις⁷⁹ ανάμεσα στον Μάρκο και στους άλλους δυο Συνοπτικούς (Ματθαίο και Λουκά). Πιο συγκεκριμένα στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: α) παραλείπεται το όνομα του Ιησού, β) χρησιμοποιείται το ρήμα «ἐκβάλλει» αντί του «ἀνήχθη» (Μτθ.) ή «ἤγετο» (Λουκ.), γ) δίνεται έμφαση στην έρημο, καθώς επαναλαμβάνεται δις, δ) τονίζεται ο αριθμός των 40 ημερών, ως εγκαρτέρηση του Ιησού στην αφιλόξενη έρημο, ε) προστίθεται η φράση «μετὰ τῶν θηρίων»⁸⁰, η οποία δεν υπάρχει στους άλλους δύο Ευαγγελιστές. Επιπλέον ο Μάρκος ακριβώς λόγω της συντομίας του δεν περιέχει το διάλογο μεταξύ του Ιησού και του διαβόλου. Οι διαφορές αυτές δύναται να εξηγηθούν αν λάβουμε υπόψιν μας πως ο Ματθαίος και ο Λουκάς γράφουν τα Ευαγγέλια συμβουλευόμενοι την κοινή πηγή Q.

Οι δύο Συνοπτικοί (Ματθαίος και Λουκάς) χρησιμοποιούν μία αφήγηση που εμπεριέχεται στην πηγή των Λογίων (Q)⁸¹. Κατά την πηγή αυτή ο Ιησούς αντιμετωπίζει τις δοκιμασίες του διαβόλου απαντώντας με αποσπάσματα από τα κεφάλαια 6-8 του Δευτερονομίου⁸² (Μτ 4, 4= Δτ. 8, 3. Μτ 4, 7=Δτ. 6, 16. Μτ 4, 10= Δτ. 6, 13 και Λκ 4,3-4= Δτ. 8,3. Λκ 4,9-12= Δτ. 6,16. Λκ 4,5-8= Δτ. 6,13).

Επιπροσθέτως ο Ματθαίος και ο Λουκάς χρησιμοποιούν το όνομα “ὁ Ἰησοῦς” καθώς ξεκινούν την αφήγηση των πειρασμών ενώ ο Μάρκος διαφοροποιείται χρησιμοποιώντας τη αντωνυμία “αὐτόν”⁸³ υπονοώντας τον Ιησού. Καθώς και για την αναφορά και προσφώνηση του πειράζοντα

79 DORMANDY R., *Jesus' Temptations in Mark's Gospel: Mark 1:12-13*, art in ExpT 114, σελ.183

80 ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ο Ιησούς ως “Χριστός” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα, 2005, σελ. 180: “Η παρουσία των θηρίων υπογραμμίζει τη μοναξιά και την αγριότητα της σατανικής παρουσίας, την οποία αντισταθμίζει η διακονία των αγγέλων”

81 ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., *Ερμηνεία των Ευαγγελίων*, σελ. 149-153: “Η σύγχρονη έρευνα τονίζει ότι η Q δεν ήταν μια συλλογή ηθικών προσταγών και παραινέσεων. Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο της είναι ηεσατολογική της διάσταση.Το σημαντικότερο ωστόσο πόρισμα της σύγχρονης έρευνας για την Πηγή των Λογίων (Q) ήταν η ανακάλυψη σ' αυτήν χριστολογικών στοιχείων. Την κοινότητα από την οποία προήλθε η Πηγή των Λογίων απασχολούσε έντονα το χριστολογικό πρόβλημα. Το ερώτημα: «ποιος ήταν ο Ιησούς και ποιά ήταν η σχέση του με το Θεό Πατέρα» αποτελεί κύριο άξονα της προβληματικής της Q. Η κορυφαία αναφορά είναι η χριστολογία περί του Υιού του Ανθρώπου”

82 Κυρίως από το Δευτ. 8, 2-6: “καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδόν, ἣν ἤγαγέ σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως ἂν κακώσῃ σε καὶ πειράσῃ σε καὶ διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἢ οὐ. καὶ ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνῃσέ σε καὶ ἐψώμισέ σε τὸ μάννα, ὃ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σου, ἵνα ἀναγγεῖλῃ σοι, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος. τὰ ἱμάτιά σου οὐκ ἐπалаιώθη ἀπὸ σοῦ, τὰ ὑποδήματά σου οὐ κατετρίβη ἀπὸ σοῦ, οἱ πόδες σου οὐκ ἐτυλώθησαν, ἰδοὺ τεσσαράκοντα ἔτη. καὶ γνῶσῃ τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὡς εἶ τις ἄνθρωπος παιδεύσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτω Κύριος ὁ Θεός σου παιδεύσει σε, καὶ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου πορεύεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ φοβεῖσθαι αὐτόν”

οι δύο Συνοπτικοί χρησιμοποιούν τη λέξη “διάβολος” ή και “πειράζων” (Μτ 4,3)⁸⁴ αντί του ονόματος “σατανάς”⁸⁵ (Μκ 1,12) που κάνει χρήση ο Μάρκος. Η μεν λέξη “διάβολος” προέρχεται από το ρήμα διαβάλλω, δηλαδή βάζω λόγια για κάποιον σε κάποιον άλλο, και είναι συνώνυμο του συκοφάντη γιατί αυτός συκοφάντησε και διέβαλε το Θεό προς την Εύα. Η δε λέξη “σατανάς” (σατάν= ενάντιος)⁸⁶ σημαίνει τον αντίθετο του Θεού⁸⁷.

Η βασική διαφορά μεταξύ του Ματθαίου και του Λουκά έγκειται στο ότι οι δύο τελευταίοι πειρασμοί, οι οποίοι υπερβαίνουν τα όρια της ερήμου, παρατίθενται αντεστραμμένοι. Στο Ματθαίο παρατηρείται μία σταδιακή κορύφωση ή αλλιώς υψομετρική προοδευτικότητα⁸⁸ στο χώρο που πειράζεται ο Ιησούς. Ο πρώτος πειρασμός λαμβάνει χώρα στην έρημο, ο δεύτερος στο περύγιο του Ιερού και ο τρίτος σε όρος “λίαν υψηλόν” ώστε να είναι φανερά τα βασίλεια όλου του κόσμου ή της οικουμένης, κατά τον Λουκά. Στην αφήγηση ωστόσο του Λουκά ο

83 ΤΡΑΜΠΑ Σ., Μητροπ., *Ορθόδοξη πίστη και ζωή- Συνοπτική κατήχηση*, Αθήνα, 2015, σελ. 75-79: “Στην Αγία Γραφή χαρακτηρίζεται με διάφορα ονόματα: διάβολος, επειδή διαβάλλει την αλήθεια του Θεού και πειραστής, διότι πειράζει τους ανθρώπους, βεελζεβούλ και βελίαρ, που σημαίνει τον πλάνο που πλανά την οικουμένη με θανάσιμο μίσος κατά του Θεού και με τυφλό πάθος κατά του ανθρώπου. Ο σατανάς είναι πολέμιος του Θεού, των Αγίων Αγγέλων και των ανθρώπων του Θεού. Είναι ο αόρατος προσωπικός εχθρός του ανθρώπου, που με όλα τα πονηρά μέσα που χρησιμοποιεί, προσπαθεί να απομακρύνει τον άνθρωπο από τον Θεό, να τον κάνει δούλο του και να τον συμπαρασύρει στην απώλεια και την αιώνια κόλαση. Κατασκοπεύει τους ανθρώπους, θέτει σε κίνδυνο τη ζωή τους, προξενεί ποικίλους πειρασμούς για να τους ρίξει στην αμαρτία. Χρησιμοποιεί το ψέμα, τη διαβολή, την έχθρα, τη διχόνοια και λογισμούς απιστίας με πολλή πονηριά. Ο σατανάς και τα πονηρά του πνεύματα, με την υπερηφάνεια που τους χαρακτηρίζει, θέλουν να εμφανίζονται ως κοσμοκράτορες, ότι δηλαδή, αυτοί κυβερνούν τον κόσμο. Η δύναμή τους όμως είναι περιορισμένη”

84 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ. 331-332: “Στην Κ.Δ. και στη χριστιανική θρησκευτική γλώσσα ο “ πειράζων” απαντά και με τα ταυτόσημα ονόματα: πειρασμός, δαίμων (Μτ 8,31. Μκ 5,12. Λκ 8,29), δαιμόνιο (Μτ 7, 22. 10,8. 11,18., Λκ 4,33. 8,2. 11,14, Ιωαν 7,20. 10,20 κα), πονηρός (Μτ 5,37. 6,13. 13,19, Εφ 6,16, Α’ Ιωαν 2,13 κα), πνεύμα πονηρόν (Λκ 7,21. 8,2. 11,4, Ιωαν 17,15, Πρ 19,12), πνεύμα ακάθαρτον (Μτ 10,1. 12,43, Μκ 1,23. 3,11, Λκ 4,36. 6,18 κα). Στην Π.Δ. και στην Κ.Δ. γενικά ονομάζεται διάβολος (Λκ 4,2,3. Μτ 4,1,5,8,11. 23,41, Ιωαν 8,41 κα) και με το όνομα αυτό είναι γνωστός σε όλο το χριστιανικό κόσμο, θεωρούμενο ως ον του πνευματικού κόσμου και δή της πονηρής μερίδας”

85 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, αρχιμ., *αυτόθι*, σελ. 335-337: “Αρχηγός των δαιμονίων ή πονηρών πνευμάτων είναι ο Σατανάς. Το όνομα αυτό είναι εξελληνισμός της εβραϊκής λέξης Satan (Σατάν), παραγόμενης από το ρήμα satan- σημαίνει δε ενάντιος, αντίπαλος, αντίδικος, αντιστάμενος, αντιστέκων, επίβουλος, κατηγορός, εναντιούμενος, εχθρός. Όταν απαντά στην εβραϊκή γλώσσα έναρθρο (ha-satan= ο Σατανάς), τότε είναι όνομα κύριο και σημαίνει τον αρχηγό των πονηρών πνευμάτων, τον Διάβολο...Το όνομα Σατανάς δεν απαντά στα Μωσαϊκά ιερά βιβλία. Πρώτη φορά απαντά στο βιβλίο του Ιώβ και ερμηνεύεται από τους Ο’ ως ο Διάβολος. Το όνομα Διάβολος είναι ελληνικό και ως προς την παραγωγή αλλά ως προς την σημασία εκ του ρήματος διαβάλλω...Η έννοια του Σατανά έχει συνδεθεί και θεωρηθεί ως μία προς την έννοια του όφους του βιβλίου της Γένεσης ήδη από τα αρχαία χρόνια”

86 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 54-55

87 Πρβλ. Ιώβ. 1,6 κε, 2,1-7, Ζαχ. 3,1 και Αποκ. 12,10

88 ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ο Ιησούς ως “Χριστός” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα, 2005, σελ. 182

πειρασμός ο σχετιζόμενος με την πώση από το περύγιο του ιερού παρατίθεται τελευταίος προκειμένου να τονισθεί ο Ναός της Ιερουσαλήμ, για τον οποίο ήταν ιδιαίτερα σημαντικός καθώς τον συνδέει με το Πάθος και το θάνατο του Ιησού. Οι ερμηνευτές δεν ταυτίζονται σχετικά με την εκδοχή της αρχαιότητας της σειράς των πειρασμών όπως εκείνοι περιγράφονται από τους δύο Συνοπτικούς. Ορισμένοι υποστηρίζουν πως η αρχική σειρά των πειρασμών ανήκει στον Ματθαίο ενώ άλλοι, στηριζόμενοι σε θεολογικά ή και λογοτεχνικά επιχειρήματα υποστηρίζουν εκείνη του Λουκά. Σύμφωνα με την τελευταία εκδοχή, και κατά τον Π. Βασιλειάδη⁸⁹, ο αρχικός συντάκτης της Q χρησιμοποίησε το σχήμα της κυκλικής επικεντρικής δομής κάτι που υιοθετεί στη διήγηση του και ο Λουκάς καθώς διασώζει, όπως υποστηρίζουν, την αρχική μορφή της διήγησης των πειρασμών αφού υπερτονίζει το αισθητικό στοιχείο που είναι σημαντικό στον αρχαίο σημιτικό κόσμο, ενώ ο Ματθαίος τους επαναδιατάσσει με τον λογικό αριστοτελικό τρόπο μεταφέροντας το δεύτερο και σημαντικότερο πειρασμό στο τέλος, ώστε να λειτουργήσει ως κορύφωση της όλης περικοπής. Στον αντίποδα βρίσκεται η άλλη εκδοχή διατυπωμένη και από τον Σ. Νανάκο⁹⁰, η οποία υποστηρίζει πως εκείνος που διατήρησε τη σειρά της διήγησης της Πηγής των Λογίων (Q) είναι ο Ματθαίος⁹¹ καθώς θεωρείται αυθεντικότερη η εκδοχή της ψυχολογικής κλιμάκωσης των πειρασμών. Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πως η εκδοχή της αυθεντικότητας της σειράς του Ματθαίου επικρατεί καθώς εκεί παρατηρείται μία λογική ακολουθία.

Όλοι οι συνοπτικοί αναφέρουν στη διήγησή τους πως ο Ιησούς «*ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον*» οδηγήθηκε⁹². Με την λέξη «πνεύμα» δύναται να εννοηθεί το Άγιο Πνεύμα⁹³, το πανταχού παρόν, καθώς αυτό ήταν ήδη παρόν κατά τη στιγμή της Βάπτισης στον Ιορδάνη ποταμό και οδηγούσε πάντα τον Ιησού. Με αυτή την διάσταση χρησιμοποιείται από τους Ευαγγελιστές.

89 ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., *Ερμηνεία των Ευαγγελίων*, σελ. 169-172

90 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 74

91 ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ Μ., *Οι τρεις πειρασμοί του Χριστού και της εποχής μας*, 15ο Διαχριστιανικό Συμπόσιο στην Ασίζη με θέμα "Η πνευματικότητα ως πρόκληση για τον σημερινό κόσμο", 29/08/2018

92 ΠΑΤΡΩΝΟΥ Γ., *Η ιστορική πορεία του Ιησού από τη φάτνη ως τον κενό Τάφο*, Αθήνα, Δόμος, 1997, σελ. 252-254: Στην Έξοδο του Ισραήλ το Πνεύμα του Θεού έπαιξε σημαντικότατο ρόλο. Πρβλ. Αρ. 11, 17. 25. 29. Νεεμ. 9, 20, Ησ. 63, 10-14. Η έρημος ήταν ο χώρος όπου ο ισραηλιτικός λαός βίωσε τη λυτρωτική παρουσία του Γιαχβέ. Παράλληλα θεωρούταν ως χώρος κατοικίας των κακών πνευμάτων (πρβλ. Λευ. 6, 10, Τωβ 8, 3, Δ' Μακ. 18, 8)

93 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 51

Με τον εμπρόθετο προσδιορισμό «εις τὴν ἔρημον» υποδηλώνεται ο τόπος των πειρασμών, ένα ὄρος ὕψους περίπου 500 μέτρων⁹⁴, ἄνυδρο και γυμνό ὄχι μακριά ἀπὸ τὴν Ιεριχώ (πιο συγκεκριμένα ἀνάμεσα στὴν Ιερουσαλήμ και τὴν Ιεριχώ), στὴν ἔρημο του Ιορδάνη, το οποίο ἐξαιτίας του γεγονότος ονομάσθηκε «Τεσσαρακοντάς»⁹⁵, «Σαραντάριο»⁹⁶ ἢ αλλιῶς και ἔρημος τῆς «Τεσσαρακοστής». Με τὴ λέξη «ἐρημος» στὴν Κ.Δ. νοεῖται ἕνας τόπος ἀκατοίκητος ἀπὸ ἀνθρώπους ὄχι ἀπαραίτητα ἄγονος, ὅπου μποροῦσε κάποιος νὰ μονάσει ἐκεῖ.

Αυτές τῆς «ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα» ο Ιησοῦς τῆς πέρασε πειραζόμενος ἀπὸ τον σατανά⁹⁷ και προσευχόμενος. Ο αριθμὸς 40 δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖος καθὼς και οἱ πρόγονοι του Ιησοῦ, Μωυσῆς και Ηλίας κατέφυγαν και ἐκεῖνοι στο παρελθόν στὴν ἔρημο διωκόμενοι. Μάλιστα ὅπως ἀναφέρουν ο Ματθαῖος: «καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα ὕστερον ἐπείνασε» και ο Λουκάς: «καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις», υπῆρξε ἀπὸ μέρους του Ιησοῦ πλήρης ἀποχή ἀπὸ το φαγητό. Ἐτσι γίνεται ἕνα παραλληλισμὸς: ἡ 40ήμερη νηστεία του Μωυσῆ, προκειμένου νὰ παραλάβει τον Νόμο, με τὴν 40ήμερη νηστεία του Ηλία, προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὴν οργή τῆς Ιεζάβελ και τὴν 40 ἡμερὴ νηστεία του Ιησοῦ, προκειμένου νὰ ἀρχίσει δημόσια το μεσσιακό του ἔργο⁹⁸. Επιπλέον ο αριθμὸς 40 ἔχει πλούσιο συμβολισμό, καθὼς παραπέμπει στα 40 χρόνια τῆς Εξόδου του Ισραηλιτικοῦ ἔθνους, στις 40 ἡμέρες του κατακλυσμοῦ και επιπλέον συμπεριλαμβάνουν ὄλο το δράμα τῆς Ἰστορίας, το οποίο ο Ιησοῦς σηκώνει και μεταφέρει στους ὤμους του⁹⁹.

Ακολουθεῖ ἀπὸ τους Συνοπτικούς, κυρίως Ματθαῖο και Λουκά, το περιεχόμενο των τριῶν πειρασμῶν, το οποίο παραλείπουμε σε αὐτό το σημείο νὰ παραθέσουμε καθὼς ακολουθεῖ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία ευθύς ἀμέσως.

Τα μετὰ των πειρασμῶν γεγονότα ἀφοροῦν κυρίως στὴν ἀποχώρηση του διαβόλου και στὴν ἔλευση των ἀγγέλων πρὸς διακονία του Ιησοῦ. Ο ἱερός Χρυσόστομος ἀναφέρει πὼς ἡρεμος, πράος και

94 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 52

95 ΦΑΡΡΑΡ ΦΡ., μτφρ. Παπαδιαμάντη ΑΛ., *Ο Βίος του Χριστοῦ*, σελ. 91

96 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., *Ο βίος του Ιησοῦ κατὰ τα Ευαγγέλια*, τ. 1^ο, σελ. 325

97 Μρκ. 1,13

98 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., ὅπου παραπάνω, σελ. 330

99 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, *Ο Ιησοῦς ἀπὸ τὴ Ναζαρέτ*, σελ. 49

νηφάλιος ο Χριστός, αφού τον δοκίμασε μία τρίτη φορά ο διάβολος, τον απέπεμψε λέγοντας «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ»¹⁰⁰.

Στον Ματθαίο και στον Μάρκο η διήγηση των πειρασμών ολοκληρώνεται με τη φράση «καὶ ἰδὸν ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ»¹⁰¹. Ἐτσι εκπληρώνεται ο Ψαλμός, αποδεικνύεται πως πράγματι ο Ιησούς είναι ο Υἱός του Θεού¹⁰² καθώς επιβεβαιώνεται η φωνή που ακούσθηκε από τον ουρανό κατά τη στιγμή της Βάπτισης. Ακολούθως με την ίδια ταπεινότητα και απλότητα ο Ιησούς επέστρεψε στη Γαλιλαία για να ξεκινήσει πλέον και επίσημα τη δημόσια δράση του και τη μεσσιανική του αποστολή.

100 Μτθ. 4,10

101 Μτθ. 4,11, Μρκ. 1,13

102 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, σελ. 62

2.2 Συνάφεια των συνοπτικών ευαγγελικών αφηγήσεων

2.2.1 Συνάφεια της αφήγησης στο Μάρκο

Η σύντομη αφήγηση των Πειρασμών στον Μάρκο (1,12-13) δεν οφείλεται στην άγνοια των επιμέρους τριών πειρασμών αλλά είναι σύμφωνη με τη γενικότερη συγγραφική του μέθοδο, με την οποία ενδιατρύβει στην αλήθεια όπως αυτή ενσωματώνεται στις αφηγήσεις των πράξεων και των θαυμάτων του Ιησού¹⁰³. Η αφήγηση αποτελεί συνέχεια του Βαπτίσματος του Χριστού από τον Ιωάννη του Προδρόμο¹⁰⁴ και ακολουθούν η δήλωση της έναρξης της δημόσιας δράσης του Ιησού¹⁰⁵, η διακήρυξη της έλευσης της βασιλείας του Θεού και η κλήση των μαθητών¹⁰⁶.

Παρουσιάζεται ο Ιωάννης ο Προδρόμος με λιτή αμφίεση να ζει στην έρημο και να καλεί τους πιστούς σε μετάνοια παρέχοντας μέσω του βαπτίσματός του άφεση αμαρτιών προαναγγέλοντας συγχρόνως την έλευση του Χριστού. Ο Ιησούς παρουσιάζεται από τον Ιωάννη ως ο ισχυρότερος που έρχεται (Μρκ. 1,4-8) και μάλιστα προερχόμενος “*ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας ...εἰς τὸν Ἰορδάνην*”.

Ἦδη ἀπὸ το πρῶτο κεφάλαιο του κατὰ Μάρκον Ευαγγελίου διακηρύσσεται η θεότητα του Υιού του Θεού¹⁰⁷. Επομένως είναι ἐξ ἀρχῆς ξεκάθαρο πως ο σατανάς πρόκειται να πειράξει τον ἴδιο τον Υιό του Θεού. Μάλιστα κατὰ τη στιγμή της Βάπτισης διακηρύσσεται ἀπὸ το Θεό-Πατέρα η σχέση Υιού και Πατρός με την χρήση της μετοχής “*ἀγαπητός*” (“*σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός*”) και παράλληλα επιβεβαιώνεται και η μεσσιανικότητα του Ιησού (“*ἐν σοὶ ἠὲ δόκησα*”). Κατὰ συνέπεια στον Πειρασμό που ακολουθεῖ ο σατανάς πειράζει τη Μεσσιανική Υιότητα του Χριστού καθώς γνωρίζει περὶ τίνος πρόκειται.

Δεν γνωρίζουμε τον ακριβή χρόνο της Βάπτισης και του Πειρασμού αλλά με τη χρήση της φράσης “*καὶ εὐθέως*” ἀπὸ τον Μάρκο γίνεται

103 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εἰς το κατὰ Μάρκον Ευαγγέλιον*, σελ. 32

104 Μρκ. 1,4-11

105 Μρκ. 1,14

106 Μρκ. 1, 16-20

107 Μρκ. 1,1: “*Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ τοῦ Θεοῦ*”

φανερó πως δεν μεσολάβησε απολύτως κανένα άλλο συμβάν ανάμεσα στα δύο αυτά γεγονότα.

Ο Πειρασμός προηγείται της έναρξης της δημόσιας δράσης, όπως αυτό αναφέρεται στην Π.Δ.¹⁰⁸ ή συσχετίζεται και με προσωπικότητες της Π.Δ. που υποβλήθηκαν σε πειρασμό όπως ο Αβραάμ¹⁰⁹ και ο Ιώβ¹¹⁰ και στη Σοφία Σειράχ¹¹¹, αφού εκλέχθηκαν από το Θεό να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους.

Ο Μάρκος στη συνέχεια αναφέρει την παράδοση του Ιωάννη στη φυλακή, ενός γεγονότος γνωστού στον αναγνώστη¹¹² και την έναρξη της διδασκαλίας του Ευαγγελίου της Βασιλείας του Θεού από τον Ιησού στη Γαλιλαία, καθώς με την παρουσία του πραγματοποιείται η εκπλήρωση αυτής. Ακολουθώς ο Ιησούς καλεί τους πρώτους μαθητές του και θεραπεύει πάσχοντες ανθρώπους.

108 Ιεζ. 3,14: “καὶ τὸ πνεῦμα ἐξῆρέ με καὶ ἀνέλαβέ με, καὶ ἐπορεύθην ἐν ὄρμῃ τοῦ πνεύματός μου, καὶ χεὶρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ’ ἐμέ κραταιά”

109 Γεν. 3

110 Ιώβ 2,1-8 και 2,6-12

111 Σοφ. Σειρ. 2,1: “τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ Θεῷ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν”

112 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Ευαγγέλιον, σελ. 35

2.2.2. Συνάφεια της αφήγησης στον Ματθαίο

Η αφήγηση των Πειρασμών του Ματθαίου είναι στενά συνδεδεμένη με τη Βάπτιση του Ιησού που προηγείται¹¹³. Ακολουθεί το πρώτο κήρυγμα στη Γαλιλαία κατά το οποίο ο Ιησούς καλεί σε μετάνοια και διακηρύττει την εγγύτητα της Βασιλείας των Ουρανών και ακολουθεί η κλήση των τεσσάρων πρώτων μαθητών του, Πέτρου, Ανδρέα, Ιάκωβου και Ιωάννη¹¹⁴.

Της αφήγησης των Πειρασμών στον Ματθαίο θα προηγηθεί η περιγραφή του Ιωάννη του Βαπτιστή και του τρόπου ζωής του. Ο Ιωάννης καλεί σε βάπτισμα μετάνοιας (μεταστροφή όμοια με αυτή που αναφέρουν οι Προφήτες της Π.Δ.), όσους προσδοκούν τη Βασιλεία του Θεού. Στο κήρυγμά του ο Ιωάννης κάνει λόγο για τον ερχόμενο¹¹⁵ και αναγνωρίζει τη δική του κατωτερότητα προσπαθώντας έτσι να αποτρέψει τον Ιησού από το να τον βαπτίσει. Μάλιστα η χρήση του ρήματος “διεκώλυεν” καταμαρτυρεί και τη διάρκεια στην προσπάθεια.

Κοινό και συνάμα κυρίαρχο στοιχείο στον Ματθαίο (3,17)¹¹⁶, στον Λουκά (3,22)¹¹⁷ και στον Μάρκο (1,11)¹¹⁸ είναι το άκουσμα της φωνής κατά τη στιγμή του Βαπτίσματος, η οποία αποκαλύπτει τον Υιό του Θεού με το άνοιγμα του Ουρανού και την κάθοδο του Αγίου Πνεύματος. Στην Π.Δ. η φωνή συνδέεται στενά με την αποκάλυψη του Θεού στον Ισραήλ και φανερώνεται σε άτομα της επιλογής Του ενώ στο Δευτερονόμιο (4,12) το άκουσμα της φωνής του Θεού συνδέεται άμεσα με την εκλογή και κλήση του Ισραήλ¹¹⁹. Η αποκάλυψη της Υιότητας από το Θεό με τη φράση “οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα” είναι και το “κλειδί” της εξήγησης της περικοπής¹²⁰.

Η χρήση του χρονικού επιρρήματος “τότε”, που συνδέει τη Βάπτιση με τη διήγηση των Πειρασμών, υποδηλώνει την μετά του Πνεύματος

113 Μτθ. 3,13-17

114 Μτθ. 4,18-22

115 Μτθ. 3,11: “ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν”

116 Μτθ. 3,17: “καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα”

117 Λουκ. 3,22: “καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον σωματικῶς εἶδει ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ’ αὐτόν, καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι λέγουσαν· σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα”

118 Μρκ. 1,11: “καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ἠεδόκησα”

119 Δευτ. 4,12: “καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσου τοῦ πυρός φωνὴν ρημάτων, ἣν ὑμεῖς ἠκούσατε, καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἶδετε, ἀλλ’ ἦ φωνήν”

120 DOBLE P. rev, *The Temptations*, *The Expository Times* 72, p. 91

κάθοδο, μετά τη φωνή που ακούσθηκε από τον ουρανό¹²¹ και τη στενή σύνδεση σε σχέση με όσα θα ακολουθήσουν.

Ο Ιησούς ως Μεσσίας δίνει μία άμεση απάντηση για την αποστολή του σύμφωνα με τους όρους του πέμψαντος Πατρός του, όπως αυτό καταδεικνύεται στις αφηγήσεις των Πειρασμών. Επομένως οι Πειρασμοί είναι Μεσσιανικοί. Ο Ιησούς λαμβάνει το πνεύμα της μεσσιανικότητας αντίθετο προς τις ιουδαϊκές μεσσιανικές προσδοκίες. Η σύγκριση του ιουδαϊκού και του χριστιανικού Μεσσία αίρει κάθε αμφιβολία της μεσσιανικότητάς του. Έργο του Μεσσία ήταν να καταλύσει την οργανωμένη κυριαρχία του σατανά και να αποκαταστήσει την πνευματική κυριαρχία του Θεού στον κόσμο¹²². Ο Ιησούς δεν είναι ο πολιτικός ηγέτης αλλά ο υπάκουος Υιός και πάσχων δούλος του Θεού.

Η επίσημη δράση του Ιησού αρχίζει μετά τη σύλληψη του Ιωάννη του Βαπτιστή. Το έργο του ξεκινά όχι στην έρημο, όπως ήταν αναμενόμενο (Ησ. 40,3)¹²³ αλλά στη Γαλιλαία (Ησ. 9,1)¹²⁴, χωρίς βέβαια να προσδιορίζεται επακριβώς ο χρόνος που μεσολαβεί¹²⁵. Ο Ιησούς αφού αντιμετώπιζει με επιτυχία τους Πειρασμούς του σατανά στην έρημο, εγκαθίσταται στην Καπερναούμ, εκπληρώνοντας έτσι την προφητεία του Ησαΐα. Εκεί αρχίζει να κηρύττει και καλεί τους πρώτους μαθητές του, γεγονός μεγάλης πνευματικής και κοινωνικής σημασίας. Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα συσχετισμό του Ισραήλ με τον Ιησού: Όπως ο Ισραήλ μετά την Έξοδο από την Αίγυπτο αποτέλεσε επίσημα τον λαό του Θεού, έτσι και ο Ιησούς μετά από την έξοδο από την έρημο των πειρασμών και την κλήση των μαθητών του, συνιστά τον πρώτο πυρήνα της χριστιανικής Εκκλησίας και το νέο λαό του Θεού¹²⁶.

121 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 66

122 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *όπου παραπάνω*, σελ. 71

123 Ησ. 40,3: "φωνή βοώντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν"

124 Ησ. 9,1: "Τοῦτο πρῶτον πῖε, ταχὺ ποίει, χώρα Ζαβουλῶν, ἡ γῆ Νεφθαλίμ ὁδὸν θαλάσσης καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας."

125 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *όπου παραπάνω*, σελ. 72-73: "Ο Ματθαίος μία ακόμη φορά δείχνει ότι δεν ενδιαφέρεται για τη χρονολογία. Έτσι δεν μας λέει μετά από πόσο χρόνο από τη Γέννηση σημειώθηκε η προσκύνηση των μάγων, ούτε επί πόσο χρόνο διήρκησε η παραμονή στην Αίγυπτο, ούτε μετά από πόσο χρόνο από την επάνοδο στην Παλαιστίνη σημειώθηκε η εμφάνιση του Βαπτιστή και το Βάπτισμα του Μεσσία"

126 THOMPSON G., *Called—Proved—Obedient: A Study in the Baptism and Temptation Narratives of Matthew and Luke*, p. 8

Η επιτυχής αντιμετώπιση των Πειρασμών του Ιησού στην έρημο δηλώνει την αποφασιστική νίκη κατά του κακού, η οριστική επικράτηση της οποίας είναι στο μέλλον με τη Δευτέρα Παρουσία.

2.2.3 Συνάφεια της αφήγησης στο Λουκά

Ενώ στον Ματθαίο και στον Μάρκο η σύνδεση του Βαπτίσματος του Ιησού στον Ιορδάνη από τον Ιωάννη και της διήγησης των Πειρασμών είναι άμεση, δεν παρατηρείται το ίδιο και στην αφήγηση του Λουκά. Ο Λουκάς επιλέγει να παρεμβάλει ανάμεσα στις δύο διηγήσεις το γενεαλογικό δέντρο του Ιησού¹²⁷, ακολουθώντας το σχήμα Βάπτισμα-Καταγωγή-Πειρασμός. Μάλιστα ανάγει τη γενεαλογία του από τον δεύτερο Αδάμ στον πρώτο, και όχι στον Αβραάμ όπως κάνει ο Ματθαίος, για να υποδηλώσει πως όπως ο Θεός είχε δημιουργήσει αμέσως τον πρώτο Αδάμ αφού εμφύσησε στο χώμα, έτσι και το Άγιο Πνεύμα παρήγαγε αμέσως την ανθρώπινη φύση του δεύτερου Αδάμ στην Παρθένο για να σώσει όλη την ανθρωπότητα¹²⁸. Επομένως είναι φανερός ο συσχετισμός που κάνει ο Λουκάς ανάμεσα στον πρώτο και στο δεύτερο Αδάμ: όταν ο Ιησούς πειράζεται από το Σατανά, αποδεικνύεται υπάκουος και πιστός στο Θεό και με το παράδειγμά του τερματίζει την ανθρώπινη ανυπακοή¹²⁹, που εκπροσωπείται από τον Αδάμ και τους Ισραηλίτες κατά την εποχή της Εξόδου. Η υπακοή του Ιησού ως νέος Αδάμ καταργεί την κυριαρχία του Σατανά σε αυτόν τον κόσμο και εγκαινιάζει τη νέα εποχή για την ανθρωπότητα¹³⁰.

Ο Λουκάς παραλείπει τις λεπτομέρειες στην περιγραφή της Βάπτισης του Ιησού, σε αντίθεση με το Ματθαίο και ο Μάρκο και επιλέγει να δώσει έμφαση στα μοναδικά γεγονότα, δηλαδή στην Κάθοδο του Αγίου Πνεύματος και στη φωνή που ακούσθηκε από τον ουρανό, καθώς υποδηλώνουν πως ο Ιησούς είναι ο Υιός του Θεού¹³¹. Άλλωστε με τη φράση “πλήρης Πνεύματος Αγίου” ο Λουκάς τονίζει την πραγματική δωρεά που έλαβε ο Ιησούς κατά τη στιγμή της Βάπτισης. Με το Βάπτισμα ο Ιησούς εισάγεται σε ένα ανώτερο πεδίο ζωής και δράσης και η δοκιμασία, στην οποία υποβάλλεται είναι δοκιμασία του αρχηγού της νέας ανθρωπότητας κατά την οποία αρχίζει ο καθ’ αυτό μεσσιακός αγώνας¹³².

127 Λουκ. 3,23-38

128 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, σελ. 146

129 Χαρακτηριστικά αναφέρει ο απ. Παύλος στην Προς Ρωμ. Επιστολή 5,19: “ὡς περ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί”

130 THOMPSON G., *Called—Proved—Obedient: A Study in the Baptism and Temptation Narratives of Matthew and Luke*, p. 7-8

131 Λουκ. 3,21-22

132 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *όπου παραπάνω*, σελ. 146

Η σύνδεση των αφηγήσεων του Βαπτίσματος και των Πειρασμών δηλώνεται στο στίχο 4,1¹³³ με τη χρήση του συνδέσμου “δέ” με την αναφορά στο Άγιο Πνεύμα και την αναχώρηση από τον Ιορδάνη. Επιπλέον με τη φράση “υἱὸς τοῦ Θεοῦ” (4,3) αποκαλείται όπως ο Ισραήλ στο Δευτερονόμιο¹³⁴, ο οποίος δοκιμάζεται από τον Θεό ως υἱός αλλά αποτυγχάνει όπως φανερώνει η ιστορική του πορεία. Η αρχή της δράσης του Ιησού ακολουθεί το ίδιο πρότυπο. Έτσι η Βάπτισμα και οι Πειρασμοί του Ιησού στην έρημο παραλληλίζονται με τις δοκιμασίες του Ισραήλ στην έρημο με τον Ιησού να αποδεικνύεται υπάκουος στον Θεό – Πατέρα.

Ο Λουκάς μετά τους Πειρασμούς αποσιωπά, όπως και οι άλλοι δύο Συνοπτικοί, την πρώιμη δράση του Κυρίου στην Ιουδαία αλλά η αφήγησή του την υπονοεί. Έτσι και οι τρεις συνδέουν την έναρξη της δημόσιας δράσης στη Γαλιλαία μετά το Βάπτισμα και τους Πειρασμούς περιγράφοντας αναλυτικά τη διδασκαλία, τα θαύματα καθώς και τις κλήσεις των μαθητών του Ιησού¹³⁵.

133 Λουκ. 4,1: “*Ἰησοῦς δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον*”

134 Δευτερ. 8,5: “*καὶ γνώση τῆ καρδία σου ὅτι ὡς εἶ τις ἄνθρωπος παιδεύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτω Κύριος ὁ Θεός σου παιδεύσει σε*”

135 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., όπου παραπάνω, σελ. 155

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

(κατά NESTLE-ALAND)

Στην προσπάθειά μας να αποδώσουμε όσο το δυνατόν πιο πλήρες το περιεχόμενο των πειρασμών του Ιησού, θα παρουσιάσουμε την κριτική έκδοση του κειμένου των πειρασμών όπως καταγράφεται από την έκδοση των NESTLE-ALAND. Προτάσσεται επομένως το κείμενο της κριτικής έκδοσης και ακολούθως παρατίθενται με βάση τα σημάδια από το apparatus criticus (κριτικό υπόμνημα) οι αξιόλογες εναλλακτικές γραφές (χειρογράφων, κωδίκων, παπύρων κλπ).

α) Μτ. 4,1-11

στ. 1 «Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου».

Το κείμενο ως έχει παραδίδεται από τους κώδικες B C D L και από τις μεταφράσεις latt sy^h sa αλλά και από την έκδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το άρθρο «ὁ» (ενν. Ιησούς) παραλείπεται από B Δ 700 και λιγα ακόμη χειρόγραφα.

στ. 2 «καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπέίνασεν».

Το κείμενο ως έχει παραδίδεται από την πλειονότητα των κωδίκων και μεταφράσεων B C L W sy^h αλλά και από την έκδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

στ. 3 «καὶ προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται».

Το κείμενο αυτό παρατηρείται στους κώδικες κ B W 33. 700. κ.ά. και στις μεταφράσεις όπως vg mae bo sy^p. Ωστόσο η σειρά των λέξεων στη φράση «ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ» διαφέρει στους C L 0233 κ.ά. Ενώ στην πατριαρχική έκδοση η λέξη «αὐτῷ» προτάσσεται και διατυπώνεται ως εξής: «καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν».

στ. 4 «ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· γέγραπται· οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ».

Το κείμενο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις παρά μόνο η πρόθεση «ἐπί» αντικαθίσταται από το «εν» σε C D κ.ά., όπως επίσης και η φράση «ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ» παραλείπεται στους κώδικες D a b g¹. Στην πατριαρχική έκδοση παραλείπεται το άρθρο «ὁ» (άνθρωπος).

στ. 5 «Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ»

Ο στίχος ως έχει αυτός παρατηρείται στους κώδικες κ B C D Z 33 κ.ά. ενώ στους L W 0233 Θ και στην έκδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου το ρήμα «ἔστησεν» αντικαθίσταται από το «ἵστησιν».

στ. 6 «καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρουσίν σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου».

Στον στίχο αυτό ελάχιστοι κώδικες και μεταφράσεις C* Θ sy^s bo προτάσσουν της λέξεως «σεαυτόν» τη λέξη «εντεύθεν».

στ. 7 «ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πάλιν γέγραπται· οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου».

Στον κώδικα D μαρτυρεῖται η γραφή «οὐ πειράσεις».

στ. 8 «Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν»

Στον στίχο αυτό δεν παρατηρεῖται καμία εναλλακτική γραφή.

στ. 9 «καὶ εἶπεν αὐτῷ· ταῦτα σοι πάντα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι».

Το κείμενο αυτό παρατηρεῖται στους κώδικες κ B C D Z 33 κ.ά. Ωστόσο σε ορισμένους κώδικες όπως L W Θ 0233 καθώς και στην πατριαρχική έκδοση στο ρήμα «εἶπεν» αντικαθίσταται από το ρήμα «λέγει».

στ. 10 «τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε, σατανᾶ· γέγραπται γὰρ, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

Το κείμενο ως έχει παραδίδεται από τους κώδικες κ B K Δ P και από τις μεταφράσεις vg sy^p sa^{ms} και τον Ωριγένη. Παρατηρεῖται όμως η προσθήκη της φράσης «ὀπίσω μου» μετά την προστακτική του «ὕπαγε» σε αρκετούς

κώδικες και μεταφράσεις όπως C² D L Z 33 αλλά και στην έκδοση του Πατριαρχείου.

στ.11 «Τότε ἀφήσιν αὐτὸν ὁ διάβολος, καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῶ»

Στον στίχο αυτό δεν παρατηρείται καμία εναλλακτική γραφή.

β) Μκ. 1,12-13

στ. 12 «Καὶ εὐθύς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον»

Στον στίχο αυτό δεν παρατηρείται καμία εναλλακτική γραφή.

στ. 13 «καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῶ»

Το κείμενο όπως παρατίθεται ανωτέρω μαρτυρείται στην πλειονότητα των χειρογράφων και των μεταφράσεων κ A B D L Θ 13. 33 lat καθώς και στον Ωριγένη και τον Ευσέβιο. Στα κείμενα K 69.565. sy^s η λέξη «ἐκεῖ» αντικαθιστά την φράση «ἐν τῇ ἐρήμῳ» και στο κείμενο του Οικουμενικού Πατριαρχείου υπάρχει η προσθήκη «ἐκεῖ», δηλαδή αναφέρεται, «καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ» ενώ παρατηρείται και αντιστροφή των λέξεων «τεσσαράκοντα ἡμέρας».

γ) Λκ. 4,1-13

στ. 1 «Ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἦγετο ἐν τῷ πνεύματι ἐν τῇ ἐρημῶ»

Το κείμενο ως έχει παραδίδεται από τους κώδικες B D L W 579. 892. 1241 και την Itala. Αντίθετα οι κώδικες A Θ Ξ Ψ 0102 και η lat καθώς και η έκδοση του Πατριαρχείου αντικαθιστούν τη φράση «ἐν τῇ ἐρημῶ» με τη φράση «εἰς τὴν ἔρημον».

στ. 2 «ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ἐπέινασεν».

Για τον συγκεκριμένο στίχο δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις. Οι ελάχιστες αναφέρονται στην αντικατάσταση της λέξεως «διαβόλου» από τη λέξη «σατανά» στον D και στις μεταφράσεις e sy^s καθώς επίσης και στην προσθήκη της φράσεως «οὐδὲ ἐπιεν» στο χειρόγραφο f¹³.

στ. 3 «εἶπεν δέ αὐτῷ ὁ διάβολος· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπέ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος».

Στον στίχο αυτό ελάχιστοι κώδικες και μεταφράσεις όπως D r¹ vg^{mss} η φράση «τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος» αντικαθίσταται από τον πληθυντικό αριθμό «ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται».

στ. 4 «καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· γέγραπται ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος».

Το κείμενο ως έχει παραδίδεται από τους κώδικες B L W 1241 και τις μεταφράσεις sy^s sa bo^{pt}.

στ. 5 «Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου».

Η γραφή αυτή μαρτυρείται από τους κώδικες κ* B L 1241 και τις μεταφράσεις sa^{mss} bo^{pt}. Ωστόσο οι παραλλαγές που υπάρχουν αφορούν στην προσθήκη, μετά την αντωνυμία «αὐτὸν», είτε της φράσης «ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν» στους κώδικες A Θ Ψ 0102 33, μεταφράσεις it bo^{mss} και στην πατριαρχική έκδοση είτε της φράσης «εἰς ὄρος ὑψηλὸν» στα χειρόγραφα 2542 .700 ¹κ κ.ά. Στη συνέχεια η διαφορετική γραφή σχετίζεται με την αντικατάσταση «τῆς οἰκουμένης» υπό «τοῦ κόσμου» στους D και 1241 ή υπό «τῆς γῆς» στον κώδικα W και στη μετάφραση sy^{s-p}.

στ. 6 «καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται καὶ ᾧ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν».

Στο συγκεκριμένο χωρίο δεν σημειώνεται κάποια διαφοροποίηση.

στ. 7 «σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσης ἐνώπιον ἐμοῦ, ἔσται σοῦ πᾶσα».

Στον στίχο αυτό δεν παρατηρείται καμία εναλλακτική γραφή.

στ. 8 «καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· γέγραπται, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

Ο στίχος παρουσιάζει ορισμένες παραλλαγές, αποκλίσεις ή και παραλείψεις. Πιο συγκεκριμένα η φράση «καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῶν» ως έχει παραδίδεται από τους κώδικες κ L W Ξ 33. 579. 892. 1241 κ.ά. όπως επίσης και από τη μετάφραση lat. Ωστόσο παρατηρούνται διαφοροποιήσεις όσον αφορά στη σειρά των λέξεων «ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῶν», στις οποίες υπάρχει αντιστροφή, σε πολλά χειρόγραφα αλλά και στην έκδοση του Πατριαρχείου. Επίσης στη συνέχεια οι κώδικες κ B D L W Ξ 33. 579. 700 κ.ά. και οι μεταφράσεις lat sy^{sp} sa bo^{pt} παραδίδουν απλά «γέγραπται», όπως δηλαδή και η κριτική έκδοση, ενώ οι κώδικες A K Γ Δ Θ, οι μεταφράσεις it sy^h αλλά και το κείμενο του Οικουμενικού Πατριαρχείου παρεμβάλλουν προ του ρήματος «γέγραπται» τη φράση «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Τέλος το υπόλοιπο κείμενο παραδίδεται από την πλειονότητα των χειρογράφων όπως κ B D L W Ξ Ψ 33. 579. 1241 lat sy^{sh} αν και σε ορισμένα, όπως ο A Θ κλπ υπάρχουν παραλλαγές στη σειρά των λέξεων «κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις».

στ. 9 «ἤγαγεν δέ αὐτὸν εἰς Ἱεροσαλήμ καὶ ἔστησεν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἶπεν αὐτῶν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω»

Στον στίχο δεν παρατηρεῖται καμία εναλλακτική γραφή παρά μόνο η παράλειψη της αντωνυμίας «αὐτῶν» στους L και Ξ.

στ. 10 «γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε»

Για τον συγκεκριμένο στίχο δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις.

στ. 11 «καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἀρουσί σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου».

Στους κώδικες D Γ Δ 0102. 700 και στις μεταφράσεις it sy^{sp} sa bo^{pt} παραλείπεται ο σύνδεσμος «ὅτι».

στ. 12 «καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς ὅτι εἴρηται· οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου».

Η παραλλαγή στο χωρίο αυτό αφορά στην αντικατάσταση του ρήματος «εἴρηται» υπό του ρήματος «γέγραπται» στους κώδικες D W και στην it.

στ.13 «Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ».

Στον στίχο δεν παρατηρείται καμία εναλλακτική γραφή παρά μόνο η αντικατάσταση της γενικής «καιροῦ» από τη γενική «χρόνου» στον κώδικα D.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΩΝ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ

4.1 Ερμηνεία της αφήγησης του Μάρκου

Μκ 1,12-13: «¹²Καὶ εὐθύς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον·
¹³ καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ
σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ».

Κύριο θέμα του κατά Μάρκον Ευαγγελίου είναι ο αγώνας του Χριστού εναντίον της κακίας και μέσα από τη διδαχή και τα θαύματα του Χριστού προσπαθεί ο Μάρκος να προβάλλει την νίκη του επ' αυτής και την υπερφυσική του υπόσταση¹³⁶. Στον Μάρκο, σύμφωνα με την αφηγηματική του τεχνική, η νίκη έναντι του Σατανά έχει ήδη εκπληρωθεί, ως προς το σκοπό της, γιατί ο Διάβολος και τα κακά πνεύματα έχουν υπερνικηθεί στους Πειρασμούς¹³⁷. Ο Μάρκος έχει ως κεντρικό θέμα την εκπλήρωση δια μέσου του Ιησού Χριστού των υποσχέσεων προφήτη του Ησαΐα. Ο Λυτρωτής ήρθε και επιβεβαιώνεται τη στιγμή της Βάπτισης με την εμφάνιση της Αγίας Τριάδας. Η δράση του αρχίζει με την ώθησή του από το Πνεύμα στην έρημο, όπου θα δοκιμασθεί από τον σατανά και πειραζόμενος από αυτόν, θα βγει νικητής και θα εγκαθιδρύσει τη νέα βασιλεία. Για αυτό και ο Μάρκος δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες σχετικά με την έκβαση του πειρασμού, καθώς βασικός σκοπός του είναι να αναφερθεί στον Χριστό Λυτρωτή.

Είναι εμφανές πως η διήγηση του Μάρκου είναι εξαιρετικά σύντομη και δεν περιέχει αναλυτικά τους τρεις πειρασμούς με τη σχετική συζήτηση και βιβλική επιχειρηματολογία μεταξύ Ιησού και σατανά που περιέχουν οι διηγήσεις των Ματθαίου και Λουκά. Και αυτό γιατί είτε πρόκειται για περίληψη μίας προηγούμενης ευρύτερης διήγησης των πειρασμών είτε για μία αρχικά σύντομη αναφορά στους πειρασμούς οι οποίοι αναλύθηκαν εκτενέστερα αργότερα από τους άλλους δύο Συνοπτικούς¹³⁸. Και στις δύο εκδοχές ο βασικός στόχος του κατά Μάρκον Ευαγγελίου επιτυγχάνεται: ο Ιησούς με τη θεία δύναμή του

136 ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ Β., *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 88

137 BEST E., *The Temptation and the Passion: The Markan Soteriology*, NEW TESTAMENT ABSTRACTS, σελ. 278

απελευθερώνει τους ανθρώπους από τη σατανική κυριαρχία και εν τέλει επικρατεί έναντι αυτής με την Ανάστασή του.

«**Και εὐθύς**»: χρονικά οι πειρασμοί τοποθετούνται και από τον Μάρκο αμέσως μετά το Βάπτισμα. Θα αποτελέσουν την πρώτη μάχη¹³⁹ που θα κληθεί να δώσει ο Ιησούς έναντι του σατανά, μάχη που θα συνεχιστεί στη ζωή του και θα ολοκληρωθεί στο σταυρό.

«**τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει**»: εννοείται το Ἅγιο Πνεῦμα, πραότητας, ανδρείας και τόλμης, το οποίο βρισκόταν ήδη στην σκηνή του Βαπτίσματος με τη μορφή περιστεριού προκειμένου να ολοκληρωθεί η φανέρωση της Αγίας Τριάδος. Το Πνεῦμα αυτό κατήλθε επάνω στον Ιησού από τον ουρανό και τον οδηγεί στο σωτηριώδες ἔργο του. Η απομόνωση αυτή που προκύπτει από το ρήμα “ἐκβάλλει” αποσκοπούσε στο να μελετήσει ο Κύριος το μεσσιακό του ἔργο¹⁴⁰ και να προετοιμασθεί για αυτό. Η χρήση ιστορικού Ενεστώτα προσδίδει ζωντάνια¹⁴¹ στη διήγηση.

«**εἰς τὴν ἔρημον**»: πρόκειται για απομακρυσμένη περιοχή στην οποία ἔλαβε χώρα το Βάπτισμα, αφού περιγράφεται μία περιοχή που βρίσκονταν θηρία. Γενικότερα η ἔρημος είναι ἕνας τόπος ιδιαίτερης σημασίας για τη βιβλική ιστορία και γίνεται φανερό ήδη από τις διηγήσεις της Π.Δ. Ειδικότερα, στην Παλαιά Διαθήκη η λέξη ἔρημος σημαίνει α) τον τόπο όπου δεν υπάρχουν ἄνθρωποι¹⁴², β) τον εγκαταλειμμένο¹⁴³, γ) τον χωρίς βλάστηση¹⁴⁴, δ) την ἄγονη και σκοτεινή περιοχή¹⁴⁵, ε) το σκοτάδι¹⁴⁶, στ) ἕναν αβέβαιο τόπο¹⁴⁷, ζ) την κατοικία των κάθε είδους θηρίων και

138 ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1988, σελ. 66

139 ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., ὅπου παραπάνω, σελ. 67

140 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εἰς τὸ κατά Μάρκον Ευαγγέλιον*, σελ. 33

141 ΔΑΜΑΛΑ Ν., *Ερμηνεία εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην*, σελ. 338

142 Ιερ 2,6-15: “καὶ οὐκ εἶπαν· ποῦ ἐστὶ Κύριος ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῆ ἀπείρῳ καὶ ἀβάτῳ, ἐν γῆ ἀνύδρῳ καὶ ἀκάρπῳ, ἐν γῆ, ἣ οὐ διώδευσεν ἐν αὐτῇ ἀνὴρ οὐθὲν καὶ οὐ κατώκησεν ἐκεῖ υἱὸς ἀνθρώπου; ... ἐπ’ αὐτὸν ὠρύοντο λέοντες καὶ ἔδωκαν τὴν φωνὴν αὐτῶν, οἱ ἔταξαν τὴν γῆν αὐτοῦ εἰς ἔρημον, καὶ αἱ πόλεις αὐτοῦ κατεσκάφησαν παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι” καὶ Ιὼβ 38,26: “τοῦ ὑπέττειν ἐπὶ γῆν, οὗ οὐκ ἀνὴρ, ἔρημον, οὗ οὐχ ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ”

143 Ησ. 6,11-12: “καὶ εἶπα· ἕως πότε Κύριε; καὶ εἶπεν· ἕως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι καὶ οἴκοι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπους, καὶ ἡ γῆ καταλειφθήσεται ἔρημος. καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πληθυνθήσονται οἱ ἐγκαταλειφθέντες ἐπὶ τῆς γῆς”

144 Ησ. 41,19. 51,3, Ιερ. 4,26

145 Δευτ. 32,10, Ιεζ. 19,13, Ωσ. 13,5, Ησ. 35,1. 6,11. 41,18 κ.ε. 43,19 κ.ε.

146 Ιερ. 2,6.31

147 Ψαλμ. 55,8: “ἴδου ἐμάκρυνα φυγαδεύων καὶ ἠύλισθην ἐν τῇ ἐρήμῳ” καὶ Θρην. 5,9: “ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, εἰσοίσομεν ἄρτον ἡμῶν, ἀπὸ προσώπου ρομφαίας τῆς ἐρήμου”

δαιμονικών δυνάμεων¹⁴⁸. Επίσης η έρημος χαρακτηρίζεται ως τόπος πείνας, δίψας, φιδιών κλπ¹⁴⁹.

«καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας»: Και οι τρεις Συνοπτικοί συμφωνούν πως στο σύνολο των σαράντα ημερών ο Ιησούς δοκιμαζόταν από τον διάβολο και συνδέουν τον αριθμό 40 με διάφορα γεγονότα της Π.Δ. όπως ήταν η επί 40 έτη περιπλάνηση των Ισραηλιτών στην έρημο, η 40ήμερη νηστεία του Μωυσή ή του Ηλία. Η βασικότερη σύνδεση με τον αριθμό αυτό στους περισσότερους ερμηνευτές σχετίζεται με την περιπλάνηση του Ισραήλ στην έρημο. Και συγκεκριμένα ο Ιησούς αποκαθιστά την πτώση του λαού του Θεού¹⁵⁰, καθώς νίκησε τους πειρασμούς και έφερε σε πέρας το θείο θέλημα σε αντίθεση με τον λαό του Ισραήλ που παρενέβη τις θεϊκές εντολές υποκύπτοντας στους πειρασμούς.

Στο σημείο αυτό ο Μάρκος επιλέγει, δίνοντας έμφαση, να επαναλάβει τη λέξη «έρημος», καθώς δεν αποτελεί απλά έναν τόπο κατοικίας αφού εκεί ζουν τα πονηρά πνεύματα. Με άλλα λόγια η έρημος αυτή, η εντελώς αφιλόξενη, στην οποία κανείς δεν επιθυμεί να βρίσκεται, θα μεταμορφωθεί από τη νικηφόρα αποστολή του Χριστού¹⁵¹.

«πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ»: ο Μάρκος χρησιμοποιεί τη λέξη «σατανά», ενώ ο Ματθαίος και ο Λουκάς τη λέξη «διάβολος».Ο Θεός επιτρέπει τον πειρασμό για να διδαχθούμε από αυτόν¹⁵².

«ἦν μετὰ τῶν θηρίων»: η δοκιμασία έγινε στην έρημο, σε ένα εχθρικό περιβάλλον, εκεί όπου ζουν τα θηρία πράγμα το οποίο αποδεικνύει την πλήρη και τελεία μοναξιά του Ιησού¹⁵³. Πολλοί περιηγητές μιλούν για τον αριθμό των θηρίων που ζουν στις ερήμους της περιοχής και απαριθμούν τσακάλια, λύκους, αγριόχοιρους¹⁵⁴ κλπ. Αυτό υποδηλώνει πως ο Θεός παρείχε ειδική προστασία στον Ιησού ώστε να μην τον βλάψουν τα θηρία. Ωστόσο μία βαθύτερη ερμηνεία την οποία συναντούμε σε αρκετούς ερμηνευτές αφορά στον συσχετισμό της νίκης του Ιησού με την πτώση του

148 Ησ. 13,2. 30,6, Ιερ. 2,6. 24, Ιώβ 24,5. 39,6

149 NANAΚΟΥ Σ, όπου παραπάνω, σελ. 53

150 ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: Ερμηνεία Καινής Διαθήκης*, σελ. 68

151 DORMANDY RICHARD, *Jesus' Temptations in Mark's Gospel: Mark 1:12-13*, art in ExpT 114, σελ.183

152 Εβρ. 2,18: *“ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι”*

153 ΔΑΜΑΛΑ Ν., *Ερμηνεία εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ.338-9

154 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Μάρκον Ευαγγέλιον*, σελ. 34

Αδάμ¹⁵⁵. Στην Π.Δ. η προοπτική κατάσταση περιγράφεται ως αρμονική συμβίωση του ανθρώπου με τα ζώα ενώ μετά την παρακοή διαταράσσεται η αρμονική σχέση των ανθρώπων με ολόκληρη της φύση¹⁵⁶. Αυτό που δεν πέτυχε ο πρώτος Αδάμ θα το επιτύχει ο δεύτερος Αδάμ εκπληρώνοντας την προφητεία του προφήτη Ηλία και έτσι με τη συνύπαρξη με τα θηρία φανερώνονται δείγματα της νέας εποχής¹⁵⁷ καθώς αποκαθίσταται η προοπτική κατάσταση και αρμονία ανθρώπων και φύσης.

«καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῶ»: εκτός από τα ορατά θηρία, συνώνυμα των δυνάμεων του κακού, ήταν παρόντες και οι αόρατοι ἄγγελοι, έτοιμοι προς διακονία και συντροφιά του Ιησού. Άλλωστε μετά τη νίκη επί του σατανά εμφανίσθηκαν για να υπηρετήσουν τον Ιησού φανερώνοντας και την τελική αποκατάσταση και επικράτηση του καλού έναντι του κακού.

155 ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: Ερμηνεία Καινής Διαθήκης*, σελ.68

156 ΓΑΛΑΝΗ Ι., *Η σχέση ανθρώπου και κτίσεως κατά την Καινή Διαθήκη*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1984, σελ. 89 κεξ.

157 ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *αυτόθι*, σελ.69

4.2 Ερμηνεία της αφήγησης του Ματθαίου

Ο Ματθαίος χρησιμοποιώντας και τονίζοντας το προσωνύμιο «Υιός του ανθρώπου» για τον Ιησού θέλει να κάνει φανερή στη διήγηση των πειρασμών από την αρχή την αντιστοιχία του Χριστού προς τον Αδάμ και να καταστήσει σαφές πως ο Αδάμ εξέπεσε από τον ίδιο πειρασμό, ενώ ο Ιησούς θριάμβευσε επ' αυτού¹⁵⁸. Αμέσως μόλις το Άγιο Πνεύμα έρχισε τον Ιησού και ανέθεσε σε αυτόν το έργο του, εκείνος αντιμετώπισε σκληρή σύγκρουση από τις δυνάμεις του κακού.

4.2.1 Ο Πρώτος Πειρασμός του Ιησού

Μτ 4, 1-4: «Τότε ό 'Ιησοῦς ἀνήχθη εἰς τήν ἔρημον ὑπό τοῦ Πνεύματος πειρασθῆναι ὑπό τοῦ διαβόλου, ² καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπειάσαε. ³ καὶ προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ · εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. ⁴ ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· γέγραπται, οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ»

«Τότε ό 'Ιησοῦς ἀνήχθη εἰς τήν ἔρημον»: Το χρονικό προσδιοριστικό «τότε» φανερώνει την άμεση σύνδεση της διήγησης των πειρασμών με το Βάπτισμα του Ιησού. Τότε που ακούσθηκε η φωνή άνωθεν¹⁵⁹. Ποια όμως ήταν η έρημος την οποία οδηγήθηκε ο Ιησούς; Δεν πρόκειται για μία αμμώδη και άγονη έκταση καθώς μία τέτοια περιοχή δεν υπήρχε στην Παλαιστίνη. Πρόκειται μάλλον για ένα μέρος ακατοίκητο, που είχε όμως βλάστηση άκόμη και φαράγγια και απόκρημνους βράχους¹⁶⁰. Και μία τέτοια περιγραφή στην επαρχία της Ιουδαίας παραπέμπει σε δύο μέρη: η μεν μία δυτικά της Νεκρής Θάλασσας, η δε άλλη βόρεια της Ιεριχούς. Δεν υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά ούτε νύξη στα Ευαγγέλια σε ποία από τις δύο εκδοχές πορεύθηκε ο Ιησούς. Αφού αναχώρησε από από το μέρος όπου βάπτιζε ο Ιωάννης πέρασε ανατολικά από την Ιεριχώ και ανέβηκε στην υψηλότερη κορυφή του βορείως αυτής ορεινού συγκροτήματος, όπου

158 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 66

159 όπου παραπάνω

160 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ.524-5: Στην Π.Δ. η λέξη έρημος σημαίνει έκταση ακατοίκητη, η οποία έχει βλάστηση και είναι βοσκήσιμη και βρίσκεται πλησίον των πόλεων, εκτός και εντός της Παλαιστίνης. Την ίδια σημασία έχει και στην εβραϊκή ποίηση. Κάποιες άλλες σημασίες είναι: των αγροκτημάτων ή και των πόλεων ή τόπων που έχουν ερημωθεί εξαιτίας των καταστροφών. Στην Κ.Δ. η λέξη απαντά με τη σημασία του τόπου όπου δεν βρίσκονταν κατοικούσαν άνθρωποι και όπου κάποιος θα μπορούσε να διάγει μοναχικό βίο με αυστηρή μοναξιά.

σήμερα βρίσκεται το όρος που ονομάζεται Σαραντάριο, εξαιτίας της 40νυκθημέρου παραμονής του Ιησού¹⁶¹. Από εκεί ήταν ορατά η κοιλάδα και το ρεύμα του Ιορδάνη, το όρος Ερμών, το όρος των Ελαιών, η Νεκρά Θάλασσα, το όρος Νεβώ.

«ὕπὸ τοῦ Πνεύματος πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου»: υποδηλώνεται και από τον Ματθαίο, το Άγιο Πνεύμα, το οποίο ήταν αυτό που ώθησε στην έρημο τον Ιησού, παρόν ήδη από τη σκηνή του Βαπτίσματος. Επομένως ήταν πρόθεση του Πνεύματος να πειρασθεί, “πειρασθῆναι” όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, ο Χριστός στην έρημο από τον διάβολο, για να αποδείξει και στους δοκιμαζόμενους πως μπορούν να έχουν βοήθεια από τον Χριστό. Ο «διάβολος» έχει ως έργο να διαβάλλει τον Θεό προς τους ανθρώπους, όπως έκανε στον Αδάμ και στην Εύα και επιχειρεί ματαιώς εκ νέου να κάνει στον Ιησού.

«καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα ὕστερον ἐπέινασε»: ο Ματθαίος αναφέρει τον αριθμό σαράντα υπενθυμίζοντας τη νηστεία του Μωυσή και του Ηλία, ωστόσο είναι ο μόνος που κάνει αναφορά εκτός από τις ημέρες και στις νύκτες, θέλοντας να τονίσει την ολοκληρωτική αποχή από την τροφή. Ο Ματθαίος συνηθίζει στο Ευαγγέλιό του να συνδέει και να συσχετίζει γεγονότα της ζωής του Ιησού με αριθμούς¹⁶². Δια μέσου της τροφής πειράσθηκε ο πρώτος Αδάμ και έπεσε, δια μέσου της τροφής πειράζεται και ο νέος Αδάμ¹⁶³. Επιπλέον ο αριθμός σαράντα σε συνδυασμό με την έρημο παραπέμπει και στην άποψη πως οι Ισραηλίτες διήλθαν από τα ύδατα της Ερυθράς Θαλάσσης και περιπλανήθηκαν σαράντα χρόνια στην έρημο ενώ τώρα ο Υιός του Θεού διήλθε από τα ύδατα του Βαπτίσματος για να περιπλανηθεί και να δοκιμασθεί στην έρημο σαράντα επίσης ημέρες¹⁶⁴.

«καὶ προσελθὼν ὁ πειράζων εἶπεν αὐτῷ, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ»: Την υιότητα του Χριστού την αναγνώρισε και ο διάβολος, όταν τον δοκίμασε με τα παραπάνω λόγια¹⁶⁵, αποκαλύπτοντας εμμέσως ένα από τα βασικά χριστολογικά προσωνύμια που προβάλλονται από το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο υποστηρίζουν ο Γ. Γαλίτης και ο Ν. Δαμαλάς¹⁶⁶. Άλλωστε το

161 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, αρχιμ., όπου παραπάνω, σελ. 325

162 ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ Β., Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, σελ. 65

163 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, σελ. 67

164 DOBLE P., *The Temptations*, art in Expository Times 72, σελ. 91

165 ΓΑΛΙΤΗ Γ., Ερμηνευτικά της Καινής Διαθήκης, σελ. 295

166 ΔΑΜΑΛΑ Ν., Ερμηνεία εις την Καινήν Διαθήκην, σελ. 322: “Ο Διάβολος γνωρίζει την υιότητα του Ιησού από τη Βάπτισή του, αλλά αγνοεί την πραγματική φύση της, καθώς το μυστήριο της

προσωπύμιο αυτό είχε ακουσθεί λίγο πριν από τη φωνή του ίδιου του Θεού στη σκηνή της Βάπτισης. Ωστόσο υπάρχει και η άλλη ερμηνεία κατά την οποία με τη φράση «υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ» υπονοείται όχι η υιότητα και θεότητα του Σωτήρα αλλά ένας άνδρας αγαπημένος από τον Θεό, και για τον λόγο αυτό αγωνίζεται ο διάβολος με τις δοκιμασίες να ματαιώσει την αγάπη αυτή¹⁶⁷. Όλοι οι πειρασμοί έχουν σκοπό να κλονίσουν την ιδιότητα αυτή του Χριστού¹⁶⁸, γι' αυτό και η φράση αυτή επαναλαμβάνεται και στον επόμενο πειρασμό και υπονοείται και στον τρίτο. Άλλωστε η υιότητα του Ιησού είναι η βασική προϋπόθεση και αιτία των πειρασμών του διαβόλου.

«εἶπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται»: αναφέρεται στην αξιοπιστία των θαυμάτων, τα οποία επιτελούσε ο Ιησούς όποτε ήταν ανάγκη αλλά σε καμία περίπτωση δεν έκανε θαύματα για τον εαυτό του. Ο Ιησούς αν και πεινούσε, δεν έκανε θαύματα για να ικανοποιήσει την ανάγκη του αυτή σε αντίθεση με το λαό του Ισραήλ¹⁶⁹ που διαμαρτυρόταν στην έρημο και απαιτούσε από το Θεό μία απόδειξη παρουσίας δια του θαύματος.

«ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· γέγραπται, οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ»: ο Ιησούς δανειζόμενος τη φράση από το Δευτερονόμιο (8,3) εννοεί πως η παράταση της ζωής του ανθρώπου δεν εξαρτάται από την υλική τροφή αλλά από τον Θεό, ο οποίος καλύπτει και τις βιοτικές ανάγκες των ανθρώπων. Εάν Εκείνος θέλει, μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει είτε έχει είτε δεν έχει υλική τροφή¹⁷⁰. Γίνεται επομένως φανερό η αντίθεση μεταξύ “άρτου” και “ἐπὶ παντὶ ῥήματι” (παραλείπεται η φράση αυτή από τον Λουκά) καθώς για τον Θεό δεν τίθεται θέμα προτεραιότητας της βιοτικής ανάγκης. Η λέξη “ῥήμα” δεν σχετίζεται μόνο με τον λόγο του Θεού αλλά με και το σύνολο των έργων του Θεού. Είναι αξιοσημείωτο πως η απάντηση σε κάθε πειρασμό δίδεται με αποσπάσματα από το

ενανθρωπήσεως ήταν «ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ 1,26, Ρωμ 16,25-26), σύμφωνα με τον απόστολο Παύλο”

167 ΚΛΕΟΠΑ Δ. –ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ. , *Η εν Ευαγγελίοις Ιστορία....*, Ευαγγελικός Κήρυξ, σελ.61

168 ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ Μ., *Οι τρεις πειρασμοί του Χριστού και της εποχής μας*, 15ο Διαχριστιανικό Συμπόσιο στην Ασίζη με θέμα “Η πνευματικότητα ως πρόκληση για τον σημερινό κόσμο”, 29/08/2018

169 ΓΑΕΒΕΛΕΙΝ F. AND DOUGLAS D., *Matthew, Mark, Luke*, τ. 8, σελ. 113: “Οι Ιουδαίοι είχαν εσφαλμένη αντίληψη για το Μεσσία και περίμεναν επίγεια αγαθά. Στα δύο θαύματα του χορτασμού των πεντακισχιλίων και των τετρακισχιλίων, ο λαός ενθουσιάστηκε και θέλησε να τον κάνει βασιλιά ενώ ο Ιησούς αποσύρθηκε μόνος στο όρος. Και στα δύο αυτά θαύματα, ούτε ο λαός ζήτησε άρτους, ούτε τα θαύματα έγιναν για επίδειξη· προηγήθηκε η αναζήτηση του Θεού και στη συνέχεια ο άρτος δόθηκε από το Θεό”

170 ΘΗΕ, «Πειρασμοί του Κυρίου», σελ. 249

Δευτερονόμιο και σχετίζονται με τις δυσκολίες και δοκιμασίες του Ισραήλ στην έρημο¹⁷¹.

4.2.2 Ο Δεύτερος Πειρασμός του Ιησού

Μτ 4, 5-7: «⁵ Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ ⁶ καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σου, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἁρουσί σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. ⁷ ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πάλιν γέγραπται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου»

«**Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ**»: ο διάβολος παρέλαβε ο ίδιος τον Ιησού και τον οδήγησε “εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν”, δηλαδή την Ιερουσαλήμ (την οποία ο Λουκάς κατονομάζει), τοποθετώντας τον στο πτερύγιο του ιεροῦ, δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή του Ναού¹⁷². Δεν είναι καθόλου τυχαίο το μέρος που επιλέγει, καθώς σύμφωνα με την ιουδαϊκή παράδοση ο Ναός είναι ο κατεξοχὴν τόπος κατοικίας του Θεοῦ και επομένως η παρουσία του εκεί είναι συνεχῆς. Αν και οι αρχαίοι ερμηνευτές ερμηνεύουν το γεγονός αυτού αλλά και του τρίτου πειρασμοῦ χωρίς δυσκολίες, κυριολεκτικά και αντικειμενικά, οι νεώτεροι ερμηνευτές προβληματίζονται εἰς πρόκειται για πραγματικά γεγονότα ἢ οράματα του Ιησού, θεωρώντας πως δεν έγινε αλλαγή τόπου ἢ μεταφορά του Ιησού¹⁷³.

«**καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω**»: Ο σατανὰς εισηγείται στον Ιησού να κάνει ἕνα θαυματικό και εντυπωσιακό θαῦμα, να πέσει δηλαδή ἀνέπαφος ἀπὸ το πτερύγιο του ναοῦ, προφανῶς για να τον δουν οι ἄνθρωποι και να καταπλαγούν (αν και σε κανένα σημεῖο δεν αναφέρεται η παρουσία ἀνθρώπων). Ἄλλωστε και ἀργότερα καθ' ὅλη τη δημόσια δράση του Ιησού οι Ιουδαῖοι θα ζητοῦν συνεχῶς ἀπὸ εκείνον «σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ»¹⁷⁴, για να πιστέψουν πως εἶναι ο Μεσσίας. Η ἄλλη ἐκδοχή εἶναι πως με την προτεινόμενη πτώση του Ιησού ο διάβολος ἐκβιάζει την ἐμφάνιση των ἀγγέλων καθώς υποστηρίζει πως εἰάν εἶναι ο

171 DOBLE P. rev, *The Temptations*, *The Expository Times* 72, p. 91

172 KONTOΣΤΑΝΟΥ Μ., *αρχιμ., Ο βίος του Ιησού κατὰ τα Ευαγγέλια*, σελ. 352

173 RICCIOTTI, G., *Ο βίος του Ιησού Χριστοῦ*, σελ. 317

174 ΘΗΕ, «*Πειρασμοὶ του Κυρίου*», σελ. 249

υιός του Θεού, θα σωθεί. Ουσιαστικά πρόκειται εν μέρει για επανάληψη¹⁷⁵ του πρώτου πειρασμού.

«γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρουσί σε μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου»: το χωρίο δανειζόμενο εκ του βιβλίου των Ψαλμών, το οποίο προαναγγέλλει την έλευση του Μεσσία και τα συνδεόμενα με αυτόν γεγονότα. Για αυτό και σε όλη την έκταση της Κ.Δ. είναι χαρακτηριστικό πως από τα χωρία της Π.Δ. που παρατίθενται προς επιβεβαίωση της μεσσιανικότητας του Ιησού, το 1/3 εξ αυτών έχουν ληφθεί από το βιβλίο του προφήτη Ησαΐα και το βιβλίο των Ψαλμών¹⁷⁶. Είναι επομένως, λέει ο διάβολος, ο οποίος χρησιμοποιεί ως απάντηση και εκείνος χωρίο της ΠΔ, καταγεγραμμένο στις Γραφές πως ο Θεός θα διατάξει τους αγγέλους Του¹⁷⁷ να σηκώσουν τα χέρια τους για να μην χτυπήσει ο Ιησούς κάποιο από τα πόδια του σε πέτρα.

«ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πάλιν γέγραπται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου»: ο Χριστός δεν πρόκειται να ικανοποιήσει αυτή τη δοκιμασία και να θέσει σε αμφισβήτηση την εμπιστοσύνη προς τον Θεό. Άλλωστε στον 90ο Ψαλμό (90, 11-12) αναφέρεται ότι ο Θεός υπόσχεται να φροντίσει αυτούς που τον έχουν κάνει καταφύγιό τους. Από την απάντηση του Ιησού, ο οποίος αρνούμενος να δοκιμάσει το Θεό και προκειμένου να απαντήσει στον πειρασμό δανείζεται χωρίο από το Δευτερονόμιο ξανά (6,16), αντιλαμβανόμαστε πως δεν αποφεύγει τις παγίδες του διαβόλου ούτε τις συντριβεί μεχρις ότου του αφαιρέσει το προσωπείο και αποκαλύψει πάσα πονηριά και αλαζονεία αυτού, πράγμα το οποίο θα καταφέρει με το πέρας του τρίτου πειρασμού¹⁷⁸.

175 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 69

176 ΓΑΛΙΤΗ Γ., *Ερμηνευτικά της Καινής Διαθήκης*, σελ. 586

177 ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ο Ιησούς ως "Χριστός" και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα, 2005, σελ. 183: "Κατά τη διάρκεια της σύλληψής του, ο ίδιος ο Ιησούς ενώ έχει τη δυνατότητα της υπεράσπισής του από δώδεκα λεγεώνες αγγέλων (Μτ 26, 53) παραδίδεται εκούσια στο Πάθος και στο Σταυρό, με τον οποίο υποκαθίσταται ο Ναός και οι θυσιές του"

178 ΚΛΕΟΠΑ Δ. –ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ. , *Η εν Ευαγγελίοις Ιστορία....*, Ευαγγελικός Κήρυξ, σελ.66

4.2.3 Ο Τρίτος Πειρασμός του Ιησού

Μτ 4, 8-11: «⁸ Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν ⁹ καὶ εἶπεν αὐτῷ· ταῦτα σοι πάντα δώσω, ἔὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. ¹⁰ τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε, σατανᾶ· γέγραπται γάρ, Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. ¹¹ Τότε ἀφήσιν αὐτὸν ὁ διάβολος, καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσήλθον καὶ δηκόνουν αὐτῷ»

«Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν καὶ δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν»: Δεν αναφέρεται σε κανένα από τους Συνοπτικούς το όνομα του όρους αλλά εικάζεται, το Θαβώρ ή ο Λίβανος ή το Σαραντάριο, χωρίς να έχει και ιδιαίτερη σημασία. Η κυριαρχία σε «πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου» αντικατοπτρίζει ουσιαστικά την προσδοκία του επίσημου ιουδαϊσμού για τον Μεσσία¹⁷⁹ αλλά και τις κενές και απατηλές υποσχέσεις κοσμικής εξουσίας και αρχής με τις οποίες προσπαθεί να δελεάσει ο διάβολος τους ανθρώπους¹⁸⁰. Στον τρίτο και κορυφαίο πειρασμό τίθεται με εξαιρετική δραματικότητα το τραγικό υπαρξιακό δίλημμα “περί του έχειν και του είναι”¹⁸¹. Ο Ιησούς οδηγείται στο όρος “λίαν υψηλόν” προκειμένου να αντικρίσει όχι μόνο τη γη της επαγγελίας αλλά τα βασίλεια όλου του κόσμου και τη δόξα αυτών.

«καὶ εἶπεν αὐτῷ· ταῦτα σοι πάντα δώσω, ἔὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι»: Λέγει αυτά ο διάβολος καθώς παραδειγματίζεται από τους ανθρώπους, οι οποίοι προκειμένου να αποκτήσουν εξουσία, ευμάρεια και δόξα μπορούν ακόμη και την αξιοπρέπειά τους να ποδοπατήσουν¹⁸². Άλλωστε δεν του ανήκει τίποτε ουσιαστικά καθώς ο Χριστός ως Υιός και κληρονόμος έλαβε την εξουσία όχι εξαιτίας της συνθήκης αλλά εξαιτίας της νίκης και της κατάκτησης¹⁸³. Ίσως ο Ματθαίος σε αυτό το σημείο με τη χρήση του ρήματος “προσκυνήσῃς” να φανερώνει μία ειρωνεία¹⁸⁴ που δεν είναι άλλη από τη χρήση του ίδιου ρήματος για την προσκύνηση των μάγων (Μτ

179 ΘΗΕ, «Πειρασμοί του Κυρίου», σελ. 250

180 ΚΛΕΟΠΑ Δ. –ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ. , *Η εν Ευαγγελίοις Ιστορία...*, Ευαγγελικός Κήρυξ, σελ.66

181 ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ο Ιησούς ως “Χριστός” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Αθήνα, 2005, σελ. 183

182 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ. 356

183 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., όπου παραπάνω, σελ. 71

184 ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ Μ., *Οι τρεις πειρασμοί του Χριστού και της εποχής μας*, 15ο Διαχριστιανικό Συμπόσιο στην Ασίζη με θέμα “Η πνευματικότητα ως πρόκληση για τον σημερινό κόσμο”

2,11). Μία τέτοια προσκύνηση αξιώνει και ο διάβολος και παραπέμπει στην ειδωλολατρική προσκύνηση¹⁸⁵ αυτού από τους Ισραηλίτες.

«τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε, σατανᾶ, γέγραπται γάρ, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»: απαντά ο Ιησούς με χωρίο από το Δευτερονόμιο (6,13) εννοώντας πως μόνο το Θεό προσκυνά¹⁸⁶, από τον οποίο και έχει λάβει την εξουσία επί πάντων. Δεν πρόκειται να συνδέσει την εξουσία αυτή με τα όπλα, που είναι όργανα του διαβόλου και που αυτά επιθυμούν οι Ιουδαίοι αλλά θα μείνει πιστός στην εντολή του Θεού να ιδρύσει την Πνευματική Βασιλεία¹⁸⁷. Στο σημείο αυτό και για πρώτη φορά ο Ιησούς προσφωνεί τον πειράζοντά του, δείχνοντας πως δεν του είναι καθόλου άγνωστος και πως είναι αντίδικος και διάβολος και ότι μάταια ελπίζει πως θα τον εξαπατήσει¹⁸⁸. Επίσης την ίδια επιτίμηση θα απευθύνει αργότερα ο Ιησούς και στον μαθητή του Πέτρο, λέγοντας *«ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων»*¹⁸⁹, όταν εκείνος θα του προτείνει να αποφύγει το πάθος¹⁹⁰.

«Τότε ἀφήσιν αὐτὸν ὁ διάβολος καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ»: αναφορές αντίστοιχες γίνονται στην Π.Δ. όπου ο Θεός δια μέσου των αγγέλων φροντίζει για την Άγαρ αλλά και στέλνει τροφή στον Ηλία¹⁹¹. Μετά από τον πειρασμό αυτό ο Ιησούς θα στραφεί προς την έναρξη της δημόσιας δράσης του.

185 Εξ. 32

186 ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 184: “Η διαφορά στην παράθεση του χωρίου από το πρωτότυπο-μασοριτικό συνίσταται στην αντικατάσταση του φοβηθήση από το προσκυνήσεις και την προσθήκη του μόνῳ. Η προσκύνηση στα ελληνιστικά χρόνια δεν ήταν μια απλή εκδήλωση σεβασμού, αλλά η κατεξοχήν εκδήλωση υποτέλειας και απόδοσης θεϊκών τιμών προς τον ελληνιστικό και ρωμαίο ηγεμόνα ”

187 ΣΤΑΥΡΙΔΗ Σ., Μητρ. Ιερισσού, «Ο Πειρασμός του Ιησού», Εκκλησία, σελ. 70

188 ΔΑΜΑΛΑ Ν., *Ερμηνεία εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 330

189 Μρκ. 8,33

190 ΘΗΕ, «Πειρασμοί του Κυρίου», σελ. 250

191 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ, Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια, σελ. 359

4.3 Ερμηνεία της αφήγησης του Λουκά

Ενώ παρατηρούμε πως η διήγηση του Ματθαίου είναι συναφής με τη διήγηση του Λουκά, υπάρχει μία πρόδηλη διαφοροποίηση στη σειρά των πειρασμών. Συγκεκριμένα ο Ευαγγελιστής Λουκάς αλλάζει τη σειρά στους δύο τελευταίους πειρασμούς συγκριτικά με τον Ματθαίο. Μία εκδοχή υποστηρίζει πως ο Λουκάς επιλέγει να κάνει κάτι τέτοιο καθώς θεωρεί και εκείνος πως (ο τρίτος πειρασμός του Ματθαίου) είναι πιο ενδιαφέρον και αποτελεί κορύφωση της δοκιμασίας. Έτσι τοποθετεί αυτόν στη μέση για συμμετρία¹⁹². Σε μία άλλη εκδοχή υποστηρίζεται πως κανένας από τους Ευαγγελιστές δεν είχε πρόθεση να αφηγηθεί χρονικά τους πειρασμούς¹⁹³ και για αυτό δεν υπάρχει λόγος σύγχυσης. Τέλος, μπορεί να αποδοθεί και στο γεγονός πως για τον Λουκά η Ιερουσαλήμ, τόπος όπου τοποθετείται σύμφωνα με την αφήγηση ο τρίτος για εκείνον πειρασμός, είναι ιδιαίτερος σημαντική αφού εκεί διαδραματίζονται τα πιο σημαντικά γεγονότα της ζωής του Χριστού και κατ' επέκτασιν το Πάθος και η Σταύρωσή του.

4.3.1 Ο Πρώτος Πειρασμός του Ιησού

Λκ. 4,1-4: «Ίησοῦς δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συντελεσθειῶν αὐτῶν ἐπέινασε. ³ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος. ⁴ καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· γέγραπται ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος».

«Ίησοῦς δὲ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι ἐν τῇ ἐρήμῳ»: το Ἅγιο Πνεύμα ήταν η πραγματική δωρεά που έλαβε ο Ιησούς κατά τη στιγμή της Βάπτισης¹⁹⁴ στον Ιορδάνη ποταμό καθώς εκεί είχε ακουσθεί και η ομολογία του Θεού περί της υιότητας του Χριστού. Το Ἅγιο Πνεύμα ήταν εκείνο που ώθησε στην έρρημο, κοντά στην Ιεριχώ, τον Ιησού.

192 DOBLE P. rev, *The Temptations*, ExpT 72, σελ. 92

193 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, σελ. 150

194 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., όπου παραπάνω, σελ. 146

«ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου»: όλες αυτές τις σαράντα ημέρες δοκιμαζόταν ο Χριστός κατά τις οποίες είχε οδηγηθεί σε βαθειά περιουλλογή και προσήλωση.

«καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ἐπέινασε»: ο διάβολος προσήλθε κοντύτερα στον Ιησού όταν αντιλήφθηκε πως είχε πεινάσει¹⁹⁵ και έτσι έλαβε αφορμή για να προβεί στη δοκιμασία.

«καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος»: σε αυτό το σημείο αποκαλύπτεται το χριστολογικό προσωνύμιο, το οποίο αναγνωρίζει ακόμη και ο διάβολος¹⁹⁶. Ωστόσο αμφιβάλλει για τη σχέση Θεού και Χριστού και ζητά απόδειξη. Ο Θεός ο οποίος έστειλε τροφή στους δυσπειθάρχητους και σκληροτράχηλους Ισραηλίτες στην έρημο και απέστειλε το Μάννα εξ ουρανού, δεν ήταν δυνατόν να αγνοήσει τον Υιό του, εάν του το ζητούσε¹⁹⁷.

«καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· γέγραπται ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος»: στο παλαιοδιαθηκικό χωρίο αναφέρεται πως ο Θεός οδήγησε τους Ισραηλίτες στην έρημο: α) για να τους ταπεινώσει, β) για να δοκιμάσει την αφοσίωσή τους και για να τους διδάξει πως ο άνθρωπος δεν ζει μόνο από τον άρτο αλλά κυρίως από την απόλυτη εξάρτηση από Αυτόν¹⁹⁸. Ο Ιησούς εδώ φανερώνει στον διάβολο πως δεν δίνει σημασία για ανθρώπινη ζωή του, η οποία στηρίζεται στην ύλη αλλά για την θεϊκή, κατά την οποία ο άνθρωπος μπορεί να τραφεί ψυχικά δια του θείου λόγου. Δεν ζούμε μόνο από το ψωμί αλλά από την υπακοή απέναντι στον Λόγο του Θεού¹⁹⁹. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας²⁰⁰, «νικηθήκαμε εξαιτίας της βρώσεως του Αδάμ αλλά νικήσαμε εξαιτίας της εγκράτειας του Χριστού».

195 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., όπου παραπάνω, σελ. 147

196 ΓΑΛΙΤΗ Γ., *Ερμηνευτικά της Καινής Διαθήκης*, σελ. 295

197 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ. 343

198 DOBLE P. rev, *The Temptations*, ExpT 72, σελ. 91

199 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, σελ. 52

200 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., όπου παραπάνω, σελ. 149

4.3.2 Ο Δεύτερος Πειρασμός του Ιησού

Λκ. 4,5-8: «⁵Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου, ⁶ καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ἢ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν. ⁷ σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν ἐμοῦ, ἔσται σου πᾶσα. ⁸ καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

«Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου»: αιφνιδίως ο διάβολος δείχνει στον Ιησού τα βασίλεια ὅλης τῆς οἰκουμένης σαν οπτασία προκειμένου να τον θαμπώσει.

«καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ἢ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν»: ο διάβολος ευθέως παραδέχεται πως αὐτός δεν εἶναι ο δημιουργός των πάντων ἀλλὰ θεωρεῖ πως σε αὐτὸν ανήκει ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δόξα του κόσμου καὶ μπορεῖ να τὴν παραχωρήσει σε ὅποιον ἐκεῖνος ἐπιθυμεί²⁰¹.

«σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν ἐμοῦ, ἔσται σου πᾶσα»: ζητά προσκύνηση ἀπὸ τον Ιησού με ἀνταμοιβή τῆ χορήγηση τῆς δόξας καὶ τῆς ἐξουσίας που ἐκεῖνος θεωρεῖ πως ἔχει. Ὡστόσο ἀγνοεῖ πως ο Χριστός γεννήθηκε για να βασιλεύσει²⁰² ἀλλὰ ὄχι σε αὐτὸ τον κόσμο.

«καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»»: στο σημεῖο αὐτὸ παραλείπεται τὸ «ὑπάγε ὀπίσω μου σατανά». Ο Ιησούς δεν θα μπει στη διαδικασία να ἀπαντήσει ἢ να συμβιβασθεῖ με τὴν ἀμαρτία. Ἡ μόνη ἀπάντηση εἶναι πως ἡ μόνη λατρεία καὶ προσκύνηση ανήκει στον Κύριο τον Θεό.

201 ΣΤΑΥΡΙΔΗ Σ., Μητρ. Ιερισσοῦ, «Ο Πειρασμός του Ιησού», Ἐκκλησία, σελ. 69

202 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., ὅπου παραπάνω, σελ. 151

4.3.3 Ο Τρίτος Πειρασμός του Ιησού

Λκ. 4,9-13: «⁹ ἤγαγεν δέ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω· ¹⁰ γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε, ¹¹ καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἄρουσί σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. ¹² καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ὅτι εἴρηται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. ¹³ Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ».

«ἤγαγεν δέ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ»: ο διάβολος προκαλεῖ τον Χριστό και εμμέσως προκαλεῖ και τον Θεό στο ιερό μέρος του Ναού που τον οδηγεί.

«καὶ εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω»: ο Ιησοῦς δεν πραγματοποίησε το άλμα στο βάθος που του ζητά ο διάβολος. Κατέβηκε όμως στα έγκατα του Άδη²⁰³ μετά τη Σταύρωση, επιχειρώντας άλμα αγάπης από τον Θεό προς τους ανθρώπους.

«γέγραπται γὰρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἄρουσί σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου»: σε αυτό το σημείο ο διάβολος απαγγέλλει χωρίο της Π.Δ. για να προσελκύσει τον Ιησού στην παγίδα του²⁰⁴. Και μάλιστα η φράση αυτή λαμβάνει ιδιαίτερο βάρος καθώς εκφωνείται στην Αγία Πόλη και πιο συγκεκριμένα στον ιερό χώρο του Ναού, στην κατοικία του Θεού, όπου ένας πιστός προσδοκά προστασία και ασφάλεια. Καθώς ο Θεός παρέχει βοήθεια στους δίκαιους ανθρώπους, δεν θα βοηθούσε τον Υιό του αν κινδύνευε;²⁰⁵

«καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ὅτι εἴρηται, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου»: η απόδειξη περί της θεότητας του Ιησού είχε δοθεί προ ολίγου στη Βάπτιση, οπότε δεν χρειαζόταν εκ νέου υπόμνηση.

«Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ»: φανερώνεται για μια ακόμη φορά πως οι δοκιμασίες στις οποίες υποβλήθηκε ο Ιησοῦς αυτές τις σαράντα ημέρες ήταν πολλές περισσότερες «πάντα πειρασμὸν» αλλά ο διάβολος απογοητεύθηκε εν τέλει από την απροθυμία του δοκιμαζόμενου να ικανοποιήσει τους

203 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, *Ο Ιησοῦς ἀπὸ τη Ναζαρέτ*, σελ. 56

204 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., ὅπου παραπάνω, σελ. 53

205 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., ὅπου παραπάνω, σελ. 153

πειρασμούς. Έτσι αποσύρεται «ἄχρι καιροῦ», δηλαδή μέχρι να του παρουσιασθεί ξανά κατάλληλη ευκαιρία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Η αφήγηση των Πειρασμών του Ιησού από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές δεν άφησε αδιάφορους τους Εκκλησιαστικούς Συγγραφείς και Πατέρες. Μάλιστα παρατηρούμε πως ήδη από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια θα γίνει μνεία και ερμηνεία αυτών από πολλούς συγγραφείς εξαιτίας του περιεχόμενου τους αλλά και του διδακτικού- παραιναιτικού τους χαρακτήρα. Ο πρώτος που θα ασχοληθεί με τους πειρασμούς κάνοντας μία σχετικά σύντομη αναφορά είναι ο Ιουστίνος Απολογητής και Μάρτυρας (2ος αι. μ. Χ.). Θα ακολουθήσουν ο Ειρηναίος Λουγδούνου (2ος-3ος αι. μ. Χ.), ο Κλήμης Αλεξανδρεύς (2ος-3ος αι. μ. Χ.) και ο Ωριγένης (2ος-3ος αι. μ. Χ.). Ως ο μεγαλύτερος ερμηνευτής των Πειρασμών του Ιησού στην έρημο θεωρείται ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, η ερμηνεία του οποίου θα ακολουθήσει εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

5.1 Ιουστίνος Απολογητής και Μάρτυρας

Ο φιλόσοφος και Απολογητής Ιουστίνος στο έργο του *Προς Τρύφωνα Ιουδαίων Διάλογος*, που θεωρείται η αρχαιότερη χριστιανική αυτοβιογραφία, επικεντρώνεται στην υπεροχή της χριστιανικής διδασκαλίας έναντι των αρχαίων φιλοσοφικών συστημάτων και του μωσαϊκού νόμου²⁰⁶. Τα λεχθέντα κατά τη συζήτηση (διάρκειας δύο ημερών μεταξύ του Ιουστίνου και του Τρύφωνα) εκτίθενται στον υπό εξέταση διάλογο αποτελούμενο από 142 κεφάλαια²⁰⁷, ανάμεσα στα οποία τοποθετείται και η Περί εις Χριστόν αναφορά των Προφητικών Επαγγελιών (κκ 48-108). Στο 103ο κεφάλαιο ο απολογητής θα κάνει μία σύντομη αναφορά στους πειρασμούς του Ιησού υπό του διαβόλου (χωρίς να υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες ή να αναλύει αυτούς), αφού προηγουμένως θα αναφερθεί στην ετυμολογία της λέξεως “σατανάς”. Σύμφωνα με τον Ιουστίνο ο Μωσής τον αποκαλεί “όφι”, ο Ιώβ και ο Ζαχαρίας “διάβολο” και ο Ιησούς “σατανά”. Η λέξη “σατάν” στην ιουδαϊκή

206 ΔΕΤΟΡΑΚΗ Θ., *Βυζαντινή φιλολογία, Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, τομ. Α', Ηράκλειο, 1995, σελ. 43

207 Ιουστίνου, *Διάλογος προς Τρύφωνα*, Ε.Π.Ε. 77, σελ. 33

και συριακή γλώσσα ερμηνεύεται ως αποστάτης ενώ η λέξη “νάς” ερμηνεύεται ως όφισ. Από τη σύνθεση των δύο αυτών λέξεων προκύπτει, σύμφωνα με τον Ιουστίνo, το όνομα “σατανάς”²⁰⁸.

Ο Ιουστίνος συνδέει άρρηκτα τους Πειρασμούς του Ιησού με το Βάπτισμα και μάλιστα αναφέρει πως ο διάβολος ανέβηκε στον Ιορδάνη ποταμό αποφεύγοντας έτσι να τοποθετήσει αυτούς σε κάποιο άλλο σημείο ή περιοχή. Επομένως δεν παραδέχεται καμία τοπική αλλαγή και μετακίνηση από τον Ιορδάνη προς την έρημο²⁰⁹. Και αυτό γίνεται για να γίνει πιο φανερή η ανωτερότητα αλλά κυρίως η παραδοχή της θεότητας του Ιησού μέσα από τη φωνή του Θεού-Πατέρα: “τῆς φωνῆς αὐτῶ λεχθείσης· Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε”. Ο Χριστός θα του δώσει μία ηχηρή απάντηση-εντολή: “Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ²¹⁰· κύριον τὸν θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῶ μόνῳ λατρεύσεις” φανερώνοντας την ταυτότητά του αλλά και τη θέση στην οποία πρέπει να βρίσκεται. Επισημαίνει ακόμη και τη διαφορά του Ιησού με τον Παλαιό Αδάμ²¹¹. Ο διάβολος επιχείρησε να οδηγήσει στην πλάνη τον Νέο Αδάμ, όπως έκανε με τον Παλαιό Αδάμ αλλά αυτή τη φορά ηττήθηκε από τον πειραζόμενο και εν τέλει νικητή Χριστό.

5.2 Ειρηναίος Λουγδούνου

Η συμβολή του Ειρηναίου στη θεολογία της Εκκλησίας υπήρξε καθοριστική, με το έργο του να προσδιορίζεται από δύο στοιχεία. Τον

208 Ιουστίνου, *Διάλογος προς Τρύφωνα*, 103, PG 6, 717: “ἢ λέοντα τὸν ὠρυόμενον ἐπ’ αὐτὸν ἔλεγε τὸν διάβολον, ὃν Μωυσῆς μὲν ὄφιν καλεῖ, ἐν δὲ τῷ Ἰώθ καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ διάβολος κέκληται, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ σατανᾶς προσηγόρευται, ὄνομα ἀπὸ τῆς πράξεως ἧς ἔπραξε σύνθετον κτησάμενον αὐτὸν μὴνύων· τὸ γὰρ σατὰν τῆ Ἰουδαίων καὶ Σύρων φωνῆ ἀποστάτης ἐστί, τὸ δὲ νάς ὄνομα ἐξοῦ ἡ ἐρμηνεία ὄφισ ἐκλήθη· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων ἐν ὄνομα γίνεται σατανᾶς”

209 NANAΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 50

210 NANAΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 87: “Ἡ γραφή “Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ” ἀπαντάται ἤδη στον Ιουστίνo, γεγονός που μαρτυρεῖ την αρχαιότητά της”

211 Ιουστίνου, *Διάλογος προς Τρύφωνα*, 103, PG 6, 717: “ καὶ γὰρ οὗτος ὁ διάβολος ἅμα τῷ ἀναβῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰορδάνου, τῆς φωνῆς αὐτῶ λεχθείσης· Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν ἀποστόλων γέγραπται προσελθὼν αὐτῶ καὶ πειράζων μέχρι τοῦ εἰπεῖν αὐτῶ· Προσκύνησόν μοι· καὶ ἀποκρίνασθαι αὐτῶ τὸν Χριστόν· Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· κύριον τὸν θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῶ μόνῳ λατρεύσεις. Ὡς γὰρ τὸν Αἰὶν ἐπλάνησεν, ἔλεγε καὶ τοῦτον δυνηθῆναι ἐργάσασθαι τι”.

εκκλησιαστικό χαρακτήρα, δηλαδή την άντληση της θεολογίας από την εκκλησιαστική παράδοση, αλλά και την υπέρβαση του απολογητικού χαρακτήρα, η οποία τον οδήγησε σε μία πιο συστηματική καταγραφή της πίστης της Εκκλησίας²¹².

Στο πεντάτομο έργο του “Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως” ή “Κατά αιρέσεων” και πιο συγκεκριμένα στο 5ο βιβλίο, το οποίο είναι γραμμένο ελληνολατινιστί, παραθέτει τις ερμηνευτικές του θέσεις σχετικά με το ζήτημα των Πειρασμών του Ιησού.

Ο Ειρηναίος στην ερμηνεία κάθε πειρασμού παραπέμπει συνεχώς στην πτώση του Αδάμ²¹³, ο οποίος αν και είχε τοποθετηθεί στον Παράδεισο²¹⁴ εκδιώχθηκε από αυτόν εξαιτίας της παρακοής του. Ταυτόχρονα υπογραμμίζει την σπουδαιότητα της εγκράτειας του Ιησού υπενθυμίζοντας στους ανθρώπους²¹⁵ πως πρέπει να έχουν ως λαμπρό παράδειγμα στη ζωή τους, “*ἵνα ἐν τῷ Χριστῷ ζήσωμεν ὅτι πνευματικοί*”, το δεύτερο Αδάμ²¹⁶, ο οποίος έγινε μεσίτης Θεού τε και ανθρώπων.

Παραλληλίζει, όπως και ο Θεόδωρος Μοψουεστίας, την σαρανταήμερη νηστεία του Ιησού προς τη νηστεία του Μωυσή και του προφήτη Ηλία²¹⁷, αποδεικνύοντας και την ανθρώπινη φύση του Χριστού.

212 ΣΚΟΥΤΕΡΗ Κ., *Ιστορία Δογμάτων Α'*, σελ. 358

213 ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΗ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ (αρχιμ.), *Ειρηναίου Λουγδούνου, Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως, εισαγωγή –μετάφραση –σχόλια*, Θεσσαλονίκη, 1991, κεφ. ΚΑ' 1-3, σελ. 395-397

214 Ειρηναίου Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων*, 5,1 PG 7, 1135: “*Εἰθισμένοι γὰρ ἦσαν ἐν τῷ Ἀδάμ αἱ χεῖρες τοῦ Θεοῦ ῥυθμίζειν καὶ κρατεῖν καὶ βαστάζειν τὸ ἴδιον πλάσμα καὶ φέρειν καὶ τιθέναι ὅπου αὐταὶ θούλονται. Ποῦ οὖν ἐτέθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; Ἐν τῷ παραδείσῳ δηλον ὅτι, καθὼς γέγραπται. Καὶ ἐκέϊθεν ἐξεβλήθη εἰς τὸν δε τὸν κόσμον παρακούσας*”

215 Ειρηναίου Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων*, 16,2 PG 7, 1167: “*Ἐκλύων γὰρ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ ξύλῳ γενομένην τοῦ ἀνθρώπου παρακοήν, «ὑπήκοος ἐγένετο μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ», τὴν ἐν τῷ ξύλῳ παρακοήν διὰ τῆς ὑπακοῆς ἰώμενος. Οὐκ ἂν δὲ διὰ τῶν αὐτῶν ἐληλύθει κλύων τὴν πρὸς τὸν πεπλακότα ἡμᾶς παρακοήν, εἰ ἄλλον κατήγγελλε Πατέρα. Ἐπειδὴ δὲ δι' ὧν παρηκούσαμεν Θεοῦ καὶ ἠπειθήσαμεν αὐτοῦ τῷ λόγῳ, διὰ τῶν αὐτῶν τὴν ὑπακοήν εἰσηγήσατο καὶ τὴν πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ πεισμονήν, φανερώτατα αὐτὸν δεικνύς Θεόν· ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ Ἀδάμ προσεκόψαμεν μὴ ποιήσαντες αὐτοῦ τὴν ἐντολήν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Ἀδάμ ἀποκατηλλάγημεν ὑπήκοοι μέχρι θανάτου γενόμενοι· οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ ἤμεν ὀφειλέται, ἀλλ' ἐκείνῳ οὗ καὶ τὴν ἐντολήν παρέβημεν ἀπ' ἀρχῆς. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ Δημιουργός, ὁ κατὰ μὲν τὴν ἀγάπην Πατὴρ, κατὰ δὲ τὴν δύναμιν Κύριος, κατὰ δὲ τὴν σοφίαν Ποιητὴς καὶ Πλάστης ἡμῶν, οὗ καὶ τὴν ἐντολήν παραβάντες ἐχθροποιήθημεν πρὸς αὐτόν. Καὶ καιρῷ εἰς φιλίαν ἀποκατέστησεν ἡμᾶς ὁ Κύριος διὰ τῆς ἰδίας σαρκώσεως, «μεσίτης Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων» γενόμενος*”

216 Ειρηναίου Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων*, 12,3 PG 7, 1154: “*Ταύτην οὖν ὁ Κύριος ἤλθε ζωοποιῶν, ἵνα, ὡς ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκομεν ὅτι ψυχικοί, ἐν τῷ Χριστῷ ζήσωμεν ὅτι πνευματικοί, ἀποθέμενοι οὐ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, καὶ προσλαβόντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον*”

217 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 57

Σύμφωνα με τον Ειρηναίο, η απάντηση του Ιησού στον σατανά μετά το πέρας του πρώτου πειρασμού ήταν τέτοια ώστε ο σατανάς να μην μπορέσει να βεβαιωθεί για την θεότητα του Υιού του Θεού και επομένως να μείνουν σε εκείνον μετέωρα ερωτήματα και σκέψεις ²¹⁸. Έτσι θα προχωρήσει στον επόμενο πειρασμό στο περὺγιο του ιερού χρησιμοποιώντας ψέματα αλλά και αποσπάσματα της Γραφής, στον οποίο όμως θα λάβει ως απάντηση επίσης το αγιογραφικό ρηθέν «οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τόν Θεόν σου». Ολοκληρώνοντας το σχέδιό του και ζητώντας προσκύνηση από τον Ιησού στον τρίτο πειρασμό θα ηττηθεί κατά κράτος καθώς ο Ιησούς θα αποκαλύψει την ταυτότητα αυτού αποκαλώντας τον “σατανά”.

Συνοψίζοντας, με τη νίκη του Ιησού επί του σατανά μετά το πέρας των πειρασμών, τονίζει ο Ειρηναίος πως ο ίδιος ο διάβολος δέθηκε με τα δεσμά του με τα οποία είχε δέσει προηγουμένως τον άνθρωπο καθώς φαίνεται ψευδόμενος συχνά να δελεύει τους ανθρώπους (*“Φανερόν οὖν ὅτι ψευδόμενος ὁ διάβολος ἔλεγεν «ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ἢ ἐάν θέλω δίδωμι αὐτάς, ενν. τὰς ἐξουσίας) . Έτσι ο άνθρωπος, απελευθερωμένος πλέον από τα δεσμά που τον περιόριζαν, να μπορεί να κερδίσει την αφθαρσία και την αιώνια ζωή: “ἔσχατος γὰρ ἀγὼν οὗτος τῶν δικαίων, ὃν νικήσαντες στεφανοῦνται τὴν ἀφθαρσίαν”²¹⁹.*

5.3 Κλήμης Αλεξανδρεὺς

Ο Κλήμης Αλεξανδρέας, δάσκαλος του Ωριγένη, εφαρμόζει στα κείμενα όλα τα είδη της ερμηνείας, μερικές φορές μάλιστα, στο ίδιο το κείμενο δίνεται εδώ μία έννοια, αλλού κάποια άλλη. Δέχεται την ιστορική έννοια του μέγιστου ιστορικού τμήματος της Βίβλου και ακολουθώντας την αλληγορική και μυστική ερμηνεία των ιερών κειμένων, προσπαθεί όχι τόσο να καταπολεμήσει τον Γνωστικισμό αλλά να ανυψώσει το

218 NANAΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 71, υποσημ. 2: Κατὰ αἰρέσεων V. 21,2(ἐκδ. W.W. Harwey, II. Cantabrigiae 1857, σελ. 382): *“Ad illud quidem quod ait, si filius dei es, tacuit: excaecavit autem eum hominis confessiones”*

219 Ειρηναίου Λουγδούνου, Κατὰ Αἰρέσεων, 29,1 PG 7, 1201: *“Novissimus enim agone hic justorum, in quo vincentes coronantur incorruptela”*

χριστιανισμό και την ερμηνεία των Γραφών στο επίπεδο της σύγχρονης εθνικής διανόησης, της σύγχρονης ερμηνευτικής μεθοδολογίας²²⁰.

Ο Κλήμης είναι κατά βάση εκφραστής της αλληγορικής ερμηνείας των Γραφών, ως ο πρώτος που συστηματικά υπεραμύνεται αυτή, και εξετάζει το συγκεκριμένο ζήτημα των Πειρασμών και τις ερμηνευτικές προεκτάσεις αυτών κυρίως σε δύο από τα έργα του: «*Ἐκ τοῦ Θεοδότου ἐπιτομαί*» και «*Ἐκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί*».

Πολλοί αρχαίοι ερμηνευτές συνδυάζουν το χωρίο Λουκ. 4,13 με το Πάθος του Κυρίου. Έτσι και ο Κλήμης υποστηρίζει πως οι Πειρασμοί του Ιησού απέβλεπαν στην υπό του διαβόλου διαπίστωση της θεότητας του Ιησού, η οποία εν τέλει και θα πραγματοποιηθεί κατά τη στιγμή της Ανάστασης- όχι μόνο από τον διάβολο αλλά και από τους υπόλοιπους δαίμονες²²¹. Βέβαια, αυτή η καθόλου αξιοκαταφρόνητη εξήγηση του Αλεξανδρινού συγγραφέα δεν αναιρεί το γεγονός πως ο Ιησούς δεν οδηγήθηκε στην έρημο από το Πνεύμα για να ικανοποιήσει την περιέργεια του σατανά αλλά για άλλο λόγο²²². Ωστόσο ο διάβολος βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία να εκμεταλλευτεί το γεγονός αυτό προς ίδιον όφελος.

Στο έργο του «*Ἐκ τοῦ Θεοδότου ἐπιτομαί*» αναφέρει χαρακτηριστικά: *“αὐτίκα ὁ Κύριος μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται, εἰς ἡμέτερον τύπον, καὶ γίνεται πρῶτον “μετὰ θηρίων” ἐν τῇ ἐρήμῳ. Εἶτα κρατήσας τούτων καὶ τοῦ Ἄρχοντος αὐτῶν, ὡς ἂν ἤδη βασιλεὺς ἀληθῆς, “ὑπ’ Ἀγγέλων ἤδη διακονεῖται”.*”²²³

Επιπλέον, σχετικά με την αξίωση του σατανά να λάβει θεϊκές τιμές και προσκύνηση από τον Ιησού, ο Κλήμης χαρακτηρίζει την προσφορά του ανόητη αυτή, γιατί ο Ιησούς ήταν υπεράνω των φιλοσόφων, του Μωυσή αλλά και όλων των προφητών²²⁴.

220 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων*, σελ. 158

221 Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Ἐκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί*, 53, PG 9, 697-728: “*εἴρηται. “καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν.” ὁ διάβολος ἤδει ἐλευσόμενον τὸν κύριον, εἶδὲ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸς εἶη, οὐκ ἠπίστατο· διὸ καὶ ἐπέιραζεν αὐτόν, ἵνα γινῶ· εἰ δυνατὸς ἔστιν, ἔάν φησι: “καὶ ἀπέστη ἀπ’ αὐτοῦ εἰς καιρὸν, τουτ’ ἔστιν ἀνεβάλλε το τὴν εὐρεσιν εἰς τὴν ἀνάστασιν. Ἦδει γὰρ τοῦτον εἶναι τὸν κύριον τὸν ἀναστησόμενον. Ὁμοίως καὶ οἱ δαίμονες, ἐπεὶ καὶ Σολομῶνα ὑπώπτευσαν εἶναι τὸν κύριον, ἔγνωσαν δὲ μὴ εἶναι, ἀμαρτόντος αὐτοῦ. “νύξ νυκτὶ” πάντες οἱ δαίμονες ἔγνωσαν ὅτι κύριος ἦν ὁ ἀναστάς μετὰ τὸ πάθος”*

222 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 67

223 Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Ἐκ τοῦ Θεοδότου ἐπιτομαί*, 85, PG 9, 652-697

224 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 84

5.4 Ωριγένης

Ο πρώτος από τους Χριστιανούς θεολόγους που ανέπτυξε και συστηματοποίησε την αλληγορική εξήγηση της Αγίας Γραφής ήταν αναμφίβολα ο Ωριγένης²²⁵. Δέθηκε πολύ στενά με τον πλατωνισμό και την τριχοτομία του, δηλαδή με μία φιλοσοφική οντολογία που καθόριζε τη δομή της κατανόησης όλων των πραγμάτων και με βάση αυτή προσέγγισε την τριπλή έννοια των Γραφών: α) τη σωματική ή κατά γράμμα ή ιστορική και γραμματική έννοια, β) τη ψυχική ή ηθική ερμηνεία (που σπάνια χρησιμοποιεί) και γ) την πνευματική ή αλληγορική ή μυστική που επιτυγχάνεται με την αναγωγή²²⁶. Ο Harnack αποκαλεί “βιβλική αλχημεία” την ερμηνευτική του Ωριγένη, η οποία διαμορφώθηκε μέσα από έντονες ιστορικές πιέσεις της εποχής του σε Ανατολή και Δύση.

Ως κατεξοχήν βιβλικός ερμηνευτής με πλούσιο συγγραφικό και ερμηνευτικό έργο θα ασχοληθεί κυρίως μέσα από τις Ομιλίες στο κατά Λουκά Ευαγγέλιο και στα Εξηγητικά του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου με το ζήτημα των Πειρασμών του Ιησού υπό του διαβόλου.

Ο Ωριγένης σχολιάζοντας τα σχετικά χωρία του Μάρκου και του Λουκά²²⁷ θεωρεί πως ο διάβολος πείραζε καθ’ όλη τη διάρκεια των σαράντα ημερών τον Ιησού και γράφει σχετικά: “ὅτι ἐκείναις μὲν (ταῖς ἡμέραις) πόρρωθεν αὐτόν ἐπείραζεν δι’ ὕπνου, δι’ ἀκηδίας, διὰ δειλίας καὶ τῶν τοιούτων”²²⁸. Μάλιστα θεωρεί πως οι πειρασμοί μπορούν να τεθούν από τον διάβολο σε όλους τους ανθρώπους αλλά πρώτος από όλους τους έφερε εις πέρας ο ίδιος ο Χριστός ως άνθρωπος.

Σχεδόν όλοι οι Έλληνες Πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και ο Ωριγένης, υποστηρίζουν πως η πείνα του Ιησού, μετά την σαράντα ημερών νηστεία, ήταν πραγματική²²⁹ καθώς έτσι αποδεικνύεται και η ανθρώπινη φύση του Ιησού. Λαμβάνοντας, λοιπόν, αυτή ως αφορμή ο διάβολος ξεκίνησε να

225 ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Σ., *Με τον τρόπο της Αλληγορίας- Η συνάντηση Ελληνισμού και Χριστιανισμού*, Ίνδικτος 15, Δεκέμβριος 2001 σσ 25

226 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων*, σελ. 162

227 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 55

228 Ωριγένους, όπου παραπάνω, Β.Ε.Π. 15, 52 στιχ. 14-16

229 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., όπου παραπάνω, σελ. 58

πειράζει τον Ιησού²³⁰ ελπίζοντας να υποκύψει όπως άλλωστε είχε συμβεί και με τον Αδάμ.

Εξετάζοντας και ερμηνεύοντας τον πρώτο πειρασμό ο Ωριγένης δίνει μία ενδιαφέρουσα ερμηνεία. Θεωρεί πως ο διάβολος δεν μπορεί καν να αντιληφθεί και να κατανοήσει τη θεία ενανθρώπιση παρά το γεγονός πως άκουσε ο ίδιος τη φωνή του Θεού κατά τη στιγμή του Βαπτισματος λέγουσα “οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα”. Διαφορετικά δεν θα ξεκινούσε τους πειρασμούς με τη φράση “εἰ υἱός εἶ τοῦ Θεοῦ”. Επίσης αναφορικά με τον πρώτο πειρασμό ο Ωριγένης παρατηρεῖ πως θα μπορούσε να δώσει ο ίδιος ο διάβολος τους λίθους στον Ιησού προκειμένου να τους μετατρέψει σε ἄρτους διευκολύνοντας έτσι και τη διαδικασία. Το πρόβλημα, βέβαια, ἔγκειται στο γεγονός ότι ο Ιησούς δεν θα δεχόταν να λάβει οτιδήποτε από το διάβολο. Ενώ είναι και χαρακτηριστική η παρομοίωση που χρησιμοποιεῖ ο Ωριγένης των λίθων με τους ψευδείς λόγους των αιρετικών της εποχής του²³¹.

Στον δεύτερο πειρασμό ο Ωριγένης θεωρεῖ ἀπίστευτο το γεγονός πως ο διάβολος εἶχε τη δύναμη να οδηγήσει τον Υἱό του Θεού και εκείνος απλά να τον ακολουθεῖ. Ἄλλωστε υποστηρίζει ο Ωριγένης πως ο Ιησούς θέτει ελεύθερα και αυτοβούλως τον εαυτό του στην διαδικασία των πειρασμών καθώς δεν διέτρεχε κανέναν φόβο ή κίνδυνο και κυρίως ἦταν βέβαιος για την τελική ἔκβαση αὐτῶν, δηλαδή τη νίκη του²³².

Για τον Ωριγένη, η αλληγορική ερμηνεία δεν συνιστά απλῶς μια τεχνική μέθοδο ἀλλά, συνάμα, και τον τρόπο ἀσκησης της ἀνθρώπινης ἐλευθερίας²³³. Στα πλαίσια αὐτά ο Ωριγένης υποστηρίζει αναφορικά με τον τρίτο πειρασμό πως δεν πρόκειται για πραγματικό ἢ υπαρκτό ὄρος²³⁴ καθώς δεν θα ἦταν εφικτό να εἶναι ορατά ὅλα τα βασίλεια του κόσμου²³⁵. Δεν απαιτεῖται, σύμφωνα με τον διάβολο, ἀγώνας εκ μέρους του Ιησού προκειμένου να ἀποκτήσει τα βασίλεια ἀλλά μία προσκύνηση του

230 Ωριγένους, ΚΘ' Ομιλία εἰς το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, Β.Ε.Π. 15, 51: “Μαθῶν γάρ (ὁ Κύριος) τοῦ πονηροῦ τὴν ἔννοιαν ἀνήλθεν εἰς τὴν ἔρημον, ἐπέινασεν ἐκὼν ἐκείνου νομίζοντος διὰ τροφῆς αὐτὸν δύνασθαι καθάπερ τὸν Ἀδάμ ἀπατᾶν, εἰ πεινάσειεν”

231 Ωριγένους, αὐτόθι, Β.Ε.Π. 15, 51 στιχ. 15 και ἐξῆς: «Ἐάν ἴδης τοὺς ἀπὸ τῶν αἰρέσεων ἐσθιοντας ὡς ἄρτον τὸν λόγον τὸν ψευδῆ, ἴσθι ὅτι ἐκεῖνος ὀλόγος, ὀλίθος ἐστίν, ὃν ὀδιάβολος δείκνυσιν»

232 ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., ὅπου παραπάνω, σελ. 78

233 ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Σ., Με τον τρόπο της Αλληγορίας- Η συνάντηση Ἑλληνισμοῦ και Χριστιανισμοῦ, Ἰνδικτος 15, Δεκέμβριος 2001 σσ 255

234 Ωριγένους, ΧΧ' Ομιλία εἰς το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, Β.Ε.Π. 15, 53

235 Ωριγένους, αὐτόθι: “φησί τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων, τίνα τρόπον οἰμέν βασιλεύονται ὑπὸ πορνείας, οἰδέ βασιλεύονται ὑπὸ φιλαργυρίας, οἰδέ ὑπὸ κενοδοξίας καὶ ἐτέρων παθῶν”

διαβόλου. Όμως η απάντηση που θα λάβει είναι ηχηρή. Ο Ωριγένης ερμηνεύει τον στίχο Μτ 4,10 του τρίτου πειρασμού “τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ” συνδυαστικά με τον στίχο Μτ 16,23 “ὁ δὲ στραφεὶς εἶπε τῷ Πέτρῳ· ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων”²³⁶. Υποστηρίζει πως χρησιμοποιεῖ ο Ἰησοῦς και στις δύο περιπτώσεις τη φράση “ ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ” με θετική σημασία. Δηλαδή “τό γάρ ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἀγαθόν ἐστι...” σύμφωνα με τον Ωριγένη καθώς θεωρεῖ πως ο Ἰησοῦς ζητά να τον ακολουθήσουν.

236 Ωριγένους, *Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐξηγητικῶν*, 12, PG 13,1033A: “Ἄμα δὲ συγκρινεῖς ὅτι πρὸς μὲν τὸν Πέτρον εἶπεν· ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ, πρὸς δὲ τὸν διάβολον (εἰπόντα αὐτῷ· «πάντα σοι ταῦτα δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι») «ὑπάγε, σατανᾶ» χωρὶς τῆς ὀπίσω μου προσθήκης. Τὸ γὰρ ὀπίσω τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἀγαθόν ἐστι· διὸ εἴρηται τὸ «δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων». Τοιοῦτον δὲ ἐστικαὶ τὸ «ὃς οὐκ αἶρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Καὶ ἀπαξ ἀπλῶς τήρει τὴν ὀπίσω λέξιν ὅτι ἀγαθὸν μὲν ἐστι πρᾶγμα, ὅτε «ὀπίσω κυρίου» τοῦ θεοῦ τις πορεύεται καὶ ὀπίσω τοῦ Χριστοῦ γίνεται”

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Α' Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

6.1 Το ερμηνευτικό έργο του Ιωάννου του Χρυσόστομου και η αξία του

Ένας από τους επιφανέστερους και πολυγραφότερους άνδρες της παγκόσμιας γραμματείας αλλά και ο πιο σημαντικός εκπρόσωπος της Αντιοχειανής σχολής είναι ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος (344/354-407), του οποίου το συγγραφικό έργο είναι ιδιαίτερα ευρύ. Τα περισσότερα από τα έργα του, σχεδόν 700, είναι Εξηγητικές Ομιλίες στα βιβλία της Π.Δ. και της Κ.Δ. ενώ κανένας Πατέρας δεν έχει ερμηνεύσει τόσο βαθιά, εξονυχιστικά αλλά και ταυτόχρονα πρακτικά τα ιερά κείμενα, όσο ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος²³⁷. Έχουν διασωθεί σχεδόν 600 Ομιλίες εκ των οποίων οι 178 αφορούν στην ερμηνεία των Ευαγγελίων. Όποιο και αν είναι το κύριο θέμα της Ομιλίας του, ερμηνευτικό, εορταστικό ακόμη και δογματικό, στο δεύτερο μέρος αναπτύσσει θέμα ηθικό ή πρακτικό, όπως κάνει ο Απόστολος Παύλος στις Επιστολές του. Και αυτό γιατί ως πνευματικός πατέρας αγωνιό για την πνευματική προκοπή των πιστών προσπαθώντας να διαποτίσει αυτούς με πνεύμα αγιότητας και έμπρακτης χριστιανικής αγάπης²³⁸.

Από τα βιβλία της Κ.Δ. ο ιερός Χρυσόστομος δεν ερμήνευσε τα Ευαγγέλια και κατά Μάρκον και κατά Λουκά, τις Καθολικές επιστολές και την Αποκάλυψη του Ιωάννου. Για τα δε υπόλοιπα βιβλία της Κ.Δ. οι 489 εκφωνηθείσες ομιλίες κατανέμονται²³⁹ ως εξής: 1) στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο 90 ομιλίες²⁴⁰, 2) στο κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο 88 ομιλίες²⁴¹, 3) στις Πράξεις των Αποστόλων 55 ομιλίες²⁴², 4) στην Προς Ρωμαίους επιστολή 32 ομιλίες²⁴³, 5) στην Α' Προς Κορινθίους 44²⁴⁴ και στη Β' Προς Κορινθίους 30 ομιλίες²⁴⁵, 6) στην Προς Γαλάτας επιστολή υπόμνημα²⁴⁶, 7)

237 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Τò κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης ὡς ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ στὸ ἐξηγητικὸ ἔργο Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου (Α')*, σελ. 476-477

238 ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Εκκλησιαστικὴ Γραμματολογία: Πατέρες καὶ Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ*, σελ. 214

239 ΤΣΑΚΩΝΑ Β., *Εισαγωγικὰ εἰς τὰς ομιλίας τοῦ Χρυσόστομου εἰς τὸ κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 802-803

240 PG τόμοι 57-58

241 PG 59, 23-482

242 PG 60,13-384 καὶ ἄλλες 8 που ἐκφωνήθηκαν ξεχωριστὰ για τὸ βιβλίο των Πράξεων PG 51, 65-156

243 PG 60,391-682

244 PG 61, 9-382

245 PG 61,381-610

246 PG 62,9-176

στην Προς Εφεσίους επιστολή 24 ομιλίες²⁴⁷, 8) στην Προς Φιλιππησίους 15 ομιλίες²⁴⁸, 9) στην Προς Κολοσσαείς 12 ομιλίες²⁴⁹, 10) στην Α΄ Προς Θεσσαλονικείς 11²⁵⁰ και στη Β΄ Προς Θεσσαλονικείς 5 ομιλίες²⁵¹, 11) στην Α΄ Προς Τιμόθεον 18²⁵² και στη Β΄ Προς Τιμόθεον 10 ομιλίες²⁵³, 12) στην Προς Τίτον επιστολή 6 ομιλίες²⁵⁴, 13) στην Προς Φιλήμονα επιστολή 3 ομιλίες²⁵⁵ και τέλος 14) στην Προς Εβραίους επιστολή 34 ομιλίες²⁵⁶.

Οι Ομιλίες του διαβάζονται ακόμη και σήμερα όχι μόνο με μεγάλη ευχαρίστηση, αλλά συχνά καθαρά καθοδηγητικά θεωρούμενες και με πλήρη αποδοχή²⁵⁷. Ένας ερμηνευτής με την αντιοχειανή παράδοση, τη φιλολογική κατάρτιση, τον κριτικό νου και τη θεολογική ευαισθησία του Χρυσοστόμου δεν θα μπορούσε ποτέ να αδιαφορήσει για τα πραγματικά περιστατικά, τις συνθήκες της ιστορικής γενέσεως του κειμένου που ερμηνεύει²⁵⁸. Έτσι ξεκινά την εις βάθος ανάλυση χωρίων της Αγίας Γραφής αφού προηγουμένως έχει λάβει υπόψιν του το περιεχόμενο, το σκοπό, τον χαρακτήρα αυτών. Για τον λόγο αυτό οι παρατηρήσεις και οι προτροπές που θα διατυπωθούν με το πέρας της ερμηνείας θα είναι όχι απλά εύστοχες αλλά και διαχρονικές.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούσε ο ίδιος, ο οποίος δεν μελετούσε και ερμήνευε απλά τις Γραφές αλλά τις βίωνε αντλώντας εξ αυτών φωτισμό, δύναμη και παραμυθία στις ποικίλες δοκιμασίες προκειμένου να ζητά και από τους χριστιανούς να κάνουν το ίδιο²⁵⁹. Σύμφωνα με τον Χρυσόστομο η έρευνα των Γραφών συνδέεται με προσευχή και βίο καθρό, με την καταστολή των παθών, με την ταπείνωση και με την ανιδιοτελή και αδελφική αγάπη. Η μελέτη των Γραφών εμφυτεύει τον φόβο Θεού, τον κάνει δεκτικό της θείας Χάριτος και διδάσκει την αληθινή θεολογία²⁶⁰. Άλλωστε είναι καθολική η άποψη

247 PG 62,9-176

248 PG 62,177-298

249 PG 62,299-392

250 PG 62,391-468

251 PG 62,467-500

252 PG 62,501-600

253 PG 62,599-662

254 PG 62,663-700

255 PG 62,701-720

256 PG 63,9-236

257 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., όπου παραπάνω, σελ. 477

258 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., *Χρυσόστομος και σύγχρονη βιβλική έρευνα*, σελ.18

259 ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Β., Μητροπ. Κίτρους, *Η περί των Αγίων Γραφών Διδασκαλία Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, σελ.42

260 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., όπου παραπάνω, σελ.82

πως μέσα από την ερμηνεία του ιερού αυτού Πατρός «εξήρθη λίαν επιτυχώς η μεγαλειότης του Χριστιανισμού»²⁶¹. Για τον Ιωάννη το Χρυσόστομο το κύριο έργο ενός ερμηνευτή είναι να αναζητά και να βρίσκει μέσα από τη Γραφή την ηθική ωφέλεια των ακροατών ώστε εν να επιτύχει την μέσω των Γραφών εγρήγορση, σωτηρία των ανθρώπων και η μετοχή τους στη Βασιλεία του Θεού.

Κατά τη διάρκεια της εκκλησιαστικής ιστορίας ποικίλες ήταν οι ερμηνευτικές τάσεις που υιοθετήθηκαν προκειμένου να ερμηνευθούν και να αναλυθούν η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη. Πρώτοι απ' όλους οι ίδιοι οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης ακολουθούν την εξηγητική μέθοδο για τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης και τους ακολουθούν οι αρχαίοι εκκλησιαστικοί συγγραφείς και Πατέρες, Απολογητές, Αλεξανδρινοί και Αντιοχειανοί υιοθετώντας τη δική του ερμηνευτική μέθοδο ο καθένας.

Στην Εκκλησία της Αντιόχειας ήταν φανερό η επίδραση της αριστοτελικής φιλοσοφίας αλλά και της ραββινικής εξηγητικής μεθόδου στο ζήτημα της ερμηνείας των Γραφών. Για αυτό και οι Αντιοχειανοί Πατέρες στρέφονται κατά της αλληγορίας ως ερμηνευτικής-εξηγητικής μεθόδου (κυρίως των αλεξανδρινών) και ονομάζουν τη δική τους μέθοδο «θεωρία» που στοχεύει στην αποσαφήνιση κάθε μεταφορικού ή αλληγορικού τρόπου έκφρασης των Γραφών και κυρίως των συμβολικών κειμένων και χωρίων²⁶². Και έτσι αποφεύγουν τυχόν παρερμηνείες ή ασάφειες που μπορεί να προκύψουν από μία αλληγορική ερμηνεία εφαρμόζοντας την κατά γράμμα ιστορική και φιλολογική μέθοδο ερμηνείας των Γραφών.

Θα ακολουθήσει, λοιπόν και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ως πιστός οπαδός της αντιοχειανής σχολής, την ιστορική ερμηνευτική μέθοδο των Ιερών Γραφών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η μετριοπαθής γραμματικο-ιστορική μέθοδος των αντιοχειανών να γίνει εν τέλει η κατεξοχήν εξηγητική μέθοδος της χριστιανικής Εκκλησίας²⁶³.

261 ΣΙΩΤΟΥ Μ., *Οι Τρεις Ιεράρχαι ως ερμηνευταί της Α.Γ.*, σελ. 52

262 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων*, σελ. 165

263 ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *όπου παραπάνω*, σελ. 170

6.2 Ερμηνευτικές αρχές και θεολογικές προϋποθέσεις ερμηνείας της Καινής Διαθήκης κατά τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο

Ο ιερός Χρυσόστομος ακολουθώντας την ιστορική μέθοδο ερμηνείας ασχολείται με τα θέματα ή τα τυχόν προβλήματα που αφορούν στη συγκεκριμένη περικοπή που εξετάζει κάθε φορά. Αυτά μπορεί να αναφέρονται στο ιστορικό πλαίσιο, στον χρόνο συγγραφής, στον τόπο συγγραφής και την ιστορική πραγματικότητα αυτής, στη σημασία των λέξεων που χρησιμοποιούνται αλλά και στην κατάλληλη γραμματικο-συντακτική και ρητορική ανάλυση ώστε να εξαχθεί η σωστή ερμηνεία. Και ενώ πάντα η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην τυπολογική και αλληγορική ερμηνεία είναι ασαφής και συγκεχυμένη, ο Χρυσόστομος επιμένει στην ιστορική, πρακτική και ηθική προσέγγιση και ερμηνεία των Γραφών²⁶⁴.

Η μείζων εξηγητική αρχή και το κύριο βάρος της μεθόδου του ι. Πατρός δεν βρίσκεται τόσο στα φιλολογικά του μέσα αλλά στην πεποίθησή του ότι «η Αγία Γραφή ερμηνεύει εαυτήν²⁶⁵», πράγμα που σημαίνει πως σκοπεύει να καθοδηγήσει και να φωτίσει τον αναγνώστη και όχι να τον παραπλανήσει²⁶⁶. Μάλιστα η αρχή του αυτή, δηλαδή η ερμηνεία και η κατανόηση της Κ.Δ. δια μέσου της ίδιας της Κ.Δ., εφαρμόζεται από ιερό συγγραφέα κατά την εξήγηση των χωρίων στα οποία ο Κύριος, οι Απόστολοι ή κάποιος άλλος μιλούν με εικόνες παρομοιώσεις, μεταφορές και τα οποία λεγόμενά τους είναι αινιγματώδη στο βαθμό που δε γνωρίζουμε το *tertium comparationis*²⁶⁷.

Μία από τις χαρακτηριστικές αρχές του ιερού Χρυσοστόμου, όπως επισημαίνει και ο Κ. Μπελέζος, είναι “η ερμηνευτική αρχή της θεανδρικότητας”²⁶⁸, κατά την οποία το θείο και το ανθρώπινο ή ιστορικό προσδιορίζουν όχι μόνο τη φύση των Γραφών αλλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ερμηνείας τους. Και μάλιστα η αρχή αυτή εκτείνεται σε δύο κατευθύνσεις: α) στην αναγνώριση της θεοπνευστίας της Γραφής, που συνοδεύεται από την επίκληση του αγίου Πνεύματος, ώστε να ερμηνευθεί κατά το θείο περιεχόμενό της και β) στην αναγνώριση της

264 McKIBBENS TH. rev, *The Exegesis of John Chrysostom: Homilies on Gospels*, art in ExpT, σελ. 265

265 ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εις την Γένεσιν*, Ομ. ιγ', PG53, 107

266 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., όπου παραπάνω, σελ. 70 εξ.

267 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., όπου παραπάνω, σελ. 610

268 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., όπου παραπάνω, σελ. 77

ανθρώπινης και ιστορικής φύσης της Γραφής, την και οποία προσεγγίζουμε με τα αντίστοιχα μέσα.

Με την ερμηνευτική προσέγγιση των Γραφών ο ιερός Χρυσόστομος, και προκειμένου να συμβάλει στο διδακτικό και ποιμαντικό έργο, αποφεύγει την επανάληψη των παλαιών λαθών ή τη διάπραξη νέων, ελέγχει τους ευφάνταστους αιρετικούς για τις μεθόδους που ακολουθούν, χωρίς να τους αδικεί και τέλος ανοίγει νέους δρόμους, μελετημένους και βατούς στους ακροατές του²⁶⁹.

Παράλληλα αναλύει τα σύγχρονα με αυτόν κείμενα και στην συνέχεια συντάσσει τα δικά του, ώστε να καταστεί ένας άξιος ερμηνευτής. Επιπλέον χρησιμοποιεί ρητορικά σχήματα, ανιχνεύει κρυφές έννοιες, τονίζει τις αντιθέσεις του κειμένου, υιοθετεί γλαφυρό ύφος εμπλουτίζοντας έτσι την ερμηνευτική του μέθοδο και δεινότητα.

Άλλη μία βασική ερμηνευτική αρχή του ιερού Χρυσόστομου είναι η αρχή της συνάφειας. Μάλιστα αναφέρει σχετικά πως όλη η Αγία Γραφή θα πρέπει να παριστάνεται ως ένα σώμα και αν απομονώσουμε ένα χωρίο της Αγίας Γραφής και το εξετάσουμε άσχετα προς τη συνάφειά του θα είναι σαν να τεμαχίζουμε το σώμα αυτό²⁷⁰. Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει πως ακόμη και στο πιο μικρό κομμάτι (της Γραφής), μπορεί κανείς να βρει ουσιαστικά στοιχεία του συνόλου της και για να το κάνει πιο σαφές χρησιμοποιεί το παράδειγμα του ζώου, συγκρίνοντάς το με τα νεύρα, τις φλέβες, τα οστά, τις αρτηρίες και το αίμα²⁷¹.

Η ερμηνευτική και ρητορική δεινότητα, η παιδαγωγική κατάρτιση, η βιβλική εμπάθση, η ποιμαντική δράση καθιστούν τον Ι. Χρυσόστομο όχι έναν απλό Πατέρα της Εκκλησίας αλλά δικαίως δύνανται να τον χαρακτηρίσουν ως τον κατεξοχήν ερμηνευτή και εξηγητή της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Και πράγματι δεν μπορεί κανείς ερμηνευτής να τον υπερβεί ούτε εκ των παλαιότερων ούτε εκ των νεότερων. Αυτό είναι εμφανές καθώς όλη η σύγχρονη ερμηνευτική επιστήμη έχει επηρεαστεί κατά πολύ από τον τρόπο ερμηνείας του Χρυσόστομου²⁷². Βασική του επιδίωξη ήταν η διαμέσου της ερμηνείας των Γραφών κατανόηση του

269 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., όπου παραπάνω, σελ. 69

270 ΦΟΥΝΤΑΣ ΙΕΡ., Μητροπ. Γόρτυνος, *Ο ιερός Χρυσόστομος ως ερμηνευτής*, σελ. 114

271 McKIBBENS TH. rev, *The Exegesis of John Chrysostom: Homilies on Gospels*, art in ExpT, σελ. 267

272 ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., όπου παραπάνω, σελ. 55 εξ.

μεγαλείου της Θείας Αποκαλύψεως και η σημασία της για τον άνθρωπο, προκειμένου αυτός να καταστεί εικόνα του Θεού²⁷³.

Επιπλέον ο Χρυσόστομος πολλές φορές χρησιμοποιεί και την «αναγωγική» πτυχή της ιστορικής ερμηνείας²⁷⁴. Δηλαδή με βάση την πραγματική ερμηνεία του προς εξέταση χωρίου ανάγει κάποιο άλλο πνευματικό νόημα ή συμπέρασμα, το οποίο σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να συγχέεται με την αλληγορική ερμηνεία του Ωριγένη ή των αλεξανδρινών. Αυτή η αναγωγική ερμηνεία τον βοηθά να προσδώσει πνευματικό νόημα στην ερμηνεία του αλλά και να προτρέψει τους πιστούς να βιώσουν και να ενστερνιστούν τους λόγους τους προς ωφέλεια και εν τέλει προς σωτηρία αυτών.

6.3 Το κείμενο της Καινής Διαθήκης ως ερμηνευτική αρχή στο εξηγητικό έργο Ιωάννου του Χρυσοστόμου

Η ζωή και η σκέψη του Χρυσοστόμου έχουν ως θεμέλιο, περιεχόμενο και κινητήρια δύναμη τη Γραφή²⁷⁵. Διερωτάται “Τί οὖν; αἱ Γραφαί, φησίν, οὐκ εἰσὶ χρήσιμοι;” για να δώσει αμέσως την απάντηση “Χρησιμώταται μὲν οὖν καὶ αναγκαιόταται”²⁷⁶. Θεωρεί πως όλα τα βιβλία της Αγίας Γραφής, και μάλιστα όλα τα μέρη κάθε βιβλίου, είναι θεόπνευστα και σημαντικά για τη σωτηρία μας. Και για αυτό έχει αδιαμφισβήτητη αξιοπιστία²⁷⁷ και απόλυτη αυθεντία. Επισημαίνει πως ο κυρίως συγγραφέας αυτής είναι ο Θεός και πως οι πιστοί δεν θα πρέπει να εξετάζουν “ἀπλῶς τὰ πράγματα” αλλά να προχωρούν την έρευνα και τη μελέτη με ακρίβεια εάν θέλουν να φτάσουν στην αλήθεια²⁷⁸.

Για τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο η Αγία Γραφή αποτελεί φορέα της Αποκάλυψης και μάλιστα ανώτερη και υπερέχουσα συγκρινόμενη με κάθε είδους φιλολογικό ή φιλοσοφικό δοκίμιο που μας κληροδοτήθηκε από την αρχαιότητα, καθώς τα ιερά βιβλία είναι αιώνια και ρυθμιστές της ηθικής συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ωστόσο, αν και αναφέρει πολλάκις την ενιαία και αδιαίρετη Αποκάλυψη της Αγίας Γραφής, δεν διστάζει να

273 ΤΣΑΚΩΝΑ Β., *Εισαγωγικά εις τας ομιλίας του Χρυσοστόμου εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 801

274 ΦΟΥΝΤΑΣ Ι., *Μητροπ. Γόρτυνος, Ο ιερός Χρυσόστομος ως ερμηνευτής*, σελ. 116

275 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., *όπου παραπάνω*, σελ. 481

276 ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εις τους Ανδριάντας*, Ομιλία 9, PG 49, 105

277 ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εις τήν Α΄ Προς Κορινθ.*, Ομιλία 34, PG 61, 294

278 ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εις τον Ματθαίον*, Ομιλία 17, PG 57, 563: “Μή τοίνυν ἀπλῶς τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν, ἀλλά καὶ καιρὸν, καὶ αἰτίαν, καὶ γνώμην, καὶ προσώπων διαφορὰν, καὶ ὅσα ἂν αὐτοῖς ἕτερα συμβαίη πάντα μετὰ ἀκριβείας ζητῶμεν· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐτέρως ἐφικέσθαι τῆς ἀληθείας· καὶ σπουδάζωμεν, εἰ βουλοίμεθα βασιλείας ἐπιτυχεῖν, πλεον τι τῶν παλαιῶν ἐπιδείξασθαι ἐπιταγμάτων, ὡς οὐ κένον ἄλλως ἐπιλαβέσθαι τῶν οὐρανίων”

τονίσει την υπεροχή της Καινής Διαθήκης έναντι της Παλαιάς με το σκεπτικό πως η Καινή Διαθήκη είναι φορέας του πνευματικού Νόμου και αποτέλεσμα της κοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό²⁷⁹. Το κείμενο της Αγίας Γραφής και μάλιστα της Κ.Δ. είναι σαφές και κατανοητό²⁸⁰.

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω οι ερμηνείες των βιβλίων της Κ.Δ. από τον ιερό Χρυσόστομο γίνονται με τη μορφή ομιλιών εξετάζοντας όλα τα θέματα, ιστορικά, δογματικά, κοινωνικά, ηθικά ανάλογα με την αφορμή που του δίδεται κάθε φορά και με λεπτούς χειρισμούς και βαθειά διείσδυση στο κείμενο συνάγει τα χρήσιμα συμπεράσματα προς οικοδομή του σώματος της Εκκλησίας²⁸¹.

Συμπερασματικά και σύμφωνα με τον Π. Ανδριόπουλο²⁸² θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως ο ιερός Χρυσόστομος:

1) Κατανοεί την Π.Δ. ως προπαρασκευή της Κ.Δ. και την Κ.Δ. ως πλήρωση και τελείωση της Π.Δ. και εξηγεί την Π.Δ. διαμέσου της Κ.Δ. στο βαθμό που η πρώτη ως προαναγγελία της δεύτερης είναι ασαφής και η δεύτερη ως εκπλήρωση της πρώτης είναι σαφής και απλή. Πρόσωπα, γεγονότα, θεσμοί και πράγματα της Π.Δ. κατανοούνται από τον Χρυσόστομο ως “τύποι” προσώπων, συμβάντων, τελετών και πραγμάτων της Κ.Δ. Έτσι ο Αδάμ, λόγου χάριν κατανοείται ως “τύπος” του Ιησού Χριστού

2) Θεωρεί το κείμενο της Κ.Δ. ως κατανοητό και σαφές ενώ χωρία που θεωρεί πως είναι ασαφή και δυσνόητα τα διασαφηνίζει με τα σχετικά κείμενα της Κ.Δ. Δηλαδή η μέθοδος εξήγησης της Κ.Δ. του Ιωάννη του Χρυσόστομου καθορίζεται και προσδιορίζεται από το ίδιο το κείμενο της Κ.Δ.

279 ΤΣΑΚΩΝΑ Β., *Εισαγωγικά εις τας ομιλίας του Χρυσόστομου εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον, Χρυσόστομικό Συμπόσιο*, σελ. 804

280 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., όπου παραπάνω, σελ. 600

281 ΤΣΑΚΩΝΑ Β., όπου παραπάνω, σελ. 803

282 ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., όπου παραπάνω, σελ. 624-625

Β' Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΑΥΤΩΝ

6.4 Η ερμηνευτική προσέγγιση του Ι. Χρυσοστόμου στους πειρασμούς

Ο ιερός Χρυσόστομος από τα Ευαγγέλια της Καινής Διαθήκης δεν επιλέγει να ερμηνεύσει τα κατά Μάρκον και κατά Λουκάν Ευαγγέλιο (εξαιρουμένης της παραβολής του πλούσιου και του Λαζάρου Λουκ. 16,19-31). Συνολικά θα εκφωνήσει 90 ομιλίες στο κατά Ματθαίον ευαγγέλιο πιθανότατα στην Αντιόχεια κατά το έτος 390, οι οποίες αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα των ερμηνευτικών αρχών και μεθόδων του. Μάλιστα αυτές οι ομιλίες αποτελούν το αρχαιότερο πλήρες κηρυγματικό διασωθέν υπόμνημα της αρχαίας Εκκλησίας²⁸³.

Το θέμα των πειρασμών ήταν ιδιαίτερα προσφιλές στους Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς της αρχαίας αλλά και της μετέπειτα Εκκλησίας. Επομένως, θα απασχολήσει και τον ιερό Χρυσόστομο, ο οποίος επιλέγει να εξετάσει και να ερμηνεύσει αυτούς μέσα από το κατά Ματθαίον ευαγγέλιο²⁸⁴ συνεπικουρούμενος όταν και όπου χρειάζεται και από τους άλλους δύο συνοπτικούς.

Όπως και οι προηγούμενοι αυτού Πατέρες της Εκκλησίας, έτσι και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος ερμηνεύει τους πειρασμούς συγκριτικά με την πτώση των πρωτοπλάστων προσδίδοντάς τους σωτηριολογικό χαρακτήρα ενώ ταυτόχρονα τονίζει και το απολυτρωτικό έργο και την αναμαρτησία του Ιησού, προσδίδοντάς τους μεσσιανικό και ταυτοχρόνως διδακτικό χαρακτήρα.

Ο ιερός Χρυσόστομος συνδέει άμεσα τους Πειρασμούς με το Βάπτισμα του Χριστού. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι είναι αξιοθαύμαστο πως ο Ιησούς κινήθηκε προς τον διάβολο και τον πειρασμό αυτού στην έρημο συνοδευόμενος και καθοδηγούμενος από το Άγιο Πνεύμα αμέσως μετά από τη Βάπτισμα. Μάλιστα οτιδήποτε κάνει και υπομένει είναι για να διδαχθούμε και να παραδειγματισθούμε εμείς και για αυτό τον λόγο ανέχεται τη μεταφορά του στην έρημο και την πάλη του με τον διάβολο, για να μην ταράζεται ο κάθε βαπτιζόμενος. Εάν τυχόν μετά το βάπτισμα

283 ΤΣΑΚΩΝΑ Β., *Εισαγωγικά εις τας ομιλίας του Χρυσοστόμου εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, σελ. 804

284 Ιωάν. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εις τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν*, Ομιλία 13, PG 57, 207-215

υφίσταται μεγαλύτερους πειρασμούς, με την ιδέα πως αυτό συμβαίνει αντίθετα προς τις ελπίδες του, να υπομένει τα πάντα με γενναιότητα με την πεποίθηση πως οι πειρασμοί συμβαίνουν. Εξάλλου για αυτό τον λόγο ο βαπτισμένος έχει λάβει πνευματικά όπλα, όχι για να βρίσκεται σε απραξία και αδράνεια αλλά για να πολεμά.

Για αυτό τον λόγο και ο Θεός δεν παρεμποδίζει τους επερχόμενους πειρασμούς. Πρώτον, για να αντιληφθεί ο άνθρωπος πως έγινε διαμέσου του βαπτίσματος πολύ πιο ισχυρός. Δεύτερον, για να μείνει μετριοφρων και να μην υπερηφανευθεί για το μέγεθος των δωρεών που έλαβε με το Βάπτισμα, καθώς οι πειρασμοί μπορούν να τον ταπεινώσουν. Τρίτον, για να μάθει με τη δοκιμασία των πειρασμών, ο πονηρός εκείνος δαίμονας, ο οποίος μέχρι την στιγμή της Βάπτισης είχε αμφιβολία, ότι ήταν τελειωτική η απομάκρυνση του ανθρώπου από αυτόν. Τέταρτον, για να γίνει ο άνθρωπος πιο ισχυρός και πιο συμπαγής από το σίδηρο μέσα από την πάλη των πειρασμών και πέμπτον, για να λάβει μια σαφή απόδειξη των θησαυρών που του έχουν εμπιστευθεί. Γιατί ο διάβολος δεν θα έκανε απολύτως καμία επίθεση αν δεν έβλεπε τον άνθρωπο να έχει λάβει τέτοια μεγάλη τιμή.

Εξάλλου από την αρχή ο διάβολος επαναστάτησε εναντίον του Αδάμ, γιατί τον είδε να απολαμβάνει μεγάλη τιμή αλλά και εναντίον του Ιώβ, γιατί τον είδε να στεφανώνεται από τον Θεό. Για αυτό τον λόγο και ο Χριστός προτρέπει: «γρηγορείτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν»²⁸⁵. Αλλά και για αυτό ο Ευαγγελιστής δεν παρουσιάζει τον Ιησού από μόνο του να καταφεύγει στην έρημο αλλά να οδηγείται από το Πνεύμα, σύμφωνα με το σχέδιο της Θείας Οικονομίας. Γιατί δεν πρέπει οι άνθρωποι από μόνοι τους να επιδιώκουν τους πειρασμούς αλλά αντιθέτως, όταν εκείνοι έρθουν, να τους αντιμετωπίζουν με γενναιότητα.

Και μάλιστα δεν είναι τυχαίος ο τόπος που οδήγησε το Πνεύμα τον Ιησού. Όχι στην πόλη ή στην αγορά αλλά στην έρημο, επειδή θέλει να δώσει αφορμή στον διάβολο να επιτεθεί όχι μόνο εξαιτίας της πείνας αλλά και εξαιτίας του τόπου. Γιατί κυρίως τότε επιτίθεται ο διάβολος, όταν δηλαδή, βρει τον άνθρωπο απομονωμένο και κλεισμένο στον εαυτό του. Όπως και στην Εύα στο παρελθόν επιτέθηκε, όταν βρισκόταν μόνη της, χωρίς να είναι κοντά στον άνδρα της. Γιατί πραγματικά όταν οι άνθρωποι βρίσκονται μαζί με άλλους και είναι οργανωμένοι, τότε ο

285 Mtθ. 26,41

διάβολος δεν βρίσκει το θάρρος ούτε επιτίθεται. Συνεπώς είναι απαραίτητο να συνυπάρχουν μεταξύ τους οι άνθρωποι για να μην καθίστανται ευάλωτοι στις βουλές του διαβόλου.

Όταν, λοιπόν, ο διάβολος συναντά τον Ιησού στην έρημο και μάλιστα σε έρημο αδιάβατη (γιατί άλλωστε τέτοιου είδους έρημο είχε περιγράψει και ο Ευαγγελιστής Μάρκος λέγοντας «καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων»²⁸⁶), είναι αξιοσημείωτη η κακουργία και η πονηριά με την οποία πλησιάζει τον Κύριο και εκμεταλλεύεται την κατάλληλη συγκυρία. Γιατί δεν εμφανίζεται στον Ιησού όταν νηστεύει αλλά όταν ήδη έχει πεινάσει. Έτσι πρέπει να μάθει και ο πιστός πως η νηστεία είναι το μεγαλύτερο όπλο κατά του διαβόλου και για αυτό δεν πρέπει μετά το Βάπτισμα να έχει στραμμένη την προσοχή του στην απόλαυση, τη μέθη και τα πλούσια τραπέζια αλλά πως να προσέρχεται στη νηστεία.

Άλλωστε και ο Ιησούς νήστεψε όχι γιατί ο ίδιος είχε ανάγκη τη νηστεία αλλά για να παραδώσει στους ανθρώπους ένα παράδειγμα νηστείας. Επειδή, δηλαδή, τα αμαρτήματα τα οποία είχε διαπράξει προτού βαπτισθεί ένας άνθρωπος, τον είχαν καταστήσει δούλο της κοιλίας του, για αυτό και ο Ιησούς μετά το Βάπτισμα καθιερώνει τη νηστεία. Όπως αντίστοιχα θα διέταζε ο γιατρός κάποιον ασθενή να μην κάνει όσα πράγματα συντέλεσαν ώστε να δημιουργηθεί η ασθένειά του.

Πραγματικά αυτή η λαιμαργία εκδίωξε τον Αδάμ από τον Παράδεισο, προκάλεσε τον κατακλυσμό στον καιρό του Νώε και προσέκλυσε τη φωτιά που έπεσε στα Σόδομα και στα Γόμορα. Γιατί εκεί, παρόλο που είχαμε το αμάρτημα της πορνείας σε όλες τις περιπτώσεις, η ρίζα της τιμωρίας ήταν η αδηφαγία, πράμα το οποίο υπαινίσσεται και ο προφήτης Ιεζεκιήλ λέγοντας: «Διότι αυτό ήταν το αμάρτημα των Σοδόμων επειδή με υπερηφάνεια, με αφθονία φαγητών και αμέτρητο οίνο επιδίδονταν σε σπατάλες»²⁸⁷. Κάπως έτσι και ο Ιουδαίος διέπραξαν τα μεγαλύτερα κακά, όταν οδηγήθηκαν στην ανομία εξαιτίας της μέθης και της πολυτέλειας.

Ο Χριστός νήστεψε σαράντα ολόκληρες ημέρες, προκειμένου να φανερώσει στους ανθρώπους τα φάρμακα της σωτηρίας. Και μάλιστα δεν θα νήστευε περισσότερες ημέρες για να μην προκαλέσει στους

286 Μρκ. 1,13

287 Ιεζ., 16,49

ανθρώπους αμφιβολίες για την αλήθεια της Θείας Οικονομίας με την υπερβολή του θαύματος. Αλλά νήστεψε τόσο επειδή ήδη είχαν αντέξει στο παρελθόν αντίστοιχη νηστεία τόσων ημερών ο Μωυσής και ο Ηλίας, με βοήθεια και δύναμη που είχαν αντλήσει από τον Θεό. Πραγματικά εάν νήστευε περισσότερο, θα φαινόταν σε πολλούς ανθρώπους απίστευτη η ανάληψη του ανθρώπινου σώματος από τον Χριστό.

Αφού, λοιπόν, νήστεψε σαράντα ημέρες και σαράντα νύχτες, ύστερα πείνασε. Στο τέλος αυτής της περιόδου, δίνει την ευκαιρία στον διάβολο να τον πλησιάσει για να δείξει στους ανθρώπους πως μέσα από τους πειρασμούς μπορούν να υπερέχουν και να επικρατούν αυτού, όπως ακριβώς κάνουν και οι αθλητές μέσα στις παλαιότερες.

Επειδή, λοιπόν, ήθελε ο ίδιος ο Ιησούς να προκαλέσει τον διάβολο σε αυτή την «αναμέτρηση» άφησε και την πείνα του να αποκαλυφθεί και όταν τον πλησίασε ο διάβολος, τον δέχθηκε όχι μία αλλά τρεις φορές αλλά στη συνέχεια τον νίκησε με ευκολία όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο λόγω της δύναμής του²⁸⁸.

Πιο συγκεκριμένα, συνεχίζει, ο ιερός Χρυσόστομος,

288 Ιωάν. Χρυσόστομος, Υπόμνημα εις τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν, Ομιλία 13, PG 57, 210: "Ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο αὐτὸν ἐπισπάσασθαι εἰς τοῦτο, καὶ τὸ πεινῆν αὐτῷ κατάδηλον ἐποίησε, καὶ προσελθόντα ἐδέξατο, καὶ δεξάμενος, ἅπαξ καὶ δις καὶ τρίς αὐτὸν κατέρραξε μετ' εὐκολίας τῆς αὐτῷ προσηκούσης..."

1. Ο Πρώτος Πειρασμός

Όταν ο Ιησούς πείνασε, αναφέρει ο Ευαγγελιστής Ματθαίος, εμφανίζεται σε αυτόν ο διάβολος «καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται»²⁸⁹. Γιατί ἤδη εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τον οὐρανὸ τῆ φωνῆ του Θεοῦ κατὰ τῆ διάρκεια τῆς Βάπτισης λέγουσα «οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα»²⁹⁰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Βρισκόταν ὁμως σε ἀμφιβολία καὶ ἀδιέξοδο σχετικά με τῆ φύση του Ιησοῦ γιατί ἀπὸ τῆ μία πλευρά, ἐξ' ὅσων εἶχε ἀκούσει, δὲν μπορούσε νὰ παραδεχθεῖ ὅτι ἦταν ὁ Χριστός ἕνας ἀπλὸς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆ ἄλλη ὁμως δὲν μπορούσε νὰ διανοηθεῖ πὼς ὁ Υἱὸς του Θεοῦ μπορεῖ νὰ ἔχει πεινάσει. Ἐτσι ἀρχικὰ προσπαθεῖ νὰ ἀποσπάσει τῆ ἀλήθεια μέσα ἀπὸ τὸ ψέμα καὶ τὰ δόλια μέσα που εφαρμόζει, σαν δίχτυα, καὶ προσεγγίζει τον Χριστό, με τῆ ἴδια τεχνικὴ που εἶχε πλησιάσει καὶ τον Ἀδὰμ, ἀγνοώντας τὸ ἀπόρητο μυστήριον τῆς Οἰκονομίας καὶ ποιος ἦταν πραγματικὰ αὐτός που βρισκόταν ἐνώπιόν του.

Ἀπευθυνόμενος, λοιπόν, ὁ διάβολος στον Ιησοῦ του λέει «εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται», καὶ ὄχι «επειδὴ πεινάς», γιατί νόμιζε πὼς θὰ τον εξαπατούσε με τῆ κολακεία του. Μάλιστα δὲν ἀναφέρει τῆ πείνα γιὰ νὰ μὴν φανεῖ ὅτι τον περιπαίζει. Ὡστόσο επειδὴ τῆ θεωρεῖ ταπεινωτικὴ γιὰ τον Χριστό, προσπαθεῖ νὰ τον κολακεύσει ὑποὺλα κάνοντας λόγο μόνο γιὰ τῆ ἀξία του²⁹¹.

Ὁ Χριστός, προκειμένου νὰ καταρρίψει τῆ ἔπαρση του διαβόλου, του ἀπαντὰ με ἕνα χωρίο ἀπὸ τὸ Δευτερονόμιον «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος»²⁹². Ἐπομένως ὁ διάβολος ξεκινὰ ἀπὸ τῆ ἀνάγκη που ἀναφέρεται στῆ κοιλία χωρὶς νὰ ξεχνὰ τῆ τέχνη του, γιατί με τον ἴδιον τρόπο ἐκδίωξε καὶ τον Ἀδὰμ ἀπὸ τον Παράδεισον καὶ τον ἐπλεξε με ἀναρίθμητα κακά. Ἐπειδὴ ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ τῆ ἴδια αἰτία ἦρθε σε σύγκρουση με τον Θεό, παρακούοντας τῆ ἐντολή Του, διδάσκει ὁ Χριστός τους

289 Μτθ., 4,3

290 Μτθ., 3,17

291 Ιωάν. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστήν*, Ὁμιλία 13, PG 57, 210: "Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. Οὐκ εἶπεν, Ἐπειδὴ πεινάς, ἀλλ', Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ· νομίζων ὑποκλέπτειν αὐτὸν τοῖς ἐγκωμίσις. Διὸ καὶ τὴν πείναν ἐσίγησεν, ἵνα μὴ δόξη προφέρειν αὐτῷ τοῦτο καὶ ὀνειδίζειν. Οὐ γὰρ εἰδὼς τῶν οἰκονομουμένων τὸ μέγεθος, αἰσχρὸν αὐτῷ τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι. Διὸ κολακεύων αὐτὸν ὑποὺλως, τῆς ἀξίας μέμνηται μόνης".

292 Δευτερ., 8,3: «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ρήματι τῷ ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος»

πιστούς πως δεν θα πρέπει να υπακούουν στις συμβουλές ή προτροπές του διαβόλου ακόμη και αν αυτές φαίνονται χρήσιμες ή δεν αντιβαίνουν στο θέλημα του Θεού. Η περικοπή του Δευτερονομίου έχει νόημα και περιεχόμενο μόνο αν οι πιστοί αντιληφθούν πως ο Θεός μπορεί να θρέψει τον πεινασμένο με τον Λόγο²⁹³, αντλώντας πλείστα παραδείγματα από την Παλαιά Διαθήκη. Γιατί μόνο κοντά στο Θεό ο πεινασμένος δύναται να αντιμετωπίσει οποιονδήποτε πειρασμό.

II. Ο Δεύτερος Πειρασμός

Συνεχίζοντας στον δεύτερο πειρασμό ο ιερός Χρυσόστομος αναφέρει: «*Τι έκανε, λοιπόν, ο μιαρός διάβολος;*». Επειδή νικήθηκε από τον Ιησού βλέποντας πως δεν υπέκυψε στον πειρασμό του, παρόλο που είχε πολύ μεγάλη πείνα, προχωρά στον επόμενο: «*εί υιός εί τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτόν κάτω γέγραπται γάρ ότι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περι σοῦ, καί ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψης πρὸς λίθον τὸν πόδα σου*»²⁹⁴. Οτι ακριβώς είχε κάνει με τους πρωτοπλάστους, επαναλαμβάνει και εδώ. Είχε τότε συκοφαντήσει το Θεό στον Αδάμ και την Εύα λέγοντάς τους πως από την ημέρα που θα φάνε τον απαγορευμένο καρπό²⁹⁵ θα ανοιχθούν τα μάτια τους και ότι ο Θεός άδικα τους στερεί μία τέτοια δυνατότητα ευεργεσίας. Συκοφαντεί εκ νέου τον Θεό, αυτή τη φορά στον Ιησού, προσπαθώντας να του υπενθυμίσει πως πριν λίγο στη Βάπτιση ακούσθηκε η φωνή λέγουσα πως είναι ο Υιός του Θεού, και επομένως δεν έχει να φοβάται τίποτα καθώς διαθέτει θεϊκή δύναμη.

Ο Χριστός χωρίς να αγανακτήσει ή να εξοργισθεί απαντά και εκείνος με το ρηθέν «*οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου*», υπονοώντας την ταυτότητά του. Σύμφωνα με τον ιερό Χρυσόστομο, είναι εντελώς άστοχη και άνευ ουσίας η αναφορά από του διαβόλου στα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης καθώς κανείς δεν ζητά από τον Υιό του Θεού να πέσει κάτω καθώς το γνώρισμα του Θεού είναι να σηκώνει όσους έχουν πέσει

293 Ιωάν. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν*, Ομιλία 13, PG 57, 211: «*Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι Δύναται ὁ Θεὸς καὶ ῥήματι θρέψαι τὸν πεινῶντα, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς φέρων αὐτῷ μαρτυρίαν Γραφῆς, καὶ παιδεύων, κἂν λιμῶττωμεν, κἂν ὀτιοῦν πάσχωμεν, μηδέποτε ἀφίστασθαι τοῦ Δεσπότης*».

294 Μτθ., 4,6

295 Γεν., 3,5: «*ἤδει γὰρ ὁ Θεός, ὅτι ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν*»

κάτω²⁹⁶. Για αυτό τον λόγο και ο Χριστός δεν αναλώθηκε ρίχνοντας εαυτόν κάτω υποκύπτοντας στη διαβολική επιθυμία.

III. Ο Τρίτος Πειρασμός

Στον τρίτο πειρασμό ο Χριστός δεν φανερώνει ακόμη την πραγματική του ταυτότητα αλλά εξακολουθεί να συνδιαλέγεται με τον διάβολο σαν ένας απλός άνθρωπος, αφού έχει αναφέρει πως «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» και «οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου». Μάλιστα στο σημείο αυτό ο ιερός Χρυσόστομος παραλληλίζει τον διάβολο με έναν πυγμάχο, γιατί μεταφέρει τη συζήτηση από το ένα θέμα στο άλλο όπως κάνουν οι ζαλισμένοι πυγμάχοι που έχουν δεχθεί απανωτά χτυπήματα και εξακολουθούν να στριφογυρίζουν ζαλισμένοι.

Έτσι, λοιπόν, προχωρά ο διάβολος και στον τρίτο πειρασμό ανεβάζοντας σε ένα ψηλό σημείο τον Ιησού. Αυτό που ζητά είναι η προσκύνηση από αυτόν καθώς επιθυμεί ο διάβολος να παρουσιάσει τον εαυτό του ως δημιουργό και βασιλιά του σύμπαντος και κατ' επέκτασιν Θεό. Ακόμη και τότε ο Ιησούς χωρίς σφοδρότητα του απαντά ήρεμα και απλά «ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ»²⁹⁷. Η φράση αυτή υποδηλώνει περισσότερο διαταγή παρά επίπληξη, γιατί συγχρόνως τον έκανε να φύγει από κοντά του.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος αφού ολοκληρώσει και τον τρίτο πειρασμό κάνει μια σύντομη μνεία στον Ευαγγελιστή Λουκά²⁹⁸, ο οποίος αναφέρει: «καὶ συντελέσας πάντα πειρασμόν», επιθυμώντας να

296 Ιωάν. Χρυσόστομος, *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστήν*, Ομιλία 13, PG 57, 212: "Οὐδεὶς γὰρ παρὰ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ταῦτα αἰτεῖ, ἀλλὰ διαβόλου καὶ δαιμόνων τὸ βάλλειν ἑαυτὸν κάτω τοῦ Θεοῦ δὲ, καὶ τοὺς κειμένους ἀνίσταν. Εἰ γὰρ δύναμιν ἐπιδείξασθαι ἔδει, οὐχ ἑαυτὸν ρίπτον τα εἰκῆ καὶ κρημνίζοντα, ἀλλ' ἐτέρους σώζοντα".

297 Mtθ., 4,10

298 Ιωάν. Χρυσόστομος, *αὐτόθι*: "Καὶ πῶς ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι πάντα συνετέλεσε πειρασμόν; Ἐμοὶ δοκεῖ τὰ κεφάλαια τῶν πειρασμῶν εἰπῶν, πάντα εἰρηκέναι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐν τούτοις περιειλημμένων. Τὰ γὰρ μυρία συνέχοντα κακὰ, ταῦτά ἐστι τὸ γαστρι δουλεύειν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν τι ποιεῖν, τὸ μανία χρημάτων ὑπεύθυνον εἶναι. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ μισρὸς οὗτος συνιδῶν, τὸ πάντων ἰσχυρότερον ὕστερον τέθεικε, τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἄνωθεν μὲν καὶ ἐξάρχῃς ὠδίνων ἐλθεῖν ἐπὶ τοῦτο, ἔσχατον δὲ τοῦτο τηρῶν, ὡς τῶν ἄλλων δυνατώτερον ὄν. Καὶ γὰρ οὗτος αὐτοῦ τῆς πάλης ὁ νόμος, τὰ δοκούντα μᾶλλον ὑποσκελίζει, ταῦτα ἔσχατα προσάγειν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ ἐποίησε. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι εὐτελεστέρων καὶ ἀσθενεστέρων ἀρξάμενος, ἐπὶ τὸ ἰσχυρότερον πρόεισι".

διευκρινίσει πως όλοι οι πειρασμοί εμπεριέχονται σε αυτούς οι οποίοι είναι οι μεγαλύτεροι.

Όταν τελείωσαν οι πειρασμοί ήλθαν οι άγγελοι για να υπηρετήσουν τον Ιησού. Όσο χρόνο λάμβαναν χώρα οι πειρασμοί ο Ιησούς δεν άφησε τους αγγέλους να πλησιάσουν και φανερωθούν για να μην τον απομακρύνει από κοντά του. Όταν όμως ταπεινώθηκε παρ' όλες του τις προσπάθειες και ετράπη σε φυγή ο διάβολος, τότε αποκαλύφθηκαν οι άγγελοι. Και ο ιερός συγγραφέας προτρέπει τους πιστούς να αντισταθούν στους πειρασμούς²⁹⁹ και τότε οι άγγελοι θα τους υποδεχθούν και θα τους συνοδεύουν στον ουρανό, όπως οδήγησαν με τη δοκιμασία της φτώχειας, της πείνας και της στεναχώριας τον φτωχό Λάζαρο.

299 Ιωάν. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εις τόν ἅγιον Ματθαῖον τόν εὐαγγελιστήν*, Ομιλία 13, PG 57, 213: "ἵνα καί σὺ μάθῃς, ὅτι καὶ σὲ μετὰ τὰς κατ' ἐκεῖνον νίκας ἄγγελοι δέξονται, κροτοῦντες καὶ δορυφοροῦντες ἐν ἅπασιν. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν Λάζαρον μετὰ τὴν κάμινον τῆς πτωχείας καὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς στενοχωρίας ἀπάσης, ἄγγελοι λαβόντες ἀπῆλθον".

IV. Ο διάβολος κατά τον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο

Εξ όσων καταγράφηκαν και ερμηνεύθηκαν από τον ιερό Χρυσόστομο σχετικά με τους πειρασμούς, αντιλαμβανόμαστε πως ήταν καταλυτικός ο ρόλος του διαβόλου ήδη από καταβολής κόσμου ως προς το πειράζειν και δοκιμάζειν του ανθρώπους με αποκορύφωση βέβαια τους πειρασμούς του Ιησού. Ακολούθως εν συντομία θα εκτεθεί η διδασκαλία του ιερού συγγραφέα η σχετική με το πρόσωπο του διαβόλου.

Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος υποστήριζε πως παρόλο που ο λόγος για τον διάβολο δεν είναι καθόλου ευχάριστος παρόλα αυτά είναι επωφελής και σωτήριος για να γνωρίζουν οι άνθρωποι όσα πρέπει να αποφεύγουν³⁰⁰. Για αυτό και στις ομιλίες του καταπιάνεται συχνά με αυτό το πονηρό θηρίο³⁰¹ και προσπαθεί να κάνει φανερές τις ιδιότητές του αλλά και τις προθέσεις του στους ανθρώπους.

Σύμφωνα με τον ιερό Πατέρα ο διάβολος και οι δαίμονές του είναι δημιουργήματα του Θεού, πολύ πριν ο Θεός δημιουργήσει τον υλικό κόσμο και τον άνθρωπο. Πριν εκπέσει, ως άγγελος του Θεού, ήταν ανώτερος από τον άνθρωπο³⁰². Δεν ήταν από την αρχή κακός αλλά ελεύθερα επαναστάτησε κατά του Θεού και απέκτησε το κακό σαν ξένο και επείσακτο³⁰³. Για τον λόγο αυτό ονομάστηκε και αποστάτης³⁰⁴. Αιτία της πτώσης του διαβόλου ήταν ο εγωισμός του, ο οποίος αποδείχθηκε η αιτία όλων των κακών.³⁰⁵ Και στη συνέχεια βάζει τα δυνατά του για να παρασύρει³⁰⁶ στην πτώση και τον άνθρωπο³⁰⁷. Με την πειθώ προσπαθεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στη διάπραξη της αμαρτίας, τον ωθεί χωρίς να τον εξαναγκάζει να τη διαπράξει. Τον παρακινεί και τον εξαπατά αλλά ο άνθρωπος, ο ασθενής στην προαίρεση και ράθυμος³⁰⁸, είναι εκείνος που εν τέλει επιλέγει να προχωρήσει στην αμαρτία.

300 *Εις Γεν. Ομιλία*, 3,6, PG 53,38

301 *Εις Γεν. Ομιλία*, 62,4, PG 54,537

302 *Εις Ματθ. Ομιλία*, 43,4, PG 57, 462: "Εἶπε γάρ μοι, οὐχὶ ἀσώματος δύναμις ἦν ὁ διάβολος; οὐ τῶν ἀνθρώπων βελτίων; Ἄλλ' ὅμως ἐξέπεσεν".

303 ΜΟΥΣΤΑΚΑ Χ. Μητροπ., *Ο διάβολος κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, Χρυσοστομικό Συμπόσιο*, σελ.206

304 *Προς τους εγκαλούντας, τινός ένεκεν...ομιλ.* 2,2, PG 49, 263

305 *Εις Ιωαν.Ομιλία*, 16,4, PG 59,106

306 *Εις Ματθ. Ομιλία*, 41,2, PG 57, 448: "Οὐ γάρ δὴ μόνον οἱ δαίμονες σκευὴ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ ἐκείνου πράττοντες ἄνθρωποι. Δηλῶν τοίνυν ὅτι οὐ δαίμονας ἐκβάλλε ἰμόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πλάνην τῆς οἰκουμένης ἅπασαν ἀπελάσει, καὶ τὰς μαγγανείας αὐτοῦ καταλύσει, καὶ πάντα ἄχρηστα ποιήσει τὰ ἐκείνου, ταῦτα εἶρηκε. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀρπάσει, ἀλλὰ, Διαρπάσει· τὸ μετ' ἐξουσίας γινόμενον δηλῶν".

307 ΜΟΥΣΤΑΚΑ Χ. Μητροπ., όπου παραπάνω, σελ.205

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος αναφέρει πως ονομάσθηκε διάβολος επειδή διέβαλε τον άνθρωπο προς τον Θεό, τον Θεό προς τους ανθρώπους αλλά και τους ανθρώπους μεταξύ τους³⁰⁹. Επιπλέον εξηγεί πως ονομάζεται και σατάν³¹⁰, προσωνύμιο που παραπέμπει στην εβραϊκή γλώσσα αλλά και πατέρας του ψεύδους³¹¹, καθώς εκείνος το γέννησε και διαστρέβλωσε την αλήθεια.

Έργο του διαβόλου είναι ο αποπροσανατολισμός του ανθρώπου από τον δρόμο του Θεού και κατ' επέκτασιν η απώλεια της σωτηρίας του με μεθοδείες³¹² και παγίδες. Και μηχανεύεται τρόπους ποικίλους, μορφές και τεχνάσματα προκειμένου να φέρει σε πέρας τα δολοπλόκα σχέδιά του. Αν και πολύπλοκες οι μηχανές του, δεν μπορεί να δελεάσει ή να εκβιάσει απευθείας τον άνθρωπο για αυτό και χρησιμοποιεί την απάτη³¹³ ως μέσω επίτευξης του σκοπού του.

Ωστόσο ο ιερός Χρυσόστομος τοποθετείται ξεκάθαρα σχετικά με το ποιος ευθύνεται για την απομάκρυνση από το Θεό και την επιλογή της αμαρτίας. Δεν ήταν ο διάβολος εκείνος που ευθύνεται εν τέλει για την επιλογή των πρωτοπλάστων αλλά οι ίδιοι οι άνθρωποι κάνοντας χρήση ή μάλλον κατάχρηση της ελευθερίας τους. Μπορούσαν οι ίδιοι να επιλέξουν είτε το καλό είτε το κακό³¹⁴, γιατί διαφορετικά ακουσίως δεν θα εξέπεφταν. Άλλωστε εάν ο Θεός τιμωρούσε κατά την επίγεια ζωή όλους τους πονηρούς και τιμούσε τους πιστούς και αγαθούς, θα ήταν περιττή η Ημέρα της Κρίσεως³¹⁵.

308 *Προς τους εγκαλούντας, τινός ένεκεν...ομιλ. 2,2, PG 49, 38: "καί τής ραθυμίας εκείνης τίνομεν δίκας. Τόν Θεόν ύβριζόμενον περιεΐδες' ίδου συνεχώρησεν ύβρισθῆναι βασιλέα' και τόν περι τῶν έσχάτων έπικρεμασθῆναι πᾶσι κίνδυνον, ίνα έν τῷ φόβῳ τούτῳ τῆς ραθυμίας εκείνης δῶμεν δίκην"*

309 *Προς τους εγκαλούντας, τινός ένεκεν...ομιλ. 2,2, PG 49, 259-260*

310 *Εις Β' Κορ. Ομιλία 26,2, PG 61,577-578: "Τί οὖν έστι τὸ λεγόμενον; Σατᾶν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ.."*

311 *Εις Ιωαν. Ομιλία 54,3, PG 59,299: "Υμεῖς έκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου έστε, και τὰς έπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, και έν τῇ ἀληθεία οὐχ έστηκεν. Ὅταν λαλῆ τὸ ψεῦδος, έκ τῶν ιδίων λαλεῖ...Ἐκεῖνος γάρ έτεκε τὸ ψεῦδος πρῶτος, λέγων Ἥ αν ήμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί. Καί αὐτὸς αὐτῷ πρῶτος έχρήσατο.."*

312 *Εις Εφεσ. Ομιλία 22,3, PG 62,158: "Και ένδύσασθε τήν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Οὐκ εἶπε, Πρὸς τὰς μάχας, οὐδὲ Πρὸς τοὺς πολέμους, ἀλλά Πρὸς τὰς μεθοδείας. Οὐδὲ γάρ ἀπλῶς, οὐδὲ φανερωῶς ἡμῖν ὁ έχθρὸς πολεμεῖ, ἀλλά μεθοδεῖα. Τί έστι μεθοδεῖα; Μεθοδεῦσαι έστι τὸ ἀπατῆσαι, και διὰ μηχανῆς ελεῖν, ὅπερ και επί τῶν τεχνῶν γίνεται, και έν λόγοις, και έν ἔργοις, και έν παλαίσμασιν, επί τῶν παραγόντων ἡμᾶς".*

313 ΜΟΥΣΤΑΚΑ Χ. Μητροπ., *Ο διάβολος κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, Χρυσοστομικό Συμπόσιο, σελ.208*

314 *Εις Γέν. Ομιλία 17,4-5, PG 53, 139-140*

315 *Προς τους λέγοντας, ότι δαίμονες τα ανθρώπινα δικοκούσι... ομιλ. 1,7, PG 49, 254: "Εί γάρ πάντας ένταῦθα έκόλαζε τοὺς πονηροὺς, και πάντας ένταῦθα έτίμα τοὺς αγαθούς, περιττή ή τῆς κρίσεως ἦν ή μέρα. Πάλιν εί μηδένα έκόλαζε πονηρόν, μηδὲ έτίμα τινὰ τῶν αγαθῶν, και οἱ φαῦλοι φαυλότεροι*

ν. Παλαιός και Νέος Αδάμ

Η Καινή Διαθήκη επαναλαμβάνει ότι οι άνθρωποι κατάγονται από το αρχέτυπο του συζυγικού ζεύγους που πρέπει να ανακαινιστεί στους κόλπους της νέας ανθρωπότητας³¹⁶. Και η πρωτοτυπία του μηνύματος αυτής έγκειται στο γεγονός πως παρουσιάζει τον Ιησού Χριστό ως τον Νέο Αδάμ, κάτι που τονίζεται ιδιαίτερος στα Ευαγγέλια. Έτσι προβάλλεται μία αντίθεση ανάμεσα στον Αδάμ, που επιδίωξε να γίνει Θεός και κατά την ερμηνευτική παράδοση τονίζεται ως η πηγή της ανθρώπινης αμαρτίας³¹⁷, και στον πραγματικό Αδάμ, τον Χριστό, που αντιστάθηκε στον πειράζοντα.

Στα πλαίσια της τυπολογικής και σωτηριολογικής ερμηνευτικής μεθόδου, την οποία ο ιερός Χρυσόστομος επιλέγει να ακολουθήσει στη διήγηση των πειρασμών του Ιησού υπό του διαβόλου στην έρημο, είναι απαραίτητο να τονισθεί και εδώ η σύγκριση και ο παραλληλισμός του παλαιού Αδάμ και του «νέου Αδάμ», δηλαδή του Αδάμ και του Χριστού. Ο ιερός ερμηνευτής στην ανάλυση στην οποία υπεισέρχεται δεν παραβλέπει τις αντιστοιχίες αλλά τις εκ διαμέτρου αντίθετες συμπεριφορές των δύο αυτών προσώπων.

Από την αρχή ο διάβολος εξεγέρθηκε κατά του Αδάμ επειδή είδε πως απολαμβάνει ιδιαίτερης εκτίμησης και αξίας από τον Θεό. Αντιστοίχως ο διάβολος έφερε τον Ιησού αντιμετώπιση σε καταστάσεις που ο παλαιός Αδάμ είχε υποκύψει. Ο Ιησούς, ως νέος Αδάμ, κατά τον ιερό Χρυσόστομο, συμβουλεύει τους πιστούς να είναι σε εγρήγορση, να προσεύχονται και με γενναιότητα να αντιμετωπίζουν δοκιμασίες του πειράζοντα.

Ο διάβολος επιλέγει να επιτεθεί στον Χριστό, στον νέο Αδάμ, όπως επιτέθηκε και στους πρωτόπλαστους, με αφορμή όχι μόνον την πείνα αλλά και τον τόπο. Επειδή θεωρεί πως οι άνθρωποι είναι ευάλωτοι, όταν είναι μόνοι τους μακριά από τους υπόλοιπους και κλεισμένοι στον εαυτό

και κακίους ἂν ἐγένοντο, ὡς πολλῶ τῶν χρηστῶν ῥαθυμότεροι· και μειζόνως οἱ βουλόμενοι βλασφημεῖν, κατηγορήσαν ἂν τοῦ Θεοῦ, και ὀλοσχερῶς ἂν εἶπον ἀποστερεῖσθαι προνοίας τὰ καθ' ἡμᾶς...Οὐ κολάζει μὲν ἅπαντας, ἵνα σε πείσῃ, ὅτι ἔστιν ἀνάστασις· κολάζει δέ τινας, ἵνα τοὺς ῥαθυμότερους τῷ φόβῳ διὰ τῆς τῶν ἐτέρων τιμωρίας ποιήσῃ σπουδαιότερους. Πάλιν τιμᾷ μὲν τινας τῶν ἀγαθῶν, ἵνα ἐτέρους ἐπισπάσῃται ταῖς τιμαῖς πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς ζῆλον”.

316 Λεξικόν Βιβλικῆς Θεολογίας, «Αδάμ», σελ. 32

317 A Dictionary of Biblical Interpretation, «Adam», σελ.7

τους. Αυτό έκανε με τους πρωτόπλαστους, το ίδιο επαναλαμβάνει, χωρίς επιτυχία τη δεύτερη φορά με τον Ιησού.

Ο Ιησούς νήστευσε, αναφέρει ο Χρυσόστομος, αμέσως μετά τη Βάπτισή του, όχι γιατί ο ίδιος είχε πραγματική ανάγκη αλλά για να διδάξει πως πρέπει να λειτουργούν οι άνθρωποι. Ωστόσο ο ίδιος ο Αδάμ εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο εξαιτίας της ακράτειας της κοιλίας του³¹⁸, δηλαδή της λαιμαργίας του που, κατά τον ιερό Χρυσόστομο, είναι το ταπεινότερο και υλικότερο κίνητρο της πτώσης. «*Δια βρώσεως πειράσθηκε ο πρώτος Αδάμ και έπεσε, δια βρώσεως πειράζεται και ο νέος Αδάμ*»³¹⁹, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει και ο Π. Τρεμπέλας.

Επιπλέον, αναφέρει ο Χρυσόστομος αναφορικά με τον δεύτερο πειρασμό πως ο πρώτος Αδάμ εξαπατήθηκε και παραπλανήθηκε από τον διάβολο με τη φράση «*ὅτι ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ’ αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί*», χωρίς ουσιαστικά να καρπωθεί κάποια ευεργεσία από αυτόν. Αντιθέτως ο νέος Αδάμ, επικαλείται τα λόγια του προφήτη³²⁰ και αποφεύγει να πέσει στην παγίδα του πειράζοντα.

Ο Χριστός, ως νέος Αδάμ, σύμφωνα με τον ιερό Χρυσόστομο, καταφέρνει να στεφθεί νικητής «*επί του πειράζοντος*» από την αρχή ως το τέλος της δοκιμασίας³²¹ και να αποτελεί πρότυπο νίκης ώστε να οδηγήσει τη νέα ανθρωπότητα εκ νέου στον Παράδεισο από τον οποίο είχε εκδιωχθεί εξαιτίας του πρώτου Αδάμ. Για να κάνει τους ανθρώπους κοινωνούς της αιώνιας ζωής την οποία στερήθηκαν με την παρακοή των Πρωτοπλάστων και την έξωση από τον Παράδεισο. Για να μπορέσουν να ανακτήσουν την ψυχική απώλεια και να μετατρέψει τις συμφορές και τα θεωρούμενα καλά σε αφθαρτοποίηση και αιώνια ζωή³²². Γιατί είναι γνωστό ότι ο μεν πρώτος Αδάμ «*ἀπώλεσεν ἡμᾶς*», ο δε δεύτερος μας έσωσε και μας σώζει³²³.

318 *Εἰς Ματθ. Ομιλία, 13, PG 57, 209: "Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἡ ἀκρασία τῆς γαστρὸς ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου.."*

319 ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ευαγγέλιον*, σελ. 67

320 *Εἰς Ματθ. Ομιλία, 13, PG 57, 211: "Ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων ἐποίησε, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ. Ὅσπερ γὰρ τότε διέβαλε τὸν Θεόν, λέγων, ὅτι Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί· διὰ τούτων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ἠπάτηται καὶ παρελογίσθησαν, καὶ οὐδέν εἰσιν εὐηργετημένοι· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται λέγων, ὅτι Εἰκὴ σε ἐκάλεσεν Υἱόν..."*

321 *Λεξικόν Βιβλικῆς Θεολογίας, «Δοκιμασία/Πειρασμός», σελ. 288*

322 *ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Αρχιμανδρ., Από τον Παλαιό στο Νέο Αδάμ, Σύναξη, σελ. 26*

VI. Προτροπές

Ο ιερός Χρυσόστομος αφού ερμήνευσε τους πειρασμούς και τις προεκτάσεις αυτών στη συνέχεια προχωρά σε ευθείες προτροπές προς τους πιστούς. Τους συμβουλεύει να έχουν ως παράδειγμα τον Χριστό προκειμένου να αντιμετωπίσουν και να αντικρούσουν και τους δικούς τους πειρασμούς με πίστη και εμπιστοσύνη στον Θεό Πατέρα.

Επειδή πλείστα είναι τα κακά που πηγάζουν από το διάβολο, όπως η υποταγή στις επιταγές της κοιλίας, η κενοδοξία και η ενοχή για την υπερβολική αγάπη του χρήματος, ο ιερός συγγραφέας εφιστά την προσοχή των χριστιανών. Και μάλιστα καθώς η πλεονεξία, η οποία είναι η ισχυρότερη όλων των πειρασμών, μένει στο τέλος για να καταφέρει να λυγίσει τον Χριστό, ο Χρυσόστομος την τονίζει ιδιαίτερα. Ανάμεσα στα υπόλοιπα συγκαταλέγεται και η κακία, η οποία είναι προϊόν σκέψεως του διαβόλου και πολλές φορές ωθείται από αυτόν ο άνθρωπος να λειτουργήσει με βάση αυτή με αποτέλεσμα να εκδηλώνει το κακό στον κόσμο³²⁴.

Σύμφωνα με τον Χρυσόστομο, ο διάβολος ξεκινά να πειράζει τον Ιησού από εκείνον που θεωρείται ευτελέστερος και ασθενέστερος για να καταλήξει στον ισχυρότερο πειρασμό. Και μάλιστα έχει σχεδιάσει έναν ακήρυκτο πόλεμο προς τους ανθρώπους ως άσπονδος εχθρός. Όσο οι άνθρωποι εργάζονται για τη σωτηρία τους εκείνος εργάζεται για την απώλειά τους. Και για τον λόγο αυτό ο ιερός Χρυσόστομος προτρέπει πολύ χαρακτηριστικά να μην αποστρεφόμεστε τον διάβολο μόνο με τα λόγια μας αλλά και με τα έργα μας. Γιατί τοποθετεί στους ανθρώπους παγίδες προκειμένου να πλουτίσουν επί γης αποστερώντας τους τη δυνατότητα να πλουτίσουν με τους ουράνιους θησαυρούς.

Η φτώχεια, η λαιμαργία, η πλεονεξία είναι όπλα και δοκιμασίες στις οποίες υποβάλλει ο διάβολος τους ευάλωτους ανθρώπους. Ο ιερός Χρυσόστομος καλεί σε συνεχή αγώνα και επαγρύπνηση τους ανθρώπους, προβάλλοντας το παράδειγμα του Ιώβ, ο οποίος αποδείχθηκε λαμπρότερος καθώς δεν μπόρεσε να απαρνηθεί την αγάπη του προς τον Θεό παρά τις όσες πληγές κλήθηκε να αντιμετωπίσει. Αλλά και το ακόμη

323 ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ, Μητροπ., *Σύγκρισις και Παραλληλισμός του Παλαιού Αδάμ και του Νέου*, Ιερός Σύνδεσμος, σελ. 1 -4

324 ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., *Ο Βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, σελ. 358

λαμπρότερο παράδειγμα του Ιησού, ο οποίος διαχειρίστηκε με απόλυτη ηρεμία τις ασεβείς δοκιμασίες του διαβόλου.

Επομένως καταλήγει ο Χρυσόστομος πως πρέπει να έχουν οι άνθρωποι υπόψιν τους πως έργο του διαβόλου είναι να τους βλάπτει με μέσο την κολακεία ενώ έργο του Θεού είναι να τους παιδεύει προς το συμφέρον τους. Και να μην επιζητούν τον άνετο βίο σκεπτόμενοι μόνο τα εφήμερα. Γιατί πράγματι υπάρχουν άνθρωποι που σκέπτονται μόνο να απολαμβάνουν τον παρόντα βίο. Αλλά αυτό τους κάνει να μην διαφέρουν καθόλου από τα ζώα.

Ο Θεός όμως θα ανταμείψει αυτούς τους ανθρώπους, όπως ο αγωνοθέτης τον Ολυμπιονίκη, ο βασιλιάς τον στρατιώτη και ο κύριος τον υπηρέτη, όπως άλλωστε αντάμειψε και τον Λάζαρο, που υπέφερε εξαιτίας της φτώχειας και της πείνας. Γιατί μπορεί να απαιτούνται πόνοι και κόποι προκειμένου να αποδοθεί στους δίκαιους και ευσεβείς η επιβράβευση. Και για τον λόγο αυτό, καλεί και ο ιερός Χρυσόστομος, τους πιστούς να κάνουν αγόγγυστα αποφεύγοντας τις δοκιμασίες του διαβόλου και έχοντας απεριόριστη εμπιστοσύνη στο δωροδότη Θεό. Δεν χρειάζεται ραθυμία, ματαιοδοξία και αμέλεια, όπως επέδειξε στον βίο του ο Αδάμ γιατί τότε βρίσκει ευκαιρία ο διάβολος να οδηγήσει τους ανθρώπους σε αμαρτία και επομένως να τους απομακρύνει από τον Θεό.

Αυτά πρέπει, σύμφωνα με τον Χρυσόστομο, να συλλογίζονται όλοι οι άνθρωποι και να γνωρίζουν πως θα λογοδοτήσουν επί του φοβερού βήματος για όλα τα πεπραγμένα της ζωής τους. Και εάν έχουν διάγει τον βίο τους με αρετή, τότε θα απολαύσουν τα αγαθά που τους έχει υποσχεθεί ο Θεός με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Ιησού Χριστού αιωνίως.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΕΙΡΑΣΜΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ο διάβολος παρουσιάζεται στην Αγία Γραφή ως «ο πειράζων» προσπαθεί να θέσει σε κίνδυνο τη σωτηρία του ανθρώπου απομακρύνοντάς τον από τον Θεό, όπως έκανε στον Παλαιό Αδάμ με επιτυχία, με αποτέλεσμα να τον εκδιώξει από τον Παράδεισο και να του στερήσει την κοινωνία με το Θεό. Στη διήγηση των πειρασμών του Ιησού μετά το Βάπτισμά του, όπως παραδίδεται από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές, φανερώνεται για μία ακόμη φορά προκειμένου να φέρει εις πέρας το δόλιο έργο του. Αυτή τη φορά όμως ο Νέος Αδάμ δεν θα πεισθεί από τους λόγους και τους πειρασμούς του. Ο Ιησούς δεν απαντά στον πειράζοντα διάβολο «*είμι υἱὸς τοῦ Θεοῦ*» αλλά με βαθιά ταπεινοφροσύνη νικά τον πειρασμό όχι ως Θεός αλλά ως άνθρωπος³²⁵. Στη μάχη εναντίον του διαβόλου νίκησε ο Χριστός. Στην ψεύτικη θεοποίηση της δύναμης και της ευημερίας και στην ψεύτικη υπόσχεση του μέλλοντος ο Χριστός αντιπαρέθεσε τον Θεό ως το αληθινό αγαθό του ανθρώπου³²⁶.

Στις δοκιμασίες και στους πειρασμούς ο Ιησούς απαντά στον Σατανά πως κανένα βασίλειο αυτού του κόσμου δεν είναι η Βασιλεία του Θεού και δεν αποτελεί αυτόχρονα τον παράδεισο της ανθρωπότητας. Το ανθρώπινο βασίλειο παραμένει ανθρώπινο και όποιος ισχυρίζεται ότι θα μπορούσε να οικοδομήσει τον ευτυχισμένο κόσμο απουσία Θεού, παγιδεύεται ο ίδιος από το διάβολο, ο οποίος υπόσχεται πως θα του το παραδώσει³²⁷.

Ο ιερός Χρυσόστομος, στην Ομιλία του στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο πραγματεύεται το θέμα των πειρασμών εξετάζοντάς τους προς παραδειγματισμό και ωφέλεια των πιστών. Οι άνθρωποι δοκιμάζονται, όπως δοκιμάσθηκε και ο ίδιος ο Υιός του Θεού. Και το έργο τους είναι δύσκολο καθώς ο διάβολος τους θέτει συνεχώς προσκόμματα. Το δυνατό της αμαρτίας έγκειται στην εξασθένηση της ανθρώπινης βούλησης ως συνέπεια της προπατορικής αμαρτίας, τη γνωστή

325 ΦΑΡΡΑΡ ΦΡ., Ο Βίος του Χριστού, σελ. 97

326 ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ, σελ. 61

327 αυτόθι

concupiscentiam, δηλαδή τη ροπή προς το αμαρτάνειν, σύμφωνα με τη δογματική³²⁸. Η αμαρτία επομένως πηγάζει εκ της ελευθέρως βούλησης των λογικών όντων, τα οποία δέχονται ερεθίσματα εκ του κόσμου της αμαρτίας ή εκ του σατανά. Αυτόν καλείται να αντιμετωπίσει και απορρίπτοντας κάθε μορφή πειρασμού και δοκιμασίας, όπως επέδειξε ο ίδιος ο Ιησούς.

Ο Χρυσόστομος, προτρέπει τους πιστούς να γίνουν μιμητές της νίκης του Χριστού και να έχουν πάντα υπόψιν τους πως οι ίδιοι δεν ενδιαφέρονται τόσο πολύ για τη σωτηρία τους, όσο ενδιαφέρεται ο πονηρός για την απώλειά τους. Τα όπλα τα οποία επιστρατεύει σε αυτό τον ανοίκειο αγώνα είναι δόλια και πονηρά. Η φτώχεια, η λαιμαργία, η πλεονεξία μπορούν να θαμπώσουν τους ανθρώπους και να τους απομακρύνουν από το σωτηριώδες έργο του Θεού. Κάθε άνθρωπος, κάθε πιστός καλείται να βρεθεί στη δική του «έρημο» και να παλέψει με τις δοκιμασίες που θα αποκαλυφθούν μπροστά του, με «τους δικούς του δαίμονες». Και αυτή τη φορά ο άνθρωπος θα πρέπει να πάψει να είναι ευάλωτος και να παραβλέψει τις υλικές ανάγκες και τη ματαιοδοξία, που εκπορεύονται από την ανθρώπινη φύση αλλά να προσπαθήσει να εξυψώσει αυτή και να επιτύχει την εν Χριστώ ζωή.

Εν κατακλείδι από την ερμηνεία του Ιωάννου του Χρυσοστόμου του κειμένου των Πειρασμών του Ιησού συνάγονται οι εξής ερμηνευτικές εκδοχές:

α) Κατά την ηθική ερμηνεία του, το νόημα των Πειρασμών συνίσταται στην υπογράμμιση της αλήθειας ότι η κατανίκηση των διαφόρων πειρασμών, ακόμη και για κάθε άνθρωπο, είναι δυνατή με τη μελέτη και εφαρμογή της Αγίας Γραφής. Η ερμηνεία αυτή στηρίζεται στο ότι ο Ιησούς αντικρούει τους Πειρασμούς με την παράθεση βιβλικών χωρίων.

β) Κατά την αδαμολογική θεωρία οι Πειρασμοί του Ιησού παραλληλίζονται προς τον Πειρασμό του Αδάμ στον Παράδεισο. Ο πρώτος Αδάμ υπέκυψε (στην επιθυμία του “φαγείν”), ενώ ο Ιησούς, ως δεύτερος Αδάμ, νίκησε τον Πειρασμό και εν τέλει τον ίδιο τον διάβολο. Επομένως μέσω αυτής της θεωρίας τονίζεται η αναμαρτησία του Χριστού.

328 ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», ΘΗΕ, σελ. 251

γ) Κατά την ιουδαϊκή τυπολογική ερμηνεία οι Πειρασμοί του Ιησού και η νικηφόρα αντιμετώπισή τους αντιτίθενται στην πορεία του ιουδαϊκού λαού στην έρημο, κατά την οποία ο λαός υπέκυψε στους πειρασμούς.

δ) Κατά την ορθότερη για τον Ιησού Χριστό μεσσιανική ερμηνεία οι τρεις προτάσεις του σατανά εκπροσωπούν την ιουδαϊκή περί του Μεσσία αντίληψη. Ο Ιησούς με λόγους της Παλαιάς Διαθήκης καταδεικνύει ότι δεν επιθυμεί να επιβληθεί στο λαό του ως ο ισχυρός πολιτικός Μεσσίας αλλά ως ο υπακούων μέχρι θανάτου Υιός του Θεού.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο πειρασμός περιγράφεται στην Παλαιά αλλά και στην Καινή Διαθήκη. Κάνει την εμφάνισή του στον Παλαιό Αδάμ και συνεχίζει στον Νέο Αδάμ, τον Χριστό. Η Βάπτιση του Χριστού αποτελεί την έναρξη του σωτηριώδους έργου του, κατά την στιγμή της οποίας φανερώνεται για πρώτη φορά σύσσωμη η Αγία Τριάδα. Οι Συνοπτικοί Ευαγγελιστές, ο Μάρκος (1,12-13), ο Ματθαίος (4,1-11) και ο Λουκάς (4,1-13), παρεμβάλλουν τη διήγηση των πειρασμών του Ιησού στην έρημο, όπου οδηγήθηκε από το Άγιο Πνεύμα, μετά της Βάπτισης και προ της έναρξης της δημόσιας δράσης του, προκειμένου να πειρασθεί από τον διάβολο. Κατά τις σαράντα ημέρες της απομόνωσης του Ιησού στην έρημο οι δοκιμασίες ήταν συνεχείς με αποκορύφωμα τους τρεις πειρασμούς που του ετέθησαν μετά το πέρας των ημερών αυτών υπό καθεστώς πλήρους νηστείας.

Ο Μάρκος περιγράφει εν συντομία τις δοκιμασίες που υπέβαλε ο διάβολος στον Ιησού μέσα από το πρίσμα της πτώσης των Πρωτοπλάστων και τις εσχατολογικές προφητείες του Ησαΐα. Ο Ματθαίος και ο Λουκάς, εκτενέστεροι του Μάρκου περιγράφουν τη φύση κάθε ενός από τους τρεις πειρασμούς, δηλαδή με τον πρώτο ο διάβολος επιδιώκει να οδηγήσει τον Ιησού σε έναν εύκολο μεσσιανισμό ζητώντας του μέσω θαύματος να μετατρέψει τις πέτρες σε άρτους, με τον δεύτερο να τον θέσει σε σωματικό κίνδυνο προκειμένου να δοκιμάσει την ετοιμότητα και πραγματικότητα του Θεού και με τον τρίτο να του προσφέρει όλη την επίγεια βασιλεία με την προϋπόθεση της προσκύνησής του από τον Χριστό.

Οι πειρασμοί του Ιησού αντιμετωπίστηκαν από το πλήθος των εκκλησιαστικών συγγραφέων και Πατέρων ως ιστορικά και πραγματικά γεγονότα και δόθηκαν σε αυτούς διάφορες ερμηνείες. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να επιχειρήσει εξηγητική προσπάθεια των αφηγήσεων των τριών πειρασμών του Ιησού στην έρημο μέσα από την ερμηνευτική προσέγγιση του ιερού Χρυσοστόμου, ο οποίος προσδίδει σε αυτούς τυπολογική (αναφορά στον Παλαιό και Νέο Αδάμ), διδακτική και εσχατολογική διάσταση αφού τους εξετάζει ως ιστορικά γεγονότα. Παράλληλα σύμφωνα με τον ιερό Πατέρα οι πειρασμοί αυτοί αντικατοπτρίζουν όλους τους πειρασμούς της ανθρωπότητας και υποδεικνύουν τη στάση που πρέπει να κρατούν οι χριστιανοί απέναντι

στη ματαιοδοξία, την υλική αυτάρκεια και τις εφήμερες δοκιμασίες του διαβόλου.

Η μελέτη ξεκινά με την επισήμανση της ιστορικότητας της διήγησης των πειρασμών όπως παραδίδονται από τους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές και γίνεται αναφορά στις δυσχέρειες που προκύπτουν στο κείμενο των πειρασμών. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια και η χρήση του όρου Πειρασμός στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη αλλά και στην εξωβιβλική-ραββινική γραμματεία και τα χειρόγραφα του Qumran.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται σύγκριση του κειμένου των Πειρασμών και στη συνέχεια παρατίθεται η συνάφεια του κειμένου με τις ευρύτερες διηγήσεις των Συνοπτικών, δηλαδή η σύνδεση αυτών με τα προ και μετά αυτών γεγονότα.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση της κριτικής έκδοσης (apparatus criticus) του κειμένου των πειρασμών από την ΚΔ των NESTLE-ALAND.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθεί η αναλυτική ερμηνευτική προσέγγιση των Πειρασμών των αφηγήσεων καθενός εκάστου των Συνοπτικών Ευαγγελιστών υπό το πρίσμα της ιστορικοκριτικής μεθόδου ερμηνείας με βάση τους νεώτερους Έλληνες και ξένους ερμηνευτές.

Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει την εκκλησιαστική πατερική ερμηνεία των πειρασμών από τους συγγραφείς πριν τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο. Και πιο συγκεκριμένα το συγγραφικό και ερμηνευτικό έργο του Ιουστίνου του Απολογητή και Μάρτυρα, του Ειρηναίου, του Κλήμη Αλεξανδρέα και του Ωριγένη. Το ερμηνευτικό έργο αυτών έλαβε υπόψιν ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο οποίος με τη σειρά του θα ασχοληθεί με ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την ερμηνεία της διήγησης των πειρασμών.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ερμηνευτική μέθοδος του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου και τα χαρακτηριστικά του ως ερμηνευτής. Ακολουθώς γίνεται αναλυτική περιγραφή-παρουσίαση της ερμηνείας του ιερού Χρυσοστόμου πάνω στο κείμενο των πειρασμών του Ιησού βάσει του υπομνήματος αυτού στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο αλλά και οι αναφορές στις έννοιες που προκύπτουν από την ερμηνεία αυτού.

Στον επίλογο τονίζεται η κατά Χρυσόστομο τριπλή διάσταση της διήγησης των πειρασμών αλλά και η προσπάθεια των πιστών να αντικρούσουν και τους δικούς τους πειρασμούς με πίστη και εμπιστοσύνη στον Θεό Πατέρα.

SUMMARY

The temptation is described in the Old and the New Testament. It appears through the Old Adam and continues through the New Adam, Jesus. The Holy Baptism of Jesus Christ inaugurates His action for our salvation, it also sustains the first time that the Holy Trinity appears all together. The Synoptical Evangelists, Mark (1, 12 – 13), Matthew (4, 1 – 11) and Lucas (4, 1 – 13), insert the description of the Temptation of Jesus Christ on the desert, where He was led by the Holy Spirit, after the Holy Baptism and before the inauguration of His public action, in order to be tempted by devil. During the forty days of Jesus' isolation on the desert, the temptations lasted long. The highlight was when the three temptations occurred after the forty days passed, under a fully fasting status.

Mark describes briefly the temptations that devil put Jesus through under the perspective of the Adam and Eve's Fall and the eschatological prophecies of Isaiah. Matthew and Lucas have given more details in comparison to Mark. They describe the nature of each one of the three temptations. With the first temptation, devil targets to lead Jesus to an easy messianism by asking Him to convert the stones into bread through a miracle. With the second one, devil tries to put Jesus in physical danger in order to test the readiness and reality Of God. With the third one, devil offers all the earthly kingdom to Jesus with the presupposition to be glorified by Him.

The temptations of Jesus were presented by the majority of the ecclesiastical authors and Fathers as historical and true facts and also they were given various interpretations. The purpose of this thesis is to attempt to explain the narrative effort of the three temptations of Jesus on the desert, under an interpretive approach of Saint John Chrysostom, who gives a typological (referring to Old and New Adam), didactic and eschatological dimension once he examines them as historical facts. At the same time, according to the Holy Father, the temptations reflect all the temptations that the human race has to deal with and indicate the attitude that all Christians should have towards vanity, material self – defeat and the devil's ephemeral temptations.

This specific thesis begins with the highlighting if the historical aspect of the temptations as they are presented to Synoptical Evangelists and also there is a reference to the difficulties that arise in the temptations' text.

On the first chapter, it is examined the term and the use of the terminology "Temptation" in the Old and New Testament and also in the rabbinic texts and the Qumran manuscript.

On the second chapter, it is cited the relevance of the temptations' text to the wider narrations of Synoptical. Briefly, it is presents the connection between these with the facts before and after.

The third chapter presents the critical edition (apparatus criticus) of the text of the temptations from the New Testament of NESTLE –ALAND publication.

The fourth chapter presents the interpretive approach of the Temptations of the narratives of each of the Synoptic Evangelists in the light of the historical-critical method of interpretation based on the modern Greek and foreign interpreters.

The fifth chapter presents the ecclesiastical paternal interpretation of temptations by the authors before Saint John Chrysostom. And more specifically from the writing and interpreting work of Justin the Apologist and Martyr, Irenaeus, Clement of Alexandria and Origen. Their interpretive work was taken into account by St. John Chrysostom, who in turn will deal with particular interest in the interpretation of the narrative of temptations.

On the sixth chapter, it is presented the interpretative methodology of Saint John Chrysostom and also his interpretative characteristics. It is presented a detailed description of Chrysostom's approach on the text of the Jesus' temptations based on his memorandum on the Gospel of Matthew.

On the ending, it is highlighted the triple dimension of Chrysostom's narration of the temptations and also the effort of the flock to confront and refute their own temptations through faith and trust to our Holy Father, God.

**ΠΙΝΑΚΑΣ
ΧΩΡΙΩΝ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ**

Παλαιά Διαθήκη

Γένεσις		Ζαχαρίας	
Γεν. 2,25-3,24	16	Ζαχ. 3,1	35
Γεν. 3,1-19	20		
Γεν. 3,5	88	Ησαΐας	
Γεν. 6,5-8,22	16	Ησ. 6,12	53
Γεν. 22,1-19	16, 17	Ησ. 7,1-17	16, 19
		Ησ. 13,2. 30,6	53
Έξοδος		Ησ. 35,1. 6,11. 41,18 κ.ε. 43,19 κ.	53
Εξ. 17,2. 7	18	Ησ. 40,3	42
Εξ. 19,1-20	16	Ησ. 41,19. 51,3,	53
Εξ. 20,20	17		
		Ιερεμίας	
Αριθμοί		Ιερ. 2,6. 24	54
Αρ.14,22-23	18	Ιερ. 4,26	53
Δευτερονόμιο		Θρήνοι	
Δευτ. 4,12	41	Θρήνοι Ιερ. 5,9	53
Δευτ. 6,16	18, 34, 60		
Δευτ. 8,3	34, 58, 87	Ιεζεκιήλ	40
Δευτ. 32,10	53	Ιεζ., 16,49	85
		Ιεζ. 19,13	53
Ψαλμοί			
Ψαλμ. 55,8	53		
Ψαλμ. 77,40-41	19		
Ψαλμ. 95,7-11	27		
Ιώβ			
Ιώβ 1,6	35		
Ιώβ 2,1-8. 2,6-12	40		
Ιώβ 24,5. 39,6	53		
Ιώβ 38,26	53		
Σοφία Σειράχ			
Σοφ. Σειράχ 2,1	40		
Ωσηέ			
Ωσ. 13,5	53		

Καινή Διαθήκη

Κατά Ματθαίον

Μτθ., 3,17	41, 87	Προς Κορινθίους Α' Α' Κορ. 7,5	24
Μτθ. 4,1-11	3, 38 κ.εξ.	Α' Κορ. 10,9-13	21, 27
Μτθ., 4,3	35, 87	Α' Κορ. 10,13	24
Μτθ., 4,6	88		
Μτθ. 4,7	21, 26	Προς Θεσ. Α'	
Μτθ., 4,10	34, 38, 75, 89	Α' Θεσ. 3,5	24
Μτθ. 6,13	21, 23, 24, 35		
Μτθ. 26,41	84	Προς Τιμόθεον	

Α' Τιμ. 6,9 21, 24

Κατά Μάρκον

Μρκ. 1,1		³ Προς Εβραίους	
Μρκ. 1,12-13		₃	
Μρκ. 1,13	37, 38, 39, 85	Εβρ. 2,18	12, 54
Μρκ. 8,33	62	Εβρ. 3,8	21, 27
		Εβρ. 4,15	12, 21

Κατά Λουκάν

Λουκ. 3,23-38	33, 44	Ιακώβου	
Λουκ. 4,1-13	21, 48 κ. εξ.	Ιακ. 1,2-3	24
Λουκ. 4,12	21	Ιακ. 1,12-13	24
Λουκ. 8,13	11, 21, 23		
Λουκ. 22,28	21, 24		
		Α' Πέτρου	
		Α' Πετρ. 1,6	24

Πράξεις

Πρ. 5,9	26	Αποκάλυψη	
Πρ. 15,10	26	Αποκ. 2,10	24, 35

Πρ. 20,19

21 Αποκ. 3,10

25

Πρ. 26,21

21

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΟΡΩΝ & ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Αβραάμ, 10, 16, 17, 28, 40, 44	Θεόδωρος Μοψουεστίας, 11, 70
Άγγελοι, 41, 55, 90, 91	Θηρία, 34, 53, 54, 55, 91
άγγελος του σκότους, 28, 29	Ιεζάβελ, 37
Αδάμ, 10, 15, 20, 28, 33, 44, 55, 56, 57, 64, 69, 70, 74, 82, 84, 85, 87, 88, 93	Ιεριχώ, 37, 56, 63
Αίγυπτος, 42	Ιερουσαλήμ, 32, 36, 37, 59, 63, 66
Αλεξανδρινοί, 78, 81	Ιορδάνης, 3, 30, 36, 37, 44, 45, 57, 63, 69
Αλληγορία, 11, 78	Ιούδας, 19
Αμαρτία, 20, 65, 91, 92, 93, 96, 97, 98	Ιουστίνος, 10, 13, 14, 68, 69
Ανανίας, 26	Ισαάκ, 17
Αντιοχειανοί, 3, 76, 77, 78	Ισραηλίτες, 18, 27, 41, 42, 44, 45, 54, 57, 58, 59, 62, 64
Αποκάλυψη, 24, 76, 81	Ιωάννης Βαπτιστής, 39, 40, 41, 42, 44, 56, 87
Απόστολος Παύλος, 23, 24, 26, 44, 58, 76	Ιώβ, 16, 17, 40, 68, 84, 95
Αριθμοί, 18	Ιωβηλαία, 28
Ασέβεια, 18, 27	Κλήμης Αλεξανδρέυς, 11, 13, 14, 68, 71, 72, 101
αυτουργός, 20	Κύριλλος Αλεξανδρείας, 11, 64
Άχαζ, 19	Λάζαρος, 90, 96
Βάπτιση, 3, 33, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 52, 58, 63, 66, 83, 84, 87, 88, 100	Μάννα, 64
Βασιλεία, 39, 40, 41, 52, 62, 78, 97, 100	Μεσσιανικότητα, 15, 33, 38, 39, 42, 60, 83, 99
Βελιάλ, 29	Μωυσής, 17, 18, 37, 54, 57, 68, 69, 70, 72, 86
Γαλιλαία, 38, 40, 41, 42, 45	Ναός, 36, 59, 60
Γιαχβέ, 18, 36	Νώε, 16, 85
Γνωστικισμός, 71	Πάθος, 36, 72, 60, 62, 63
Γόμορα, 85	Παράδεισος, 20, 70, 85, 87, 94, 97, 98
Διδάσκαλος Δικαιοσύνης, 29	Παρακοή, 26, 55, 70, 94
Δόξα, 3, 61, 65	Πέτρος, 26, 41, 62
Ειρηναίος της Λυών, 11, 13, 14, 68, 69, 70, 71, 101	Πλατωνισμός, 73
Εμμανουήλ, 19	Πράξεις Αποστόλων, 26, 76
Ενώχ, 28	Προς Εβραίους επιστολή, 12, 27, 77
Έξοδος, 18, 36, 42	Προς Κορ. Α' επιστολή, 21, 24, 26, 27, 76
Εξουσία, 33, 35, 60, 61, 62, 65	Προσκύνηση, 42, 61, 62, 65, 69, 71, 72, 74, 89, 100
Εσσαίοι, 29	Πτερύγιο, 31, 32, 35, 36, 47, 50, 59, 66, 71
Εύα, 20, 28, 35, 57, 84, 88	
Ευσέβιος, 48	
Ηλίας, 37, 54, 55, 57, 62, 70, 86	
Ησαΐας, 19, 42, 52, 60, 100	
Θαβώρ, 61	
Θεία Οικονομία, 84, 86, 87	
Θεία Χάρις, 26, 77	

Σαπφείρα, 26
Σαραντάριο, 37, 57, 61
Σόδομα, 85
Σταύρωση, 63, 66
Σύνοδος, 26
Τελική Κρίση, 24
Φίδι, 20, 54
Φίλων, 28
Ψαλμοί, 19, 27, 38, 53, 60
Ωριγένης, 11, 13, 14, 33, 47, 48, 68, 71, 73, 74, 75, 81,
101
Q Πηγή, 34, 36
Qumran, 3, 28, 29, 101, 103

ΠΗΓΕΣ

Αγία Γραφή

Nestle E. – Aland K., *Novum Testamentum Graece*, 27η έκδ., Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001

Rahlfs A., *Septuaginta, Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο΄*, Deutsche Bibelgesellschaft, 2007

Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Αθήνα, 1997

http://www.apostoliki-diakonia.gr/bible/bible.asp?contents=old_testament/contents.asp&main=OldTes

http://www.apostoliki-diakonia.gr/bible/bible.asp?contents=new_testament/contents.asp&main=

Πατέρες και Εκκλησιαστικοί Συγγραφείς

Ειρηναίου Λουγδούνου, *Κατά Αιρέσεων* 16,2 PG 7, 433-1224

Ιουστίνου, *Διάλογος προς Τρύφωνα*, Ε.Π.Ε. 77, σελ. 262-657

Διάλογος προς Τρύφωνα, 103, PG 6, 715-720

Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα εις τόν άγιον Ματθαϊον τόν εὐαγγελιστήν*, Όμιλία 13, PG 57, 207-218

του ίδιου, *Υπόμνημα εις τόν άγιον Ματθαϊον τόν εὐαγγελιστήν*, Όμιλία 17, PG 57, 255-266

του ίδιου, *Υπόμνημα εις τόν άγιον Ματθαϊον τόν εὐαγγελιστήν*, Όμιλία 16,4, PG 59, 106-299

του ίδιου, *Υπόμνημα εις τόν άγιον Ματθαϊον τόν εὐαγγελιστήν*, Όμιλία 43, PG 57, 455-464

του ίδιου, *Εις την Γένεσιν*, Όμιλία 13, PG 53, 38-107 & 139-140

του ίδιου, *Εἰς τὴν Γένεσιν*, Ὁμιλία 62,4, PG 54, 532-540

του ίδιου, *Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας*, Ὁμιλία 9, PG 49, 103-112

του ίδιου, *Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, τινὸς ἐνεκεν...* Ὁμιλία 2,2, PG 49, 259-264

του ίδιου, *Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι...* Ὁμιλία 1,7, PG 49, 213-258

του ίδιου, *Εἰς τὴν πρὸς Α' Κορινθίους*, Ὁμιλία 34, PG 61, 284-296

του ίδιου, *Εἰς τὴν πρὸς Β' Κορινθίους*, Ὁμιλία 26,2, PG 61, 575-581

του ίδιου, *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους*, Ὁμιλία 22,3, PG 62, 155-164

Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Ἐκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί*, 53, PG 9, 697-728

του ίδιου, *Ἐκ τοῦ Θεοδότου ἐπιτομαί*, 85, PG 9, 652-697

Ωριγένους, *Εἰς Λουκᾶν*, Ὁμιλία 29, PG 13, 1801-1902

του ίδιου, *ΚΘ' Ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ἐναγγέλιον*, Β.Ε.Π. 15, 52
στιχ. 11-60

του ίδιου, *Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐξηγητικῶν*, 12, PG 13, 829-1600

Λεξικά- Εγκυκλοπαίδειες

Brown C., *The New International Dictionary of New Testament Theology*, Vol.3, The Paternoster Press, Exeter (1978)

Coggins R.J. – Houlden J.L., *A Dictionary of Biblical Interpretation*, London (1996)

Kittel G.- Friedrich G., translated by Bromiley G., *Theological Dictionary of the New Testament* (1985)

ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ Σ., (Μητρ. Λεοντοπόλεως), *Λεξικόν της Καινῆς Διαθήκης*, εκδ. Εύτυπον, Ἀλεξάνδρεια (2001)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ., Λεξικόν των Αγίων Γραφών, εκδ. Αθηναΐς, Εν Αθήναις (1988)

Λεξικόν Βιβλικής Θεολογίας, μτφρ. Αγουρίδη Σ., Βαρτανιάν Στ., Γρατσέα Γ., Μαραγκού Γ., Ρηγόπουλου Γ., Φρέρη Σ., Χιωτέλλη Κ., Άρτος Ζωής, Αθήναι (1980)

ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων, Αθήνα (1998)

ΒΟΗΘΗΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Υπομνήματα

(ελληνόγλωσσα)

ΒΟΥΛΓΑΡΗ Χ., *Ερμηνευτικόν Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα, 2018

ΔΑΜΑΛΑ Ν., *Ερμηνεία εις την Καινήν Διαθήκην*, τ.2, εκδ. Βλαστού, Αθήνα, 1892

ΚΡΙΚΩΝΗ Χ., *Το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*. Κείμενο-Ερμηνευτική Απόδοση και Εισαγωγή, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2015

ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον*, 4^η Έκδοση, «Ο Σωτήρ», Αθήναι, 1989

του ίδιου, *Υπόμνημα εις το κατά Μάρκον Ευαγγέλιον*, 3^η Έκδοση, «Ο Σωτήρ», Αθήναι, 1983

του ίδιου, *Υπόμνημα εις το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, εκδ. «Ζωή», Αθήναι, 1952

(Ξενόγλωσσα)

BEAVIS M.A., *Mark (Paideia: Commentaries on the New Testament)*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2011

BOCK D., *Luke vol 1, Baker Exegetical Commentary on the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 1994

CULPEPPER A., *Mark: Smyth & Helwys Bible Commentary*, Georgia, Smyth a. Helwys, 2007

DAVIES M., *Matthew Readings: A New Biblical Commentary*, Sheffield, Phoenix Press, 2 2009

GAEBELEIN, F. AND DOUGLAS D., *Matthew, Mark, Luke, The Expositor's Bible commentary: with the New International Version of the Holy Bible*, τ. 8, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Pub. House, 1976

HOOKER M., *The Gospel according to Saint Mark (Black's New Testament Commentary)*, London, A a C Black, 1997

MARSHALL H., *The Gospel of Luke: A Commentary on the Greek Text*, The New International Greek Testament Commentary, Exeter [exp.] Paternoster Press, 1978

STEIN R., *Mark (Baker Exegetical Commentary on the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2008

TALBERT C., *Matthew (Paideia: Commentaries on the New Testament)*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2010

TURNER D., *Matthew (Baker Exegetical Commentary on the New Testament)*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic, 2008

Αρθρα

ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ Π., *Το κείμενο της Καινής Διαθήκης ως ερμηνευτική αρχή στο εξηγητικό έργο Ιωάννου Χρυσοστόμου (Α')*, Θεολογία 60 τεύχος 2_3, 1989, σσ 476-492

του ίδιου, *Το κείμενο της Καινής Διαθήκης ως ερμηνευτική αρχή στο εξηγητικό έργο Ιωάννου Χρυσοστόμου (Β')*, Θεολογία 60 τεύχος 4, 1989, σσ 600-653

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Αρχιμανδρ., *Από τον Παλαιό στο Νέο Αδάμ*, Σύναξη 2, 1982, σσ 21-30

ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ Σ., *Με τον τρόπο της Αλληγορίας- Η συνάντηση Ελληνισμού και Χριστιανισμού*, Ίνδικτος 15, Δεκέμβριος 2001 σ 255

ΚΛΕΟΠΑ Δ. – ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ., *Η εν Ευαγγελίοις Ιστορία των υπό του διαβόλου Πειρασμών του Σωτήρος*, Ευαγγελικός Κήρυξ, έτος Β', 1857, σσ 60-67

ΜΟΥΣΤΑΚΑ Χ., Μητροπ. Αυλώνος, "Ο διάβολος κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο", *Χρυσοστομικό Συμπόσιο*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2007, σσ 205-208

ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ, Μητροπ. Κίτρους, *Σύγκρισις και Παραλληλισμός του Παλαιού Αδάμ και του Νέου*, Ιερός Σύνδεσμος 125, 1910, σσ 1 -4

ΠΟΛΑΚΗ Π., "Οι Πειρασμοί", Πάνταινος 14 (1922), σσ 797-802

ΣΤΑΥΡΙΔΗ Σ., Μητρο. Ιερισσού, «Ο Πειρασμός του Ιησού», Εκκλησία 18, 1940, σσ 68-71

ΤΣΑΚΩΝΑ Β., "Εισαγωγικά εις τας ομιλίας του Χρυσοστόμου εις το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον", *Χρυσοστομικό Συμπόσιο*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2007, σσ 801-805

ΦΟΥΝΤΑ Ι., Μητροπ. Γόρτυνος, "Ο ιερός Χρυσόστομος ως ερμηνευτής", *Χρυσοστομικό Συμπόσιο*, Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2007, σσ 114-116

BEST E., *The Temptation and the Passion: The Markan Soteriology*, NEW TESTAMENT ABSTRACTS, vol. 10, 2, 1966, p. 278

DOBLE P. rev, *The Temptations*, The Expository Times 72, Middlesex, 1960-1961, p. 91-93

DORMANDY R., *Jesus' Temptations in Mark's Gospel: Mark 1,12-13*, The Expository Times 114, London, Pilmico, 2002-2003, p. 183-187

McKIBBENS T. rev, *The Exegesis of John Chrysostom: Homilies on Gospels*, The Expository Times 93, 1982, p. 264-270

POKORNY P., *The Temptation Stories and their Intention*, NEW TESTAMENT ABSTRACTS, vol. 20, 1974, p. 115-127

THOMPSON G. P. H., *Called—Proved—Obedient: A Study in the Baptism and Temptation Narratives of Matthew and Luke*, *The Journal of Theological Studies*, 11, 1960, p. 1-12, Oxford, Clarendon Press

Μελέτες

ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων*, «Άρτος Ζωής», Αθήνα, 2000

του ίδιου, *Οι Πατέρες της Εκκλησίας ως ερμηνευται των Αγίων Γραφών*, Εν Αθήναις 1973

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., *Ερμηνεία των Ευαγγελίων*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1990

ΓΑΛΑΝΗ Ι., *Η σχέση ανθρώπου και κτίσεως κατά την Καινή Διαθήκη*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1984

ΓΑΛΙΤΗ Γ., *Ερμηνευτικά της Καινής Διαθήκης*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1993

ΓΡΑΤΣΕΑ Γ. – ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ Σ., *Τα χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας*, 3^η έκδ., Άρτος Ζωής, 2003

ΔΕΣΠΟΤΗ Σ., *Ο Ιησούς ως “Χριστός” και η πολιτική εξουσία στους Συνοπτικούς Ευαγγελιστές*, Άθως, Αθήνα, 2005

ΔΕΤΟΡΑΚΗ Θ., *Βυζαντινή φιλολογία, Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, τομ. Α', Ηράκλειο Κρήτης, 1995

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Π., «Πειρασμός», *Θρησκευτική & Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 10 (1967), σσ. 251-253

ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ Β., *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, εκδ. Οικονομικό, 2^η έκδ., Αθήνα, 1996

ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι., *Ελληνική Βιβλική Βιβλιογραφία του 20^{ου} αι. (1900-1995)*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1997

του ίδιου, *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, 1988

του ιδίου, «Πειρασμοί του Κυρίου», *Θρησκευτική & Ηθική Εγκυκλοπαιδεία* 10 (1967), σσ. 249-250

ΚΟΝΤΟΣΤΑΝΟΥ Μ., αρχιμ., *Ο βίος του Ιησού κατά τα Ευαγγέλια*, τ. 1^{ος}, Εν Αθήναις, 1933

ΜΠΕΛΕΖΟΥ Κ., *Χρυσόστομος και σύγχρονη βιβλική έρευνα*, Αθήνα, 1998

ΝΑΝΑΚΟΥ Σ., *Η εξηγητική προσπάθεια των πειρασμών του Ιησού εν τη ερημω ιδία βάσει των Ελλήνων ερμηνευτών*, Θεσσαλονικη, 1967

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Η., *Πειρασμοί εν τη Παλαιά Διαθήκη*, Αθήναι, 1965

ΠΑΤΡΩΝΟΥ Γ., *Η ιστορική πορεία του Ιησού, Από τη φάτνη ως τον κενό τάφο*, Αθήνα, Δόμος, 1997

ΡΑΤΣΙΝΓΚΕΡ Γ., Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, μτφρ. Δεσπότη Σ., Αθήνα, 2007

RICCIOTTI G., *Ο Βίος του Ιησού Χριστού με κριτική Εισαγωγή και Εικονογράφηση*, μτφρ. ΥΑΚΙΝΘΟΥ ΔΗΜ., Αθήνα, 1941

ΣΒΑΪΤΣΕΡ Α., *Ιστορία της έρευνας του βίου του Ιησού*, Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1982

ΣΙΩΤΟΥ Μ., *Οι Τρεις Ιεράρχαι ως εμνηνεταί της Αγίας Γραφής*, Εν Αθήναις, 1963

ΣΚΟΥΤΕΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Ιστορία των Δογμάτων Α΄*, Σταμούλης, 1998

STRAUSS D., Fr. *Η ζωή του Ιησού ή κριτική εξέταση της ιστορίας του*, τ. 1ος. Μτφρ. Α. Βαγενά, Αναγνωστίδης, Αθήνα, 1997

ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Β., Μητροπ. Κίτρος, *Η περί των Αγίων Γραφών Διδασκαλία Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, 2^η εκδ., Εν Αθήναις, 1965

ΤΡΑΜΠΙΑ Σ., Μητροπ. Πισιδίας, *Ορθόδοξη πίστη και ζωή- Συνοπτική κατήχηση, Αποστολική Διακονία*, Αθήνα, 2015

ΦΑΡΡΑΡ Φ., μτφρ. Παπαδιαμάντη ΑΛ., *Ο Βίος του Χριστού*, εκδ. Δόμος, β' εκδ., Αθήνα, 2002

ΧΑΤΖΗΦΡΑΙΜΙΔΗ Ε.(αρχιμ.), *Ειρηναίου Λουγδούνου, Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως, εισαγωγή –μετάφραση –σχόλια*, Θεσσαλονίκη, 1991

ΧΡΗΣΤΟΥ Π., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία: Πατέρες και Θεολόγοι του Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη, 1971

Ιστοσελίδες- ηλεκτρονικές πηγές

ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗ Μ., *Οι τρεις πειρασμοί του Χριστού και της εποχής μας*, 15ο Διαχριστιανικό Συμπόσιο στην Ασίζη με θέμα “*Η πνευματικότητα ως πρόκληση για τον σημερινό κόσμο*”, 29/08/2018, <http://theologikadromena.theo.auth.gr/?p=18830> πρόσβαση 25 Ιουλίου 2020